

काव्यमाला: ७३.

श्रीसोमेश्वरदेववि

सुरथोत्सवम्

जयपुत्रमहाराजाश्रितमहामहोपाध्यायपण्डितदुर्गाप्रसाददारक-
केदारनाथकृपाङ्गीकृतशोधनकर्मणा महामहोपाध्याय-
पण्डितशिवदत्तशर्मणा, मुन्वापुरवासिपरवोपाह्व-
पाण्डुरङ्गात्मजकाशीनाथशर्मणा च
संशोधितम् ।

तच्च

मुम्बईयां निर्णयसागराख्ययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राकाश्यं नीतम् ।

१९०२

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वेभ्यः निर्णयसागरमुद्राख्ययन्त्रालयाधिपते-
रेवाधिकारः ।)

मूल्यं १४ आणकाः ।

सोमेश्वरदेवः ।

अथ हि सुरधोत्सवमहाकाव्यकर्ता श्रीमान् सोमेश्वरदेवः कदा कतम धराम-
ण्डल मण्डयामासेति मीमानायामनेऽग्रन्थपर्यालोचने प्रवृत्ते—

“अस्ति प्रशस्ताचरणप्रधान स्थान द्विजानां नगराभिधानम् ।
कर्तुं न शक्नोति कदापि यस्य त्रेतापवित्रस्य कलि बलद्वम् ॥ १ ॥
सत्तीर्थस्य सुराधितेन जगता यस्योपमा स्यात्कथ
स्वाध्यायैः निधेर्गतेऽधुतिवृत्तेनोर्वीतलेनापि वा ।
यत्संधेषु विशुद्धिर्वाजितवपुर्गालोऽपि नालोभ्यते
बन्दे श्रीनगरं तदेनदखिलस्थानातिरिक्तोदयम् ॥ २ ॥
हृतनयनसुरैर्मयाभिधूमं धुतिभट्टभिर्वदुग्न्दवेदपठं ।
कलिरकलितसमद प्रदत्ते न खलु पद विदुषा गृहेषु यत्र ॥ ३ ॥
वक्षत्पद्यमप्याग्निमप्रतममि स्थाने त्रिनेत्रानल-
ज्वालाप्रज्वलितप्रसूनधनुषा देवेन दत्तोदये ।
श्रीमत्ता च पवित्रता च परमामालोकयन्त सुरा
स्वर्वासेऽप्यरसा रसामरजनव्याजेन भेजु स्थितिम् ॥ ४ ॥
तस्मै सयमिनामिनोय मुनये निस्य नमस्कुर्महे
यन्माहात्म्यमसद्यमाह स मुहुर्मुह्यन्मना कौशिक ।
आविर्भूतमभूतपूर्वचरितश्रेष्ठाद्दक्षिणात्तत
सत्समोद्भुरसंश्वरस्थितिदिदा स्थानेऽत्र गोत्र महत् ॥ ५ ॥
येपार्मशेषाधिपति प्रसन्न सनद्धपाणि फणिवङ्गणेन ।
त एव सभृतिमिहाधुवन्ति [कुले] गुंलेचा(चा)भिधया प्रसिद्धे ॥ ६ ॥
श्रीसोलशर्मा विमले वुरेऽग्र जन्म द्विजन्मप्रवर प्रपदे ।
य स्वर्गिण सोमरसेन यागे पितृश्च पिण्डैरपृण्णप्रयागे ॥ ७ ॥
‘सोल’ सलीलमवनीमवतामसां च
‘सावसिबोऽस्तित्ति वर स्मरता स्मरारे ।

१ आनन्दपुरम्. २ देवा, मदिरा च ३ सर्पा, वेदग्रथाश्च ४ भूदेवा
५. स्वामिन, सूयाय च. ६. उद्धक, विश्वामित्रश्च ७ यज्ञविद्याविदाम् ८ ईश्वर.
९. ‘गुलेचा’ इति स्थानाचारेण गोत्रस्यावट्टात्तम प्रनीयते, परं च डॉक्टर रामकृष्ण-
गोपाल भाण्डारकर-महाशयैस्तु १८८३-८४ वषापरिपोट्टे’पुनः ‘गुलेचा’ इत्येव
पाठ आश्रित १० अथ मूलराजपुरोहितस्य सोलस्य सताममयोऽपि मूलरा
जराजसमय एव. ११ पुरोहित

श्रीगुर्जरक्षितिभुजा किल मूलराज-

देवेन दूरमुपहृष्य पुरो दधे यः ॥ ८ ॥

यथा प्रतिष्ठां महतीं चशिष्टसिग्माशुवशे भगवानवाप ।

निजेन सावस्तिरुतागुणेन चौलुक्यभूपालकुले तथासी ॥ ९ ॥

त्रिधिवद्वाजपेय यः कलिकालेऽप्यकल्पयन् ।

क्रियतीं वा जपेय तच्चरिताद्भुतसंहिताम् ॥ १० ॥

ऋग्वेदवेदी च कृतक्रतुश्च दत्तामदानश्च जितेन्द्रियश्च ।

तिरोहिते तत्र पुरोहितेन्द्रे तदहजन्माजनि लल्लुशर्मण ॥ ११ ॥

यः करोति स्म चामुण्डराजराज्यं वृषमाशिषां ।

हेतिप्रैतापसंपन्न हविषा च हविर्भुजम् ॥ १२ ॥

श्रीमुञ्जनामा तनुजस्तदीयः स्वयं स्वयभूरिव भूतलेऽभून् ।

ब्राह्मण्यलाभाय तथा हि सद्भिरभाजि मौञ्जी रक्षणेव वृत्तिः ॥ १३ ॥

सद्वशाजातेन गुणान्वितेन शरासनेनेव पुरोहितेन ।

एतेन मेने भुवने न किञ्चिन्न दुर्लभं दुर्लभराजदेवः ॥ १४ ॥

संतापशान्तिं जगतोऽपि सोमैस्तन्नन्दनधन्दनवचकार ।

पीयूषहारी हरिणाङ्कितश्च सत्यां वभाजे द्विर्जराजता यः ॥ १५ ॥

यस्याशीःप्रतिपादितोदययुजा श्रीभीमभूमीभुजां

क्षीरक्षालितशालितण्डुलसित साक्षात्कृतं तयशः ।

येनाशाक्रमणक्षमेण त इमे भूर्तिप्रभेदा प्रभो-

भस्मोद्भूलनमन्तरेण धबलाः सर्वेऽपि निर्वर्तिताः ॥ १६ ॥

भित्त्वा भानु तत्र ताते प्रयाते पुनः श्रीमान्मामशर्मा वभून् ।

१. मूलराजराज्यसमयः—A. D. 937-997 इति Indian Antiquary Vol. XI. P. 219. २. अस्य चामुण्डराजपुरोहितस्य लल्लुशर्मणः सत्तासमय-

श्चामुण्डराजराज्यसमय एव. ३. चामुण्डराजराज्यम्—A. D. 997-1010.

४ आयुधम्, दीप्तिश्च. ५ पीयूषम्, संतापश्च. ६. अस्य दुर्लभराजपुरोहितस्य

श्रीमुञ्जनाः सत्ताधारसमयस्तु दुर्लभराजराज्यसमय एव. ७. मौञ्जी वृत्तिरिति

मुञ्जवद्वर्तमानानां ब्राह्मण्यं भवतीत्यर्थः, एतेन मुञ्जस्य सदाचारलमुक्तं भवतीत्यर्थः.

८. दुर्लभराजराज्यम्—A. D. 1010-1022. ९. अस्य भीमराजपुरो-

हितस्य सोमस्य जीवनसमयो भीमराजराज्यसमय एव. १०. विष्णुना, मृगेण च.

११ ब्राह्मण्यम्, चन्द्रश्च च. १२. भीमराजराज्यम्—A. D. 1022-1064.

१३. पृथिव्यादयोऽर्थाः. १४. शिवस्य. १५. अस्य श्रीकर्णराजपुरोहितस्य आमश-

र्मणः स्थितिसमयः श्रीकर्णराजराज्यसमय एव.

कृत्वा सम्यक्संस्तसंस्थाः कृतानां श्रीता काम्रा येन सैत्राडभिष्याम् ॥ १७ ॥

सदा यदाक्षीः परिपूर्णकर्णः श्रीकर्णनामा नृपतिः प्रमाण्डम् ।

वसुधराण्डलमर्णवान्त वान्तारिनारीनयनाम्बु चके ॥ १८ ॥

दानानि तानि सदनानि च तानि शमो-

रम्भोजराजिह्विराणि सरांसि तानि ।

येनामुना मुनिजनानुहृताहृतानि

त्रिस्तंभुलकयजुलसंभवभूपदत्तैः ॥ १९ ॥

धाराधीशपुरोध्या निजगृपश्रोणी विलोक्याखिला

चौलुक्याकुलिता तदत्ययकृते कृत्वा किलोत्पादिता ।

मन्त्रैर्यस्य तपम्यतः प्रतिहृता तत्रैव त माञ्चिक

सा संहल्य तटिहृता तस्मिन् क्षिप्र प्रयाता वचिन् ॥ २० ॥

तस्मात्कुमारः सुतुमारमूर्तिमूर्तिन्मपोराधिरिवोजगाम ।

सुराजराज्योदयदायिनी वासुवास अक्षेरिव यस्य वक्त्रे ॥ २१ ॥

वद्वः सिन्धुवसुधरापतिरतिश्रांतप्रतापोऽपि च-

धीतः स्फीतबल्योऽपि मालवपतिः वारां च दारान्वितः ।

दत्तः सोऽपि संपादलक्षनृपतिः पादानतिं सिद्धितः

श्रीसिद्धधितिपेन सैप विभवः सर्वोऽपि यस्याशिषाम् ॥ २२ ॥

सुंशोपशोभितर्यागंलडागंध परःशतैः ।

दृष्ट पूर्णं च यश्चके चक्रवर्तिपुरोहितः ॥ २३ ॥

ऋजुरोहितशुद्धोहितलसृष्टहृयेव त्रिदिव गतस्य तस्य ।

तनुभूर्मनुभूपनिप्रणीतसृष्टिसर्वस्वनवाप सर्वदेवः ॥ २४ ॥

मन्वेरेर्व्यधित साधु रापयोमन्वेरेषु जयति म्म सुरेशम् ।

मानवानविदितापरयाच्चो मानवानकृत सैप कृतार्यान् ॥ २५ ॥

अर्थिषामयनमीयुषि तत्र धात्रस्तमनमस्तरणीये ।

अथगामि मिथिरामिगनाम्ना वैदिरंभदनु तत्तनुजेन ॥ २६ ॥

१. अमिष्टोमायाः. २. वाजपेययात्राति. ३. श्रीकर्णराजराज्यम्—A. D. 1064-1094 ४. मालवाधीशजयशोचर्मणः पुरोहितेन स्वदेशभूमिं गुर्जरराज-
श्रीसिद्धराजापररामभेयजयसिद्धदेवेन व्याहृतां वीक्ष्य तद्रूपार्थमभिचारेण
कृत्वोत्पादिता, सा च अस्मन्मर्षणः पुरोधस्यः शान्तिमन्त्रैः शक्तिपिद्धां उज्जीं तमेव
मालवाधीशपुरोहित संहल्य निरोहितेति धूयते ५. वणिष्टपुत्रः ६. घोडस्यनामा.
७. यशोवर्मा. ८. आनलदेवः ९. श्रीसिद्धराजापररथार्थजयसिद्धराज्यम्—
A. D. 1094-1143. १०. जलम्, दर्भेय. ११. वृहस्पतिः. १२. विष्णोः. १३. अ-
विर्मर्गं गतपति. १४. अमिष्टोत्रादिः.

श्रीगुरुक्षितिभुजा किल मूलराज-

देवेन दूरमुपरुध्य पुरो दधे यः ॥ ८ ॥

यथा प्रतिष्ठां महतीं चशिक्षिष्वाग्मांशुवशे भगवानवाप ।

निजेन सीवसिकताशुणेन चौलुक्यभूषालकुले तथासौ ॥ ९ ॥

विधिवद्वाजपेय यः कलिकालेऽप्यवत्पयत् ।

क्रियतीं वा जपेय तद्धरिताद्भुतसंहिताम् ॥ १० ॥

ऋग्वेदवेदी च कृतमनुष्य दत्तानदानथ जितेन्द्रियथ ।

तिरोहिते तत्र पुरोहितेन्ने तदज्ञजन्माजनि लल्लुशर्मा ॥ ११ ॥

यः करोति सा चामुण्डराजाय वृषमाशिषा ।

हेनिप्रेतापसंपन्न हविषा च हविर्भुजम् ॥ १२ ॥

श्रीमुञ्जनामा तनुजस्तदीयः स्वय स्वयभूरिव भूतलेऽभूत् ।

ब्राह्मण्यलाभाय तथा हि सद्भिरभाजि भौञ्जी रशनेव वृत्तिः ॥ १३ ॥

सद्वशजातेन गुणान्वितेन शरासनेनेव पुरोहितेन ।

एतेन मेने भुवने न किञ्चिद् दुर्लभ दुर्लभराजदेवः ॥ १४ ॥

संतापशान्ति जगतोऽपि सोमैस्तत्रन्दनध्वन्दनवचरार ।

पीयूषहारी हरिणाङ्कितश्च सत्त्वा यभाजे द्विर्जराजतां यः ॥ १५ ॥

यस्याशीःप्रतिपादितोदययुजा श्रीमीमभूमीभुजां

क्षीरक्षालितशालितण्डुलसित साक्षात्कृत तद्यशः ।

येनाशाक्रमणक्षमेण त इमे मूर्तिप्रभेदा प्रभो-

भस्त्रोद्गूलनमन्तरेण धवला सर्वेऽपि निर्वर्तिताः ॥ १६ ॥

गित्वा गानु तत्र ताते प्रयाते पुत्रः श्रीमानामशर्मा मभूत् ।

कृत्वा सम्यक्संसंस्थाः कृतानां क्रीता काश्चा येन सम्राडभिव्याम् ॥ १७ ॥

रादा यदादी. परिपूर्णकर्णः श्रीकर्णनामा नृपतिः प्रकाण्डम् ।

वसुधरामण्डलमर्णवान्त वान्तारिनारिनयनाम्बु चके ॥ १८ ॥

दानानि तानि सदानानि च तानि क्षमो-

रम्भोजराजिहचिराणि सरासि तानि ।

येनामुना मुनिजनानुकृताकृतानि

वित्तैश्चन्द्रम्यदुत्सवभयभूपदत्तैः ॥ १९ ॥

धाराधीशपुरोधसा निजनृपक्षोणी त्रिलोक्याखिला

चौलुक्याकुलिता तदल्यकृते कृत्वा त्रिलोत्पादिता ।

मन्त्रैर्यस्य तपम्यतः प्रतिहता तत्रैव त माञ्चिक

सा संहृत्य तडित्ता तदमिव क्षिप्र प्रयाता क्वचित् ॥ २० ॥

तस्मात्कुमारः सुवृन्तमूर्तिर्मूर्तस्त्वपोरागिरिवीजगाम ।

स्वराजराज्योदयदायिनी वायुवास शंकेरिव यस्य वके ॥ २१ ॥

वदः सिन्धुवसुधरापतिरनिर्घाटप्रतापोऽपि य-

श्रीतः स्फीतबलोऽपि मालचपतिः कारां च दारान्वितः ।

दसः सोऽपि संपादलक्षनृपतिः पादानतिं शिशितः

श्रीसिद्धक्षितिपेन सैप विभवः सर्वोऽपि यस्याशिपाम् ॥ २२ ॥

कुंशोपशोभितैर्यागस्तजगैश्च परःशतैः ।

दृष्ट पूर्णं च यश्चके चक्रवर्तिपुरोहितः ॥ २३ ॥

ऋजुरोहितमृत्पुरोहितत्वस्पृहयेव त्रिदिव गतस्य तस्य ।

तनुभूमनुभूपतिप्रणीतस्मृतिसर्वस्वमवाप सर्वदेवः ॥ २४ ॥

मन्थरेर्बन्धित साधः मपर्यामच्छेप जयति म्म सुरेशम् ।

सामध्वरदेवकवेरवेस लोमृष्टुण गुणमामम् । २५ ॥

हरिहरसुभटप्रश्रुतिभिरभिहितमेव कपिप्रवरैः ॥ २४ ॥

श्रीसोमेश्वरदेवस्य कनिष्ठु सगिनुश्च कौ ।

स तृणाभ्यवहारस्य निरासेऽपि रसप्रदा ॥ २५ ॥

वाग्देवतावसान्तस्य कवेः श्रीसोमशर्मणः ।

पिनोति विदुषान्सूक्तिः माहिलाम्भोनिधेः सुधा ॥ २६ ॥

१. वैरिदेशसामृद्धिम्. २. अमणाङ्कमण्डले, अगणितैश्च ३. अयं विन्ध्यपर्वतं
यशोवर्मणः पौत्रः. ४. अयं श्रीहर्षचंद्रयो हरिहरो धारध्वरराजगर्भाणि नैपद्यपु-
स्तक प्रथमं चस्तुपालेऽमात्ये सत्वानयन्-इति हरिहरप्रश्रुत्ये प्रश्रुत्यक्तोदो
स्फुटमुपलभ्यते ५. एतन्परिचितमेव दूताङ्गदं नाम नाट्य कर्तते, तस्य 1891
A. D. तमये कान्यमात्वाया मुद्रापितमम्भामिः.

तत्र ब्रह्म शतपत्रं सद्गुणं सर्वशास्त्रसंपूर्णम् ।

अवतु निजं पुस्तकमिदं सोमेश्वरदेववाग्देवी ॥ ४७ ॥

वतिष्ठानिष्ठाया पदमिति जगत्पुस्तिकं पठह

प्रकृष्टास्त्वेषामप्यजनिपतं मुञ्जप्रभृतयः ।

कुले जातोऽप्येषा शतश्रुतिदुहिना पुनरयं

स्वयं पुत्रीचक्रे नवकविगुणप्रीणितहृदा ॥ ४८ ॥

वाच्येन नव्यपदपाकरसास्पदेन यामार्धमात्रघटितेन च नाटकेन ।

श्रीभीमभूमिपतिससदि सम्बलोकमस्तोरुसमदवशवदनादधे य ॥ ४९ ॥

कवीन्द्रपदवीस्पृहामहद्दं तेऽपि तन्वन्ति य

द्वयं कवचकर्णेश प्रथयति व्यथा कर्णयोः ।

कवि स विरल पुनर्भुवि भवाद्दशो दृश्यते

मुधाभिरभिषेचन रचयतीव य सूक्तिभिः ॥ ५० ॥

मन्दच्छदसि कोऽपि कोऽपि विकलं सालकृतिर्व्याकृता

यथै कोऽपि शृषाधमो रतानिधायन्ध स कोऽप्यधनि ।

यथान्तर्विहरद्विरश्चितनयाम शीरमङ्गुस्तर-

रपर्यावन्धुभिरेक एव कवते वाच्ये कुंमारात्मज ॥ ५१ ॥

विदुष्य विगताश्रय श्रितवति श्रीहेमचन्द्रे रिय

श्रीप्रदादनमन्तरेण विरत विशोपकारप्रतम् ।

दृष्ट्वा तद्वयमत्र गच्छिमुद्युते श्रीवस्तुपाले कवि

सालीतिस्तुनिर्गतवादिनि मुदासुद्वारमारुन्धवा ॥ ५२ ॥

प्राग्वाटान्वयवार्धौ विधुरिष श्रीचण्डुषः प्राग्भू-

तत्भूतोऽद्भुततरुशोचतदन चण्डप्रसादमत ।

सोमस्तनयो नयोऽप्यन्मनिस्तथाश्वराज गुण

पूनामाय तदधुं शरतम् श्रीवस्तुपालोऽभवत् ॥ ५३ ॥

१ भीमदेवतात्मम्—A D. 1170-1212 एतत्पुस्तकविभूषणपालराजं
 च—A D 1242-1244 २ अयं कुमारात्मा तत्रमीदृशेण सोमे
 श्वरदेवकीं श्रीभीमदेवताभागवतार ३ देवचन्द्रशिष्यो हेमचन्द्रः कु-
 मारपालराजे A D 1173 कृष्णमयं यत्र रत्नगणमा ४ अत्र य प्रदादनः
 पण्डितसोमेश्वरदेवराजं कुमारात्म गुणं तथा ५—Indian Antiquary
 Vol XI. P. 221-22 मुद्रितप्रतये—x x x गंग १९१५ पत्र
 वेत्तत ए० १५ ३६ चैतुद्वयोद्वाराकमद्यमरुतमपिगतश्रीमतीमदेवतां
 मन्त्रविद्वितराजे x x x यदशान्तं चान्तान्मगात्तत्रान्तो विदुमारुगुश्रीप्रदा
 दनदेवो संवत्तये त्री ६१

उत्कृष्टमणीप्रतिमात्पतिः श्रीमह्यदेवोऽभवदप्रजन्मा ।

यभूत् तस्यावरजस तेजःपालाभिधानः सचिवप्रधानम् ॥ ५४ ॥

श्रीचस्तुपालस्य विरायुरस्तु दिक्षां प्रसादा दिक्षते सदा यः ।

वर्णरत्नसौरितैरलत्रैरदावदातनुतिभिर्बंशोभिः ॥ ५५ ॥

क्षीणे चभुषि भेषज भगवती कालीश्वरी देहिनां

देहे चित्रविचित्रभाजि क्षरण श्रीचैद्यनाथः प्रभुः ।

संगारज्ज्वरज्जरे हृदि सदा विष्णुर्भविष्णुर्मुदे

दौर्गन्धे च जिपाठिते गनिरर्त्ता श्रीचस्तुपालः पुनः ॥ ५६ ॥

न वदति परया रूपापि वाच सृष्टानि परस्य न ममं नमोणापि ।

विरमति मनिमानमान्यचन्द्रः क्वचन च नार्भिसद्विधितो विदानात् ॥ ५७ ॥

धनमनवरतक्षितीन्द्रयेवाश्रमगमरासमयननोऽपि दत्ते ।

अरमपि परोपकारक यद्विमृशति वस्तु तदेव वस्तुपालः ॥ ५८ ॥

गत्स्य मुपे भवतु मा क्षीरत्र काचिद्रूत्वा सात्प्रवृत्तिनापि मयानिमात्रम् ।

मश्री ममे च विपमे च परीक्षितोऽर्गो सृष्टं न दुष्टमिदं किंचन सचरित्रे ॥ ५९ ॥

अयमगुहिनदानोत्पदिनप्राणपर्य-

स्पदिचरितचरित्रः स्यान्निमानरु मश्री ।

गुहिनररगमानैर्यस्य कीर्तिप्रदानं

रजनिपत् रजन्यः प्राप्ततासाविपाताः ॥ ६० ॥

एगन्ते गोरतः पाताः शापानन्ये नियोगिनः ।

अधिसारमधिसारममाहा. शापार्त्ता पुनः ॥ ६१ ॥

त एव सृष्टन्ते वृषदिसृष्टिभिर्विवरतया

प्रजानामानागः गरदि सतु केन्यः प्रवदति ।

तस्मिन् मुग्धानां चरितचरित्रे वापि वगता

प्रवर्तमानेऽत्र कवित्वसन्ने सत्कृत्य सत्पात्रममात्यमेवम् ।

कृष्णार्थमात्मानमसावमस्त सौवस्तिको गुर्जरनिर्जराणाम् ॥ ६६ ॥

कुमारपुत्रेण कुमारमातुः काव्य तदेतज्जगदेकदेव्याः ।

धृतिस्मृतिव्याकृतियज्ञविद्याविशारदेन क्रियते स तेन ॥ ६७ ॥

इति श्रीगुर्जेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
कविप्रशस्तिवर्णनो नाम षष्ठदशः सर्गः ॥”

इत्येतन्नृथीयकविप्रशस्तिवर्णनात्मकषट्शसर्गदर्शनतो गुर्जेश्वरपुरोहितपदभूषि-
तः श्रीसोमेश्वरदेवकविः श्रीमद्वितीयभीमदेवसभायां समासद्रष्टा मण्ड्याभासेति
प्रतीयते. श्रीमद्वितीयभीमदेवराज्य च—A. D. 1179-1242 इति.

किं च—सुरथोत्सवमहाकाव्यादन कीर्तिकौमुदीकाव्यस्य नरेन्द्रवर्णनात्मकद्वि-
तीयसर्गे तु मूलराजादिभीमदेवान्त चोलुक्ष्यवश वर्णयित्वापरशासान्तरोद्गतम-
णोराराजादिवीरधवलान्त राजवर्णनमधिक स्वयमेव सोमेश्वरदेवो वर्णयामात.
तथाहि—

“अथ तत्रैव चोलुक्ष्यवशे शासान्तरोद्गतः ।

अणोराराजः स राजर्षिस्तत्रामर्षत विष्टवम् ॥ ६२ ॥

सत्पुत्रः प्रसारत्कीर्तिपतामनुम्बिताम्बरः ।

श्रीलाचण्यप्रसादोऽस्ति प्रागादः सौर्यसंपदः ॥ ६७ ॥

धीवीरधवलस्तस्य सुगुणैरशिरोमणिः ।

युद्धे जयधिया धन्वज्यारवैराजुहाव यः ॥ ७६ ॥” इति.

अपि च—“धीहर्षवशे हरिहरो गौडदेश्यः मिहसारन्वतः, स गुर्जरपत्रां
प्रत्यवाप्नीत् । अभशतद्वयम्, मानवानां शतपत्रकम्, परभाः पञ्चाशत्, अनिवारममदान
धवलककतदग्रममाणात् । राणधीवीरधवल-श्रीचस्तुपाल-श्रीसोमेश्वरदेवभ्यः
पृथक्पृथग्गोपीवांशं प्रगभयदुहरतेन प्रादेषीत् । श्रीचस्तुपालो जहर्षे । उत्थाय यद्
गह नीचा धीवीरधवलस्य पण्डितम्यागोवांशं दर्शयन् सद्गुणोभाषयन्त । राणके-
नोक्तम्—‘रिमत्र सुष्णम् ।’ मन्त्रयाद्—‘दिव, विस्तरेण प्रातः पण्डितस्य प्रवेशोत्सवः
क्रियते, विपुलं देय दीयते ।’ राणपेनोक्तम्—‘न्याप्यम् ।’ ततो निवृत्ता मन्त्रिरात्रैध
यदुना तृतीय आसीवांशः पण्डितसोमेश्वरदेवावादर्शे । तत्र विनया तस्य मातास्यमदी-
रिष्ट । स निभाषनाभ[वा]शाश्वत् । यद्गाल्यागी—‘अपि न ।’ गत् उत्थाय यद्देरिह-
नान्तिकम्, उक्त राण[काय]—‘मन्त्रिणः गौमनस्यम्, सोमेश्वरदेवस्य संनि-
स्यम् ।’ पुर्विणो सोमेश्वरदेव हरिहर । जग शतः । जपकः समीपकः सवापु-
र्वधेः सर्वथा संमुखो गतः । मित्रिणो हरिहरनाम धीरधवलं प्रति—

१. कुमारनामकविपुत्रः पुत्रेण सोमेश्वरदेवेन. २. जनाः सन्दर्भस्य

‘शभुर्मानससंनिधौ सुरधुनी मूर्धा दधानः स्थितः
 श्रीकान्तश्चरणस्थितामपि वहन्नेता निलीनोऽम्बुर्धा ।
 ममः पङ्कहे वमण्डलगतमैनां दधनाभिभू-
 मैन्ये वीर तव प्रतापदहनं ज्ञात्वौत्वण भाविनम् ॥
 दृष्टेन शरान्विरत्नभिमुखाः क्षत्रक्षये भार्गवो
 दृष्टरतेन निशाचरेश्वरवधव्यग्रो रघुप्रामणीः ।
 दृष्टेन जयद्रथप्रमथनाग्निद्रः(?)सुभद्रापति-
 दंष्ट्रो येन रणाङ्गणे सरभसश्चीलुन्मयचूडामणिः ॥’

यदुः पृष्टः पण्डितेन—‘अत्र सदति सोमेश्वरोऽस्ति न वा ।’ यदुराह—‘स क्रो-
 धान्नागतः ।’ पण्डितो ह्यावास्मान्न जात. प्रवेदः । राणकेण दत्त सौधधनमुप्यवसनप-
 रिजनतुरगादिवमत्कारकम् । अय मन्त्रिगृह गतोऽसौ । शुर्वी सभा । मन्त्र्यभ्युत्थान
 चक्रे । ऊचे च—

‘सुधा मधु सुधा शीघ्र सुधा सोऽपि सुधारसः ।
 आस्वादित मनोहारि यदि हारिहरं वचः ॥’

पण्डित ऊचे—‘दिन, लघुभोजराजविचारचतुर्मुखासरस्वतीमण्डभरण, अवधारस्य ।
 यय पण्डिताः । अस्माक माता भारती । सा च त्रिभुवनचारिणी । एतदा भारत्या सह
 महेन्द्रस्य राभामगमाम । तत्र च सुधर्मानाम इन्द्रः धीमान्

..... ।

..... ॥

कोट्यः सुराङ्गनाः सहस्राणि रामाजिवास्तथा ।

द्वादशारो वगवोऽर्धं विभेदेवाश्रयोददा ॥

यद्भिप्रसक्तु...तार्धव पठिराभा(?) स्थिरा अपि ।

यद्भिप्रसदधिवा माहाराजिराष शले उभे ॥

रदा एषादसौमोनपयाराहायवोऽपि च ।

चतुर्दश तु र्युष्ट्याः सुरार्मागः पुनर्ददा ।

शाप्याथ द्वादशोत्पाद्याः प्रसिद्धा गगदेवताः ॥

एव तत्रालाप ध्रुत्वा विस्मितोऽहं भारत्या सह पञ्चम कल्पद्रुम त्वा द्रष्टुमागाम् । एव सविस्तरं काव्य व्याख्याय स्थितः पण्डितः । मन्त्री यावत् 'किं ददामि' इति चिन्तयति, ताव-
ज्जोशीयवश्यराणकभीमदेवेन जात्या वाहनेत्तीर्णाश्वतुर्विशतिरश्वः, एक च दिव्य पदक
प्राप्तमाननीतम् । तदेव पण्डिताय सर्वं दत्तम् । तुष्टोऽसौ 'पञ्चमः कल्पतर्भवसि' इत्युक्त्वा
स्वोत्तारकमगात् । गतिस्थितिमतिज्ञः पण्डितो विलसति । गतेषु कतिपयेष्वहःसु मिलितायां
महासभाया पुरःस्थे सोमेश्वरे राणकेन पण्डितहरिहर उक्तः—'पण्डित, अत्र
पुरेऽस्माभिर्दीर्घानारायणाख्यः प्रासादः कारितोऽस्ति । तत्रप्रशस्तिकाव्यान्यद्योत्तरशत
सोमेश्वरदेवपार्श्वत्कारितम् । तत्र भवन्त इव दधनुः । यथा शुद्धये निश्चयो भवति ।
ज्ञान महालः.....'दृष्टौ' नाणकपरीक्षा यतः ।' हरिहरेणोक्तम्—'कथाप्यन्ता तानि ।'
उक्तानि सोमेश्वरेण तानि । ध्रुत्वा तानि हरिहर ऊचे—'दिव, सुष्ठु काव्यानि ।
परिचितानि च नः । यतो मालवेपूजयिनीं गतैरस्माभिः सरस्वतीकण्ठाभरण-
प्रासादगर्भगृहे पट्टिकाया थीभोजदेववर्णनाकाव्यान्यमून्युदधियन्त । यदि तु प्रत्ययो
नास्ति, तदा परिपाठ्या ध्रुयन्ताम्' इत्युक्त्वा क्रमेणास्खलितान्यपाठीत् । खिन्नो राणकः ।
प्रीताः खलाः । व्यथिताः श्रीयस्तुपालादयः सज्जनाः । उद्विक्ता समा । हत इव, श्लथ
इव, स्तम्भित इव, जडित इव जातः सोमेश्वरः । गतः खगृहम् । हिया वदन न
दर्शयति गृहेऽपि, का कथा राजादिसदनगमनस्य ।

अथ श्रीसोमेश्वरः श्रीयस्तुपालमन्दिरं गत्वोवाच—'मन्त्रिन्, मर्मवैतानि
काव्यानि, नान्यथा । मम च शक्तिं जानासि । हरिहरस्त्वेव मां व्यज्जगुपत् । किमह
करोमि ।' मन्त्रयाह—'तमेव क्षरण श्रय । यतः—'भगते विदेशमधिकेन जितस्तदगु
प्रवेशमथ वा बुधालः' इति न्यायात् ।' पण्डितः—'तर्हि तत्र मां नय ।' तथा कृत
मन्त्रिणा । सोमेश्वरं महिरासयित्वा मन्त्री स्वयं हरिहरान्तिवमगात् । यभाण च—
'पण्डितसोमेश्वरदेवस्तवान्तिवमगनोऽस्ति विज्ञीप्सुः ।' सदासो हरिहर आनाययत्स-
समीपम्, चवाराभ्युत्थानालिङ्गनमहासनादिगतत्वारम् । सोमेश्वरेणोक्तम्—'पण्डित,
निस्तरय मामस्वारपकाव्यहरणकलङ्कपदान् । यतः—

आगतस्य निजगेहमप्यरेगौरव विदधते महाधियः ।

शीनमात्मसदनं समीपुषो गीर्षतिर्बोधितं तुहता धैः ॥'

तुष्टो हरिहरः । भगति स्म—'मा स्म चिन्तां विधाः ।' पुनर्गौरवमारोपयित्वा
स्मित्वा ततो गतः स्वस्थानं मन्त्री सोमेश्वरश्च । प्रयुष्ये राणकसभान्तरे सोमेश्वर
आह्वयितः । प्रस्तापनाचारः यथा—'जयति परमेश्वरी भारती, यत्रग्रादादेवं मम शक्तिः ।'
श्रीयस्तुपालेनोक्तम्—'किं रिम् ।' हरिहरः—'देव, मया काव्येरीनदीतटे सारस्वतो
पुत्रः साधितः । होमशाले गन्धर्वी प्रत्यर्शागात् ।' 'यर्' शृणुष्व' इत्याह म् । मया जगदे—
'देवमातर, यदि तुजानि तदा एतदा भणितानां १०८ शृंगरानामृचां यद्व्यदानां वा-
'अथ, 'स्तुतानां वसतां दण्डयन्त यत्रपारसं गमयाम्युपगमम् ।' 'देवान्'—'तयाम् ।'
शानां ६

ततः प्रवृत्ति यो यथाह १०८ तत्तद्वे । यथेद सोमेश्वरदेवोपञ्च शब्दाग्रोत्तरशतम् ।
 राणकेनोक्तम्—‘प्रत्ययः कार्यताम् ।’ हरिहरः—‘कार्यताम् ।’ भाणितानि अष्टोत्तर-
 शतानि नत्तच्छन्दसाम् । प्रतिभणितानि च हरिहरेण तानि । जातो विश्वयः । पण्डित-
 हरिहरवचने क्षुत्तृष्णातपःप्रवृत्तिचिन्तानपेक्षः स्थितो लोकः । राणकेश्वरेण वभाणे—
 ‘तर्हि पण्डित, कथमेवं दूषितः सोमेश्वरः ।’ हरिहरः प्राभापत—‘देव
 राणेन्द्र, पण्डिते मय्यवज्ञा दद्रे । तत्फलमिदं ददे । यतः—

प्रिय वा विप्रिय वापि सविशेष परार्पितान् ।
 प्रत्यर्पयन्ति येनैव तेभ्यः साप्युर्वरा.....॥’

राणकः प्राह—‘तर्ह्यस्त्रैवम् । परं मिथः मरुत्वतीपुत्रयोः श्रेष्ठो युक्तः ।’ इत्युक्त्वा
 कण्ठप्रदणमकारयत् । स्थितो निष्कलङ्कः सोमेश्वरो वर्तते । नित्यमिष्टगोष्ठी हरिहरो
 नैपध्नान्यान्यवसरचितानि पठति । धीचस्तुपालः प्रीयते—‘अहो, ध्रुतपूर्वाणि कुत्र-
 खान्यमूनि काव्यानि ।’ एकदालम्पितो हरिहरः—‘पण्डित, कोऽयं ग्रन्थः ।’ पण्डितो
 वदति—‘नैपध्नं महावाच्यम् ।’ ‘कः कविः ।’ ‘श्रीहर्षः ।’ वस्तुपालेन गदितम्—‘तदा-
 दर्शं दर्शयत ।’ तर्हि पण्डितो ब्रूते—‘नान्यत्रायं ग्रन्थः । चतुरो यामानर्पयिष्यामि पुस्तिना-
 म् ।’ अर्पिता पुस्तिना । सत्रं सद्योलेखनियोगिभिर्लेखिता नवीना पुस्तिना जीर्णरज्ज्वा-
 वृत्ता वारान्यासेन धूमरीवृत्त्य मुक्ता । प्रातः पण्डिताय पुस्तिना दत्ता—‘गृह्यतां तदिदं
 खनैपध्नम् ।’ गृहीता पण्डितेन पुस्तिना । मन्त्रिणा न्यगादि—‘अस्माकं कोशेऽपि
 किल्लास्ति घेदशास्त्रम्, इति स्मरामः । विलोमयनां कोशः । यावद्विलम्बेनैव कश्चनदीन-
 प्रति (१) यावच्छोष्यते, तावत् ‘निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथा—’ इत्यादिनैपध्नमुद-
 घटिष्ट । दृष्ट्वा पण्डितहरिहरेणोचे—‘मन्त्रिन्, तवैव मायेयम् ।

यदीदृशेषु कार्येषु नान्यस्य क्रमते मतिः ।

युक्तं खया दण्डिताः प्रतिपक्षाः । स्थापितानि जैन-वैष्णव-शैवशामनानि । उदक्षितः
 स्वामिबन्धः, यस्यैव प्रज्ञा प्रसरति ।’

अनान्तरे धीरध्वजलप्रहितसैन्यचम्पितेन महाराष्ट्रप्रभुणा सपादकोटिप्रमितो दण्डः
 प्रहितः । धीचस्तुपालेन तद्रेम चतुर्दिग्ग्यात्रिकेभ्योऽशापि विनेनात् । तद्दृष्ट्वा हरिहरो
 वर्णयति—

‘आः गाम्य न सहेऽहमस्य निमपि कोडीकृतैर्नधिया
 यत्रोत्तानररेण र्मर्षितनिजकारोष्मणा शार्ङ्गिणा ।
 येनैताः पुरुषोत्तमाधिऋणुणोद्गरेण युद्धानर्षवा-
 दाहृशैव तथा ध्रियः सफलशाः कृत्तार्थिनामर्पिताः ॥’

तदा धीरध्वजलम् ‘सपादकोटिकाशनवर्षं.’ इति भगदिषु विरुद्ध्यनिमायातम् ।
 अथ हरिहरः सोमेश्वरं नन्दु गतो देवपत्तनम् । तत्र पण्डितसोमेश्वरदेवस्य
 तदौर्जन्यं स्मृत्वा विपण्णभाव्यं भाषितम्—

‘क यातु, षायातु, क वदतु, सम केन पठतु,
 क्क वाव्यान्यव्याज रचयतु, राद. कस्य विशतु, ।
 स्तलव्यालप्रस्ते जगति न गति षापि वृतिना-
 मिति ज्ञात्वा तत्त्व हरिहरविमूढो हरिहरः ॥

आरक्षाम नृपप्रसादवर्णिकामुद्राक्ष्म लक्ष्मीलवा-
 न्निचिद्राज्यमध्वमी(मी)म्महि गुणै काधिरपराजेम्महि ।
 इत्थ मोहमयीमकार्पम् क्रियतीं नानर्थकन्या मन-
 स्वाधीनीकृतशुद्धबोधमधुना वाञ्छलमल्लोपगाम् ॥’

इत्युक्त्वा धनार्थं दत्त्वा शेषार्थं गृहीत्वा धवलककमध्वे भूत्वा राणाकमन्त्रिणा
 आपृच्छ्य कशीं प्राप्य स्वार्थमसाधयदिति हरिहरः ।”

इति जैनराजशेखरसूरिविरचितप्रबन्धकोशान्तर्गतहरिहरप्रबन्धकथादर्शनतः,
 कीर्तिकौमुदीकथादर्शनतश्च धीरधवले राजनि घस्तुपालेऽमराये सति गुर्जरे-
 श्वरपुरोहितपदमण्डितः श्रीसोमेश्वरदेवः सभामण्डपमण्डन आसीदिति प्रतीयते ।
 धीरधवलराज्य च—A. D. 1219-1239 (१) इति.

“अणहिल्लपत्तनासन्न वाघटं नाम स्थानमास्ते चतुरशीतिमहास्थानानामन्यत-
 मत्(म्) । तत्र परपुरप्रवेशविद्यासंपन्नश्रीजीवदेवसूरिसताने धीजिनदत्तसूरयो
 जगज्जुं । तेपा शिष्योऽमरो नाम प्रज्ञालचूडामणिः । स जिनदत्तसूरिभक्तात्कविराजा-
 दमरसिंहात्सिद्धसारस्वत मन्त्रमग्रहीन् । तद्गच्छमहाभक्तस्य विवेकनिधेः कौश्लगारि-
 कस्य पद्मस्य विशालतमे सदनैकदेशे विजने एकविंशत्या वाग्लै(सै)र्निद्राजयास(श)नज-
 यरूपायजयादिदत्तावधानस्त मन्त्रमजपत् । विस्तरेण होम च वके । एकविंशतितम्या
 रात्रौ मन्थप्राप्ताया नभस्युदिताचन्द्रविम्बाजिर्गल्य स्वरूपेणागत्यामरं भारतीकरकमण्डलु-
 जलमपीप्यत्, वरं च प्रादात्—‘सिद्धकविर्भव । नि शेषनरपतिपूजागौरवितथैधि ।’ इति
 वरं दत्त्वा गता भगवती । जात कविपतिरमरः । रचिता काव्यकल्पलता नाम
 कविशिक्षा, छन्दोरत्नावली मुक्तावली च, फलाकलापाल्य च शास्त्र निबद्धम्,
 बालभारतं च । बालभारते च प्रभातवर्णने—

‘दधिमथनविलोलहोलहृग्वेणिदम्भा-
 दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।

भवपरिभवकोपलकबाण कृपाण-
 ध्रममिव दिवसादौ व्यक्ताशक्तिर्व्यनक्ति ॥’

(आदिपर्व-स० ११ श्लो० ६)

इत्यत्र चेण्या. कृपाणत्वेन वर्णनात् ‘वेणीकृपाणोऽमरः’ इति विरुद कविब्रह्मदा-
 यम्, दीपिकाकालिदासवत्, चण्डामाश्रयवच । कविप्रसिद्धेश महाराष्ट्रादिनरेश

राणां पूजा उपतस्थिरे । तदा धीसलदेवो राजा गुर्जराधिपतिर्धवलकके राज्य
प्रशाम्नि । तेनामरकवेगुणग्रामः श्रुतः । 'ठकुर चइजलं' (१) प्रधान प्रेष्य प्रातराहूतः
कर्वान्द्रः । आसनादिप्रतिपत्तिः कृता । सभा महती । अमरेण पठितम्—

'वीक्ष्यैतद्भुजविक्रमक्रमचमत्कारं निकार मयि
प्रेम्णो नूनमिय करिष्यति गुणग्रामैकगृहाशया ।
श्रीमद्धीसलदेव देवरमणीदृन्दे त्वदायोधन-
प्रेक्षाप्रक्षुभिते विमुञ्चति परीरम्भात्न रम्या हरिः ॥

त्वत्प्रारब्धप्रचण्डप्रधननिधनितारातिवीरातिरेक-
क्रीडत्कीलालकुल्पावलिभिरलभत स्पदसा(?)कन्दमुर्वी ।
दम्भोलिस्तम्भभास्वद्भुजमुजग * * * द्रुर्वुरामर्तुरेनां
तेनायः (१) मूर्ध्नि रजद्युतिततिमिपतः शोभते शोणभावः ॥'

रञ्जिता सभा । प्रीणितः पृथ्वीपलः । ततो राज्ञा प्रोक्तम्—'सूय कवीन्द्राः धूयध्वे ।'
अमरोऽभिधत्ते—'सत्यमेव यदि गवेपयति देवः ।' ततो वृषेण सोमेश्वरदेवे दृष्टिः
सचारिता । ततः सोमेश्वरेण समस्यार्पिता । यथा—

'शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभृशोचनानामशीतिः ।'

अमरेण सद्यः समस्या पूरिता—

'कैपा भूपा शिरोक्ष्णा तव भुजगपते रेखयामास भूत्या
द्युते मन्मूर्ध्नि शंशुः सदशनवशता (९१०) नक्षपातान्बिजिस्व ।
गौरी त्वानञ्ज दृष्टिर्जितनखनवभू (१९२०) स्तद्विशेषात्तदित्थ
शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभृशोचनानामशीतिः ॥'

(अत्र शिरोक्ष्णामिति शिरसा युक्तानामक्ष्णामिति मध्यमपदलोपी समासः कार्यः ।
द्वन्द्वे तु प्राण्यद्वादेकल प्राप्नोति ।)

ततो वामनस्थलीयकविसोमादित्येन समस्या दत्ता—

'धनुस्पोटी भृङ्गस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः ।'

अमरेणोक्तम्—

'भवस्याभृङ्गाले हिमनखलाग्रे गिरिमुता-
ललाटस्याश्लेषे हरिणमदपुण्ड्रप्रतिकृतिः ।
कपर्देस्तत्रान्ते यदपरस्परित्तत्र तदद्वे
धनुस्पोटी भृङ्गस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः ॥'

ततः कृष्णनगरवात्म्येन कमलादित्येन समस्या वितीर्णा—

'मदाकगलकरन्ध्रे हिनियूध प्रविष्टम् ।'

अमरेण पुपूरे—

‘तद्विपिनविहारोच्छृङ्खल यत्र यादो-

मशङ्गलकरन्त्रे हस्तियूथ प्रविष्टम् ।

यत यत्र न यदाचिरिक्थं श्रुतोऽप्येष वार्धिः

प्रतनुतिमिति तत्रे वापि गच्छ क्षणेन ॥’

अथ वीसलनगरीयेण नानाकेन समस्या विधाणिता—

‘गीत न गायतितरां युवतिर्निशासु ।’

अमरेण पूरिता—

‘श्रुत्वा ध्वनेर्मधुरतां सहसावतीर्णे भूमी मृगे विगतलाञ्छन एव चन्द्रः ।

मागान्मदीयवदनस्य तुल्यमितीव गीत न गायतितरां युवतिर्निशासु ॥’

एवमद्योत्तरं शत बहुकविदत्ताः पूरिताः समस्या श्रीअमरेण ।

ततो राजाभिहितम्—‘सत्य कविसाध्विभौमः श्रीअमरः ।’ तत्र दिने संध्यावधि सभा निपण्णा स्थिता । राजा लङ्घितः सभ्यलोकोऽपि ।

रसावेशे हि वालोऽङ्गैर्यच्छनपि न लभ्यते ।

द्वितीयदिने सद्यः काव्यमयैः प्रमाणोपन्यासैः प्रमाणिका जिताः । तृतीयदिने राजा पृष्टम्—‘अस्माकं सप्रति वा चिन्तास्ति’ इति कथ्यताम् । अमरेण भणितम्—‘देव, कथं दूरं गता । स्वर्गं ऐरावणस्य दक्षिणकर्णे लुकिता ।’ भूपतिः खरगवा(?)दमोदत । शिरोऽधुनोत् । नित्य गमनागमने[न] जिनधर्मासनः कृतो राजा चैत्येषु पूजाः कारयति । एकदा नृपेण पृष्टम्—‘भवतां कं कलागुह ।’ अमरेण गदितम्—‘अमरसिंहः कविरा’, इति । राजाह—‘तर्हि प्रातरानेय ।’ अमरचन्द्रेणाकीतः प्रातः कविराज उपरं तदा राजा खड्गेन भ्रमयन्नास्ते । राजा पृष्टम्—‘अयं कविराजः ।’ कविराजेन व्या- ‘ओम्’ इति । राजाह—‘तर्हि यद् कालोचितं किञ्चित् ।’ अमरसिंहः कवयति—

‘त्वत्कृपाणविनिर्माणशेषद्रव्येण वेधसा ।

कृतः कृतान्तसर्पस्तु करोद्वर्तनवर्तिभिः ॥

अच्छाच्छाभ्यधिकापण किमपि य. पाणे. कृपाणे गुणः

सचक्राम स यद्दौ शुपदवीं प्रत्यार्थेषु क्षमार्थेषु ।

तत्तद्गान् भ वद्वसुष्टिरभवद्येनारिपृथ्वीभुजां

पृष्टेषु स्वमपि प्रणाममुदितप्रोद्दामरोमोद्गम ॥

कलयति किमिह कृपाण वीसल बलवन्ति शत्रुषु तृणानि ।

यानि मुखगानि तेषां न वैप लङ्घयितुमसमर्थं ॥

इत्य

वधम्, दी।

देव स मलयाचलोऽसि भवत श्रीरण्डशरती भुज-

स्तन नीडति कञ्जलाकृतिरसिद्धा(र्धा)राद्रिजिह्व पणी ।

एष स्वाङ्गमनर्गल रिपुतरस्कन्धेषु सर्वेष्टय-

न्दीर्घं व्योमविशा(सग)रि निर्मलयशोनिमोमसुन्मुवति ॥'

अद्भुतरचितादर्शनात्स्वविराजो राजेन्द्रेण निलसेवन् वृत्तः । प्राप्तो महान्प्रत्यष्टा-
पि । एकदा श्रीवीसलदेवेन भोजनान्ते तृण करे श्रुवामरसिंहोऽभिदधे—'इदं
तृण सद्यो वर्णय । यदि रचितमङ्गवा वर्णयति, तदा प्राप्तद्वैगुण्यम् ।' अन्यथा सर्वप्रास-
स्वाजनम् ।' इत्युक्तिसमकालमेवाहृतप्रनिभतया स ऊचे—

'क्षारोऽब्धिः शिखिनो मखा विपमथ श्वभ्र क्षयीन्दुसुधा
प्राहुस्त्रन सुधामिय तु दधतु जैत्रस्ते,^१ वलीलातृणे ।
पीयूषप्रसवो गवां यदशनाब्द(इ)न्वा यदास्ये निजे
देव त्वन्करवालकालमुसतो निर्याति जातिद्विपाम् ॥'

प्यनितो(२) भूपाल । प्राप्तद्वैगुण्य वृत्तम् । कालान्तरे अमरेण कौष्ठागारिपञ्चान-
न्दारस्य शास्त्र रचितम् । एष कविताकण्ठेऽप्राज्ञ्य प्रतिदिनम् ॥ इत्यमरचन्द्रकवि-
प्रबन्धः ॥'

इति जनराजशेखरसूरिनिर्मितप्रबन्धकोपान्तर्गतामरचन्द्रकविप्रबन्धलेख-
समालोचनतः श्रीसोमेश्वरदेवः श्रीवीसलदेवराजसभामण्डल मण्डयामासेति
निधीयते ।

वीसलदेवराज्यसमयसु—'स्वस्ति श्रीमद्विक्रमकालार्त्तसप्तदशाधिनत्रयोदशश-
निक(१३१७)खवत्तरे लौकिकज्येष्ठमासस्य कृष्णपक्षचतुर्थ्यां तिथौ शुरावयेद श्रीमद्गणहि-
हृपाटके समस्तराजावन्वैविराजितपरमेश्वरपरमभयकर—उमापतिवरलब्धप्रसादप्रोत्पत्ता-
पर्वालुप्तयकुलरुमन्त्रिनीरत्निकाविहासमार्तण्ड—सिद्धिणसैन्यममुद्रसशोपणनडवानल—भा-
ल्लयाधीशमानभर्दन—मेदपाटकदेशकलुपराज्यवशीरन्दोन्डेदनतु हालरभ्य—कर्णाटराज
अलधितनयास्वयवरपुरगोत्तम—भुजवलभीम—अभिनवसिद्धराज—अपराजुन—इत्यादिसरल-
वेरदावलीसमलकृतमहाराजाधिराजश्रीमद्वीसलकल्याणविजयिराज्ये तदनुशामनावर्तिनि
हामाल्यधीनागडे श्रीश्रीकरणादिममस्त्रमुद्राव्यापारान्परिपन्थयतीत्येव काले प्रवर्तमानेऽन्येव
रामप्रभोः श्रीमहाराजस्य प्रसादपत्तलायां वर्द्धिपथे भुज्यमानमण्डल्या जयध्रानिभं-
रतिर्निरुक्तशरीरे महामण्डलेश्वरराजश्रीसामन्तसिद्धदेवो नगरपौरानन्यानपि सर्वो-
नधिपृत्व सर्वेषां विदित पत्रदागन प्रयच्छति, यथा—यन्मया महाशानोदकप्रशा-
उत्तयामेतरकरत्तलेन परमधार्मिकेण भूवा तार्थपुन्योदरे श्लात्वा शुभदागमी परि-
धाय चराचरप्रिभुननपुं भगवन्तं भवार्गीपति समन्वयर्थं सत्तागारातो विचिन्त्य
नरिनीदलगतजलवत्तरत्तरे जीवितव्यनी(मै)भयं चावगम्य ऐहिक पार्श्वर च फलम-
हाह्वर—' इति Dr. G. Bühler, Pl. D, L. L. D., C. I. E. महा-
शयरे: Indian Antiquary—Vol. VI, P. 210-12 प्रदर्शितज्ञानप्रतुः
धर्मद्वीसलनरपरिसरत्तं प्रयोदनविक्रमगडे निधयने तत्रापि A. D. 1243—

44, 1261-62 (वि० सं० १३००-१८) वीसलनरपते राज्यमिति Dr. G. Buhler, Ph. D., L. L. D., C. I. E. महाशयसिद्धान्तः. डॉक्टर-रामकृष्ण-गोपाल-भाण्डारकरिय १८८३-८४ तमवर्षीय 'रिपोर्ट' पुस्तके तु ३१८ पृष्ठे ४५७ पृष्ठे च, '१३०२ (विक्रम) वर्षे वीसलदेवस्थाप्य वर्षे १८ राज्य कृतम्' इति दृश्यते.

एव च श्रीमद्गीमदेवराज्यसमयम् A. D. 1179 आरभ्य श्रीमद्गीसलदेवराज्यसमय A. D. 1262 पर्यन्त साधारणतया श्रीसोमेश्वरदेवस्य सत्ताप्रतीतिः.

एतेन त्रयोदशशतकनिश्चितस्थितिर्गुर्जरेश्वरपुरोहितपदमण्डितः श्रीसोमेश्वरदेवकविर्भीमदेववीसलराजधानीमलकुर्वाणत्रयोदशशतकके सुरथोत्सवं नाम महाकाव्यं निर्मितवान् । अनेनैव कविवरेण सुरथोत्सव-कीर्तिकौमुदी ग्रन्थद्वयातिरिक्तम् काव्यप्रकाशटीका, काव्यादर्शः, रामशतकम्, इत्येतद्ग्रन्थत्रयमपि निर्मितमिति Catalogus Catalogorum पुस्तके Dr. Theodor Aufrecht महाशयवराः ।

तदेतस्य सुरथोत्सवनाम्नो महाकाव्यस्य पुस्तकद्वयमस्माभिः संगृहीतम् । तत्र च—
क-संज्ञक स्वर्गतमहामहोपाध्याय-पण्डितदुर्गाप्रसादसरस्वतीसदनस्थम् ।
ख संज्ञक पुण्यपत्तनग्रन्थसम्रहालयस्थम् ।

एव पुस्तकद्वयाधारेण शोधितमुद्रितेऽप्यस्मिन्ग्रन्थे यत्र कुहचनाशुद्धिरसदोपादक्षर-योजकदोषाद्वा स्थिता जाता वा भवेत्तत्सुहृदयहृदयाः संशोधयन्तु । यतः—

गच्छतः स्पलनं चापि भवत्येव प्रमादतः ।

हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति सम्भना. ॥

इति प्रार्थयतः—

पण्डित-शिवदत्त-काशीनाथौ ।

काव्यमाला ।

श्रीसोमेश्वरदेवप्रिरचितं
सुरधोत्सवम् ।

प्रथम सर्ग ।

श्रीकण्ठकान्तास्तु सता सुखाय नखेन्दुकान्तिच्छुरितो यदङ्घ्रि ।
हसन्निवाभाति महेन्द्रहेतिमण्डितोद्दण्डलुलायलोमाम् ॥ १ ॥
स व शिवायाश्चरण श्रियेऽस्तु रक्ताक्षरक्तोक्षितमाहवे यम् ।
प्रक्षालयन्ति स्म सम नमन्त प्रमोदवाप्पाम्बुभिरेव देवा ॥ २ ॥
दन्तान्तरालप्रणयीनि युद्धाजिरेऽर्धजग्धान्यपि जङ्गलानि ।
कनिष्ठिकाग्रेण किलाट्टयन्ती भद्राणि व पुप्यतु भद्रकाली ॥ ३ ॥
मीनध्वजप्रज्वलनापराधात्पुर पुराणा प्रणमत्यमित्रे ।
रतेर्मुख स्मेरमुपाजिगाय(१) विलोकयन्ती गिरिजा मुठेऽस्तु ॥ ४ ॥
सा व शिवायास्तु शिवा यदीयसानृतदृक्पातगुरु गिरीश ।
नाद्यापि जीर्णं जरयत्युदीर्णमन्तर्विदुर्वाणमयुग्मजाणम् ॥ ५ ॥
सरस्वतीपाणिसरोजवीणा प्रीणालु सा व सरस रमन्ती ।
यत क्षुतेव श्रवणामृतोर्मिर्जिह्वासु वास कुरते कवीनाम् ॥ ६ ॥
जगन्नयेऽपि त्रिजगत्सवित्री दधातु धातुर्दुहिता हितानि ।
यत्पादपद्मद्वयसेवयेव कंबित्वमापद्यत मीन(२)हस ॥ ७ ॥
दुग्धादभिव्यक्तवपु सुधाया स्वप्ता च मिश्रा मैथुनाशनेन ।
कृताधिवासा कमलैरितीव या लोभनीया जगता स्तुमस्ताम् ॥ ८ ॥

१ जलपक्षित्वम् २ दुग्धसमुदाहुपना, दुग्धोज्ज्वलवपुश्च ३ विष्णुना, मधु-
रभोजो च

पुनर्भवकेशविनाशिनीनां पन्थाः श्रुतीनामुपतिष्ठते यम् ।
 नतोऽसि हृद्गोचनगोचराय कसौचिदसौ परमेश्वराय ॥ ९ ॥
 श्रुतिसखन्तीनगनायकाय पितामहाय प्रणतोऽसि तस्मै ।
 वाग्देवतां विष्टपमातरं यः सृष्ट्वापि मातामहतामवाप ॥ १० ॥
 क्षमावतामाघतमाय तसौ विश्वैकनाथाय नमस्करोमि ।
 वक्रं च पादैरपि च स्पृशन्तं दोषाकरं यः शिरसा विभर्ति ॥ ११ ॥
 सारद्विपः पातु शिरःसरिद्वः कृशं चपुर्यत्सविधे दधानः ।
 दुःखेन सख्युः कुसुमायुधस्य तपस्यतीवोर्ध्वकरः सुधांशुः ॥ १२ ॥
 उग्रः स्वयं गेहवती च चण्डी पुत्रोऽग्निभूः संनिहिता द्विजिह्वाः ।
 एवंप्रकारोऽपि परं य एकः कल्याणहेतुर्जगतां स पातुः ॥ १३ ॥
 वन्दे सदैकं शिवयोः शरीरं यद्दामभागे कुचकुम्भदम्भात् ।
 अवासमृत्युर्युधि लिङ्गरूपी वीरः स्वयंभूरुदभून्मनोभूः ॥ १४ ॥
 धातायभेकः पततामिहेति मत्वेव पत्या पततां श्रितो यः ।
 मुदे स देवोऽस्तु सदा मदान्धदैतेयदन्तीन्द्रहरिर्हरिर्वः ॥ १५ ॥
 पादाप्रदग्ने विदधत्पयोधौ फलिं स कोलः कुरुतान्मुदं वः ।
 दंष्ट्राविलगामवर्णिं विवेद यस्तत्कृताभिः स्तुतिघोषणाभिः ॥ १६ ॥
 पुंसकेसरी पातु स वः स्ववार्धमायःसु(ः) यस्य त्रिदशेषु हर्षात् ।
 गन्धोपलम्भेऽपि भयान्निवृत्तं शश्वन्मदेन द्विरदाननेन ॥ १७ ॥
 स पातु गोवर्धनभारखिलयदङ्गसंवाहनकैतवेन ।
 गोप्यो गुरूणां पुरतोऽप्यग्नमवापुराश्लेषमुखं स्मरार्ताः ॥ १८ ॥
 राधास्तु सिद्धचै रतिविग्रहे या प्रचं प्रियेणाधरमित्यपास्थत् ।
 प्रयच्छ तसौ तव चैकिणोऽपि प्रतिग्रहेऽसिन्नुचिरस्ति यस्याः ॥ १९ ॥
 श्रियेऽस्तु रामस्तव यः पलाशसमित्समिद्धे निजशौर्यवहौ ।
 दशास्यराज्यं सुरभीदमाज्यगिवासिजुह्वा जुहवांचकार ॥ २० ॥

१. शानमध्याय. २. इह संसारे पततामय विष्णुरेको धाता धारक इत्यर्थः.
 ३. वराहः. ४. तैल्लिखप्रतिग्रहोऽतिनिन्दितः.

वन्दे विदेहाधिपतेस्तनूजां यस्याः परित्यागकथाप्रथासु ।
 सा रामभद्रस्य यशःप्रशास्तिर्विश्वप्रियाप्यप्रियतां प्रयाति ॥ २१ ॥
 भग्नोऽग्रधन्वा जनकोपकारी रामोऽस्तु भर्ता न तु रावणो मे ।
 या नित्यमित्यर्थयते स गौरीं गुरुः कथं स्त्रीषु न मैथिली सा ॥ २२ ॥
 लम्बोदरस्येन्दुसहोदरश्रीर्दन्तोऽस्तु संतोषसमृद्धये वः ।
 मदस्रवन्तीसविधस्थितो यः सितच्छदस्य च्छविमाच्छिनत्ति ॥ २३ ॥
 विलोलयन्मौलिमनेकवेलमनेकपास्यः समुपास्यतां सः ।
 यः प्रत्यहं स्वप्रणतिप्रियेभ्यः प्रदातुमाकारयतीव सिद्धिम् ॥ २४ ॥
 तन्मण्डलं चण्डरुचेः शुचं वशिष्ठनत्तु दैत्यारिपुरप्रतोली ।
 यत्राङ्कुरश्रेणिनिभा विभाति भासां ततिस्तोरणमालिकेव ॥ २५ ॥
 भावेन वन्देऽहमशीतरश्मि दत्ते नवं देहमदेहिनां यः ।
 कृत्वा तमोहानिमुपस्करोति यः शान्तमोहानि च दिङ्मुखानि ॥ २६ ॥
 वीरः स्मरो भीरुपरिच्छदोऽपि वन्द्यः स यस्मादपि भस्मिताङ्गात् ।
 शङ्के शशाङ्गाभरणः सशङ्को दुर्गाश्रयं मुञ्चति नाधुनापि ॥ २७ ॥
 ताम्बुस्तिसृभ्योऽपि नमः श्रुतिभ्यः श्रेयःसुता(!)न्यज्जनितान्दधाना ।
 महामुनीनां किल मण्डलीयमालम्बते बालकपालकत्वम् ॥ २८ ॥
 जयन्ति विश्वत्रयहेतवस्ते येषां बहूनां मुखमेकमेव ।
 जयत्यसावप्यवितर्क्यमूर्तिरेकस्य भूयांसि मुखानि यस्य ॥ २९ ॥
 मुख्यं मुनीनामिव तं कवीनां नमामि येनागमकोविदेन ।
 स्वकाव्यदेवायतनेऽधिदेवी प्रतिष्ठिता राघवक्रीर्तिमूर्तिः ॥ ३० ॥
 ऋचां रहस्यं, यजुषां विवर्तः, सारं च साम्नां, धुरि वन्धुराणाम् ।
 कृतिर्यदीया पृणति त्रिलोकीं तं सत्यवत्यास्तनयं स्तवीमि ॥ ३१ ॥
 उषट्पुतद्रोणमपास्तसिन्धुराजं विराजत्पवनात्मजेन ।
 सरामवृत्तं हरिवंशहारि रामायणं भारतवन्नतोऽस्मि ॥ ३२ ॥
 यः प्राकृतोत्तयैव महाकवीनामगौरवं देवगिरां चकार ।
 बृहत्कथामस्य न मन्यते कः कवेर्गुणाढ्यस्य बृहत्कथेति ॥ ३३ ॥

सत्येन साहित्यरसेन सिद्धा सत्य सुबन्धुप्रमुखा कवीन्द्रा ।
 तथा ह्यदृश्येष्वपि येषु साक्षादाकर्ण्यते कर्णसुखा तदुक्ति ॥ ३४ ॥
 श्रीकालिदासस्य वचो विचार्य नैवान्यकाव्ये रमते मतिर्मे ।
 किं पारिजात परिहृत्य हन्त भृङ्गालिरानन्दति सिन्धुवारे ॥ ३५ ॥
 शङ्के चिरान्नाघमुरारिमुख्या स्थास्यन्ति सुस्था सविधे विधातु ।
 प्रवर्तिता यैर्निजवाग्निभूतिव्याजेन लोके मधुदुग्धकुल्या ॥ ३६ ॥
 सरस्वती शश्वदुपासते ये गृह्णन्ति नार्थानपि ये परेषाम् ।
 वृत्ताश्च^(१) वृत्तैर्यतिसेवितैर्ये किं मेध्यमेग्योऽप्यपर कविभ्य ॥ ३७ ॥
 रसप्रधानै कवितावितानैर्मान्या न मान्या कवयो वयोभि ।
 तेजोविशेषान्मणयोऽर्हणीया भवन्ति न प्रस्तरवल्लथिम्ना ॥ ३८ ॥
 परस्य काव्य स्वामिति ब्रुवाणो विजायते यैरिह काव्यचौर ।
 विलोक्य मणिक्कयमयोग्यहस्ते प्रत्येति को नाम यदेतदस्य ॥ ३९ ॥
 काव्य परोक्तै क्रियते यदर्थं वृत्तेन कस्तेन गुणोऽस्ति कर्तु ।
 यज्जीवतस्तस्य बहुश्रुतेभ्य शङ्काविपन्नस्य न चात्र कीर्ति ॥ ४० ॥
 प्रणम्यतामस्खलितप्रवाहा सरस्वती सा कविपुङ्गवानाम् ।
 अलब्धसध्या^(२) न खलु प्रवेष्टु दुष्टैर्वैवोदैरिव शक्यते या ॥ ४१ ॥
 रसाश्रया वक्रतया च रम्या व्याकुर्वती काञ्चनकान्तिमुच्चे ।
 सूक्ति क्वे कस्यचिदेव वक्त्रे विभाति दष्टेव किरीश्वरस्य ॥ ४२ ॥
 किं सोऽपि काव्यस्वरस प्रशस्यो य पीयमान श्रवणाञ्जलिभ्याम् ।
 श्रोतु प्रमोदाश्रुशिर प्रकम्पेर्न दर्शयत्याशु वपुर्विकारम् ॥ ४३ ॥
 जयन्ति ते सज्जनचारिव'हा सर्वप्रमोदाय कृतोद्यमेर्य ।
 यवासकानामिव दुर्जनाना देहेषु दाह परमुज्ज्विहीते ॥ ४४ ॥
 स्त्रिन्नात्मना नि श्रमितानिलेन दु सानलेऽन्तर्ज्वलितु प्रवृत्ते ।
 श्यामायमानानि मुग्धानि येषा धूमभ्रम त्रिभ्रति ते नगत्या. ॥ ४५ ॥
 जैगालिशालीनि समन्ततोऽपि च्छायामनूञ्जन्ति मनोभिरामाम् ।
 महात्मनामाननफननानि न कस्य सतापभर हरन्ति ॥ ४६ ॥

ते केऽप्यभूवन्कृतिनः कृतार्थो कृत्वा भुवं यैस्त्रिदिवं व्रजद्भिः ।
 जाने जनानिष्टनिवारणाय खनामसंकीर्तनमत्र मुक्तम् ॥ ४७ ॥
 इयं प्रवृत्तिर्महतां कुतस्त्या यदद्भुवन्तोऽप्युपकुर्वतेऽमी ।
 विना प्रसूनानि फलप्रसूतिर्विलोकिता तैर्नु वनस्पतीनाम् ॥ ४८ ॥
 चिरं परोक्ष(?)स्वनिजस्वभावाच्चलन्ति नैवोत्तमवंशजाताः ।
 इतस्ततो वापि विधूयमानमङ्गेषु शैत्यं व्यजनं व्यनक्ति ॥ ४९ ॥
 उपक्ष्यते यः खलमाक्षिपन्तं सार्धुर्मनोऽब्रुध्यत कारणं तन् ।
 द्विजिह्वमेनं स यदेकजिह्वः प्रयुक्तिभिर्न क्रमते नियन्तुम् ॥ ५० ॥
 क्षमामहंकारभरेण येषां पदानि चित्तानि च न स्पृशन्ति ।
 तैदेकसारैः कलहं कुलीनैः खलाश्चिकीर्षन्ति किमक्षमाले ॥ ५१ ॥
 बभूव भूयस्त्वमसज्जनानां द्वित्रा धरिष्यामपि हन्त सन्तः ।
 पदे पदे सन्त्यथवा भुजङ्गाः क्वचित्तु संजीवनभेषजानि ॥ ५२ ॥
 अहो महामोहवतः खलस्य वियातता फाचिदचिन्तनीया ।
 अवर्णवादैकविशारदोऽसौ सर्वज्ञतामात्मनि मन्यते यत् ॥ ५३ ॥
 खलश्च खद्गश्च नहि स्वभावं जहाति कोशार्पणलालितोऽपि ।
 यस्यातिमात्रं मलिनात्मकस्य परं द्विधा कुर्वत एव रागः ॥ ५४ ॥
 परक्षतक्षोदविनोदलीलाः खलाश्च काकाश्च यदृच्छ्येव ।
 पात्रेऽप्यपात्रेऽपि विगर्हणीयां वाचं च विष्टां च समुत्सृजन्ति ॥ ५५ ॥
 हे चित्त चित्रैरिह विष्टपस्य दुश्चेष्टितैस्त्रैरितैः क्रिमैः ।
 यदन्यदोपेक्षणदक्षिणानां जिह्वैव वृचान्तपटः स्फुटोऽस्ति ॥ ५६ ॥
 वरं वराकः प्रकटापकारी गृदापर्कायप्रतिकार्य एव ।
 दूरेण मुद्यन्त्यनलं ज्वलन्तं च्छन्नं जनो वेत्ति तु दग्धपादः ॥ ५७ ॥
 शक्तोऽपि वचुः गलपत्कुलीनः परापवादाल सन्न व्यनक्ति ।
 न ध्वाह्ववत्तीक्ष्णतराननोऽपि कीरः करोत्यस्यिनिपट्टनानि ॥ ५८ ॥
 न कस्य भीत्यं नृपतिप्रसादताम्बूलरक्ता रसना गलानाम् ।
 अनन्तजन्तुभूतनिःशुनायुषणारुणा सौनिरुकर्नरीव ॥ ५९ ॥

स्वच्छस्वभावोऽपि भवत्यवश्यमन्याद्दृगन्यायिजनाश्रयेण ।
 विधानुपङ्गेण हि जीवनीयं जीवापहाराय समुज्जिहीते ॥ ६० ॥
 यः सर्वदा संसदि निर्मिमीते मर्मापिधानं जनतापहन्ता ।
 स शस्यतामन्तरदुष्टभावः कुलोद्भवश्चाप्यकुलोद्भवश्च ॥ ६१ ॥
 प्रायो वयं वेदविचारपारवश्येन काव्येन तथाभियुक्ताः ।
 दुर्गेऽत्र मार्गे तदपि प्रवृत्ता नोपेक्षितव्याः कविभिः स्खलन्तः ॥ ६२ ॥
 कौ वा करिष्यत्यपरः प्रबन्धमतिप्रबुद्धोऽप्यपशब्दशून्यम् ।
 सर्गक्रमे सोऽपि फविर्यदाद्यः खलच्छलेन स्खलितान्यवाप ॥ ६३ ॥
 चक्रे मया काव्यपरिश्रमोऽयं बहुश्रुतानामनुरञ्जनाय ।
 न सूत्रमात्रार्थकथावबोधविदग्धताद्यः कृतवेधसां तु ॥ ६४ ॥
 बभूव भूपः सुरथाभिधानैश्चैत्रान्वये चैत्रैसखोपमेयः ।
 स्वनामसाम्याक्षमयेव युद्धे येनारिसैन्यं सुरथं न सेहे ॥ ६५ ॥
 यं निर्विशेषात्सम निपेचते श्रीरेकादशं श्रीदयितावतारम् ।
 कीर्णं रजोगिः समराजिरोत्थैस्तुरङ्गमेधावभृथैश्च शुद्धम् ॥ ६६ ॥
 निरन्धकारां कुस्ते धरित्रीं काले रविर्वर्षति वारिदोऽपि ।
 प्रवृत्तिरेतस्य सदातुदारु(?)निरन्तरायाभुवनावनाय ॥ ६७ ॥
 धर्मक्षतेरेव भयं स्वभाववक्रप्रियः कार्मुकदण्ड एव ।
 विपक्षलक्ष्मीग्रह एव लौत्यमदेयमासीद्यस एव यस्य ॥ ६८ ॥
 गच्छद्भिरिच्छाधिकमर्थदानैर्यस्याभिमानैकनिकेतनस्य ।
 पश्चात्कृतः स्वीकृतिनिःस्वनानां दूरप्रयातोऽपि धनाभिलाषः ॥ ६९ ॥
 यत्कर्मकूर्मौरगसूकरेन्द्राः कल्पद्रुचिन्तामणिकामगव्यः ।
 संभूय कुर्वन्ति तदेक एव चक्रे महीचक्रज्ञतक्रतुर्यः ॥ ७० ॥
 यच्छब्दतुच्छं गजवाजिवृन्ददानं द्विजानामवहानवान्यः ।
 मालस्थितां चन्दनपङ्कलेपच्छलेन दारिद्र्यलिपिं लुलोप ॥ ७१ ॥

१. एतत्पद्यतः कथाया वर्णनारम्भः. २. चित्रागर्भजो यो बुधपुत्रः सप्तद्वीपधि-
 तिः सुरपतितामहो राजविशेषस्तस्य संततावित्वर्थः. ३. अनद्रुत्स्यः.

विधाय साधूनधनान्विधाता जातानुतापः सन्भूव सम्यक् ।
 तेनात्र कल्पद्रुमकल्पमेनमेनस्तदुच्छेत्तुमिव व्यधत् ॥ ७२ ॥
 जडाः प्रजाः किं नु किमस्य कोऽपि प्रभोः प्रभावः सदृशं यदेताः ।
 गुणानुपङ्गेण सितं यशश्च भुजद्वयं चासितमीदृते स्म ॥ ७३ ॥
 क्षीराम्बुराशेरिव भूरिसत्त्वादभूदितः कोऽपि यशःशशाङ्कः ।
 यस्योदये स्वैरगतिर्विमुक्ता विरोधिनां कीर्तिभिस्त्रिवीभिः ॥ ७४ ॥
 येषां यशोराशिरिह प्रशंसारसायनेर्जीर्यति नाधुनापि ।
 तेषां गणे पार्थिवपुङ्गवानां यस्योपसंख्यानमकारि धीरैः ॥ ७५ ॥
 येनार्जितं निर्जितवैरिणा तद्यशो यदन्तं ब्रजदुर्वरायाः ।
 आसीमपर्यन्तमिवानुगस्य(म्य) क्षीराम्बुराशि(शे)र्धलते तरङ्गैः ॥ ७६ ॥
 अज्ञा रसज्ञा मम देवि तस्मात्त्वमेव वाणि स्तुहि पाणिमस्य ।
 यः पञ्चशाखोऽपि सहस्रशाखं दानश्रिया कल्पतरुं जिगाय ॥ ७७ ॥
 वृषे निषण्णोऽपि हतारिकामोऽप्यन्यः पृथिव्यां परमेश्वरः सः ।
 यदद्रिराजार्चितमद्वियुग्मं पुरानुरागश्च परश्वकासे ॥ ७८ ॥
 आक्रम्य भूचक्रमशेषमेव तथा कथंचित्प्रभुतां प्रपदे ।
 मिथो यथैतेऽपि दिशामधीशा व्यवस्थिताः सीम्नि यदाज्ञयेवं ॥ ७९ ॥
 यद्वैरिणां काननशायिनां श्रीः संस्मर्यमाणा हृदयं ददाह ।
 पार्श्वं लतासंस्तरसुप्तकान्तानिःश्वासवातप्रसरश्च पृष्ठम् ॥ ८० ॥
 यतः क्रुधा भ्रुकुटिभुग्मभालात्पलायमानः प्रतिपश्वर्गः ।
 क्रमागतां भूपतितामपाम्य खिन्नां प्रियां भूपतितां तु दधे ॥ ८१ ॥
 अथैष सैन्यद्विपट्टंहितेन निवृंहिताशागजगर्जितेन ।
 दिवस्पृथिव्योः प्रथयन्निनादा द्वैतं विजेतुं द्विपतः प्रतस्थे ॥ ८२ ॥
 प्रसर्पतां तस्य तुरङ्गमाणां रेणुः करेणुद्यतिरुचनो यः ।
 स एव त्रेभे क्लिप्तारिदंशः प्रतापधूमध्वजधूमलीलाम् ॥ ८३ ॥
 दूतैस्तदभ्यागमनप्रवृत्तौ निष्पादिता यामथ पार्थिवानाम् ।
 स्वैदाम्भसा साध्वममंभवेन भगानि भान्दस्त्रलचन्द्रनानि ॥ ८४ ॥

प्रकुर्वतामार्कमर्णं नृपाणां दर्पोल्लवणानां फणिनामिवैपः ।
 शिरांसि राजन्मणिमण्डनानि निखिंशदण्डेन नतिं निनाथ ॥ ८५ ॥
 सरोवराणीव विगाह्यैरिराजन्यसैन्यानि लसद्रसानि ।
 स पुण्डरीकाणि नृपप्रकाण्डमादत्त दन्तीव मदप्रदीप्तः ॥ ८६ ॥
 प्रत्यर्थिदानोत्सदङ्गराजपराजयद्योतितपाण्डुकीर्तिः ।
 कृष्णं पुरस्कृत्य कृपाणदण्डं यद्वाहुराजौ विजयीवभूव ॥ ८७ ॥
 तूणादुदस्ताद्धनुरन्वगच्छन्नितोऽपि याताः प्रतिपक्षवक्षः ।
 पेतुः पृथिव्यामथ यस्य बाणाश्चिरं प्रतिष्ठा क्व तु निर्गुणानाम् ॥ ८८ ॥
 उद्गच्छताविष्कृतपुष्करेण यस्यासिदण्डेन विकर्त्तनेन ।
 सराजतेजःप्रसरा विरोधिसेना विनाशं रजनीव निन्धे ॥ ८९ ॥
 चण्डस्वभावस्य चिकीर्षितं कः प्रभुर्निपेद्नुं यदसिस्तथा हि ।
 न दानतः सत्स्वपि वारणेषु कोशानपेक्षी समितौ व्यरंसीत् ॥ ९० ॥
 त्यक्तौ(क्त्वा) पुरः केऽपि नृपाः कृपाणममुं प्रणेमुः प्रणतानुकूलम् ।
 अशक्तिभाजामियमेव मृत्युप्रतिक्रियाविष्कृतविक्रियेषु ॥ ९१ ॥
 उपायनैर्वाजिमतङ्गजानां विजङ्घुरेके रणकेलिमस्य ।
 स्थि(छि)त्वाद्गुलीपर्वं च कुर्वते स शेषाङ्गरक्षामपरे नरेन्द्राः ॥ ९२ ॥
 यत्र योद्धुमधिरूढवारणे वैरिणो रणभरात्पराङ्मुखाः ।
 क्षत्रवृत्तिमपहाय कानने क्षेत्रवृत्तिमभजन्त जीवितुम् ॥ ९३ ॥
 राजकृत्यमिदमित्यसौ कृती युद्धमूर्धनि नृपानपाय(त)यत् ।
 संपदा पुनरनेकभुक्तया घेश्ययेव न वशी वशीकृतः ॥ ९४ ॥
 वन्द्या कापि विदग्धतास्य नृपतेर्यस्मादथै(सौ) तद्भुज-
 द्वन्द्वेनैव चकार यत्किल हरिश्चक्रे चतुर्भिर्भुजैः ।
 तद्ब्रध्याः सुधियस्ततोऽपि यदमी युद्धोद्यतेऽत्र व्यधुः
 सर्वस्वैरपि दुष्करं निजपरिज्ञाणं तृणैर्वक्रगैः ॥ ९५ ॥
 बद्धाः केचन केचन प्रणमिता दासीकृताः केचन
 क्षिप्ताः केचन केचन प्रशमिताश्चारोपिताः केचन ।

भूपालाः करवाललालनकलासोत्साहबाहुद्वयी-

दुःशीला अपि येन विश्वविजयव्यापारपारस्पृशा ॥ ९६ ॥

इति धीयुर्नरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
सुरथवर्णनो^१ नाम प्रथमः सर्गः ।

द्वितीयः सर्गः ।

असंख्यसंख्यश्रमखिन्नसैन्यः सोऽयं नयत्रैर्विनिवारितोऽपि ।

विधिप्रणुन्नः प्रचचाल कौलाविध्वंसिनां ध्वंसधिया रिपूणाम् ॥ १ ॥

ते दुर्महास्तेन तरस्विनापि गृहीतशैलाग्रभुवो बभूवुः ।

द्रुमाधिरूढेषु मनुष्यकेषु सिंहः सरोपोऽपि हि किं करोतु ॥ २ ॥

अथास्य लक्ष्मीमुपभोक्तुकामैरमात्यकैः कैश्चिदवंशजातैः ।

दत्तोपजापा रिपवो रजन्यामन्यायजन्यं सह तेन तेनुः ॥ ३ ॥

महाहवे तत्र^२ महाभटेषु कूटप्रयुक्तिप्रतिसंहृतेषु ।

जवाञ्ज्यवर्तन्त निवर्तयन्तः शेषां स्वसेनां पिशुनाः प्रभोस्ते ॥ ४ ॥

परैरवाप्तावसरैः स वीरो न खल्वसैन्योऽप्यवमन्यते स ।

स्पृष्टुं कराम्रेण कृपीटयोनिः स्फुल्लिङ्गशेषोऽपि हि शक्यते किम् ॥ ५ ॥

मुमोच यावन्न च दोःसखोऽपि भूमिं प्रतिज्ञामिव तां गृहीताम् ।

मातेव तावन्निजगोत्रदेवी स्वप्ने समागत्य तमित्युवाच ॥ ६ ॥

एकोऽसि तत्संहारं संपरायं प्रवीर मा पूरय वैरिकामान् ।

विधौ क्रुधा निघ्नति निर्घृणे कंः प्रति प्रहाराय समुज्जिहीते ॥ ७ ॥

तदर्थं(र्यं)मेव त्वमलक्षितः सन्निमानि निर्वासय दुर्दिनानि ।

कालेन केनापि पुनः प्रतापी भविष्यसीति ब्रुवती तिरोऽभूत् ॥ ८ ॥

नृपोऽपि नातिप्रमनाः प्रभाते तां मन्यमानः कुलदेवताज्ञाम् ।

यथायथं मातृगृहाणि गन्तुं कथंचिदन्तःपुरमादिदेश ॥ ९ ॥

१. एतत्सारभूत पद्यं तु 'स्वारोचिपेऽन्तरे पूर्वं त्रैवंशसमुद्भवः । सुरथो नाम राजा-
भूषमस्ते क्षितिमण्डले ॥' इति. २. कौला या सुरथराजधानी तां ये विध्वंसितुकामा-
स्तेषाम्.

अथात्मनस्तत्र तदीयमात्मबोधाय वित्तं परितापि भूयः ।
 मिषेण शेषं च निषिध्य लोकमेको वनायाविदितः प्रतस्थे ॥ १० ॥
 ततः श्रिया सन्ननि मुक्तयापि कान्तिच्छलेनैव निषेव्यमाणः ।
 चित्ते सतामात्मगुणात्रिधाय सन्नं ययौ सन्नसहस्रयाजी ॥ ११ ॥
 द्रोहेण भर्तुः प्रतिगृह्य लक्ष्मीं लब्धोत्सवास्ते सनिवा वभूवुः ।
 तं नावजग्मुर्निजवंशनाशं नहीदृशं पश्यति तादृशं इक् ॥ १२ ॥
 प्रवृत्तनृत्तासु लताङ्गनासु स्वनत्सु वातेन च कीचकेषु ।
 तस्मिन्नूपेते नृपतौ वनं तदारब्धसंगीतमिवाबभासे ॥ १३ ॥
 क तादृशं हन्त वराधिराज्यमरण्यवासः क च तादृशः सः ।
 स्वप्नेऽपि यदुर्घटतामुपैति तदश्रमेणैव विधिर्विधत्ते ॥ १४ ॥
 माद्यन्मयूरेषु वनान्तरेषु सलीलहंसेषु च सैकतेषु ।
 मनोविनोदः कचनापि नास्य यूथादपेतस्य यथा द्वि[प]स्य ॥ १५ ॥
 सायं तमिस्रोपचितं वनान्तमालोकयन्नश्रुविमिश्रकण्ठः ।
 आध्यातसौघः कृतनीडसङ्गाम(न)सौ विहङ्गान्वहु मन्यते स ॥ १६ ॥
 शय्या निकुञ्जं वसनं तरुत्वञ्जितं मृगौघः फलमूलमक्षम् ।
 वनेऽभवन्निर्विषयस्य तस्य मुनीश्वरस्येव महीश्वरस्य ॥ १७ ॥
 विशन्वनादेष वनान्तराणि सान्द्रद्दुमश्रेणिनिरन्तराणि ।
 भाति स भिन्नाङ्गनसंनिभानि घनादिवेन्दुर्धनमण्डलानि ॥ १८ ॥
 अथाश्रम ध्रान्तमनाः स नाथः क्षितेः क्षताधैर्मुनिभिर्महार्घम् ।
 ददर्श दर्शक्षणदासपक्षैः पवित्रितं होमहुताशधूमैः ॥ १९ ॥
 गोसंगतिं नित्यमुपेत्स(त)वत्यः शुद्धाभिरिद्धा द्विजजातिभिश्च ।
 यत्पर्णशालाः कमलासनस्य मुखाब्जसख्यं विभरांवभूवुः ॥ २० ॥
 निष्ठाप्रयोगेण गताः प्रतिष्ठां श्रद्धानुविद्धं विहितक्रियाकार्याः ।
 यत्रोज्जिहाना मुनयः परसौपदाय वैयाकरणा इवासन् ॥ २१ ॥
 नीवारदानेन कुरङ्गकाणां सैकक्रियाभिर्वनवृक्षकाणाम् ।
 यस्मिन्निवाहेन च माधवीनां हर्षं वहन्ति स महर्षिकन्याः ॥ २२ ॥

सुवर्णलक्ष्मीललिताङ्गयष्टिः सरिद्धराम्भःपरिपूतपादः ।
 श्यामद्युतिर्यत्र गणस्तरूणामुपेन्द्रमुद्रामुररीचकार ॥ २३ ॥
 यत्र श्रुतीनां सततं श्रुतानि पदानि कीराः समुदीरयन्तः ।
 दत्तोपदेशा इव तापसेन्द्रैः फलाशिनो विष्णुपदे विचेरुः ॥ २४ ॥
 सूतिः श्रुतीनां रिपुरिन्द्रियाणां शुद्धेः समृद्धिः सदनं दयायाः ।
 सरश्च संसारमरुस्थितानां तस्मिन्किलास्ति स्म मुनिः सुमेधाः ॥ २५ ॥
 समित्कुशार्थं स कुशाप्रबुद्धिस्तपोवने तत्र कदाचिदञ्चनम् ।
 विलोकयामास विलोक्यमानं सासैर्मृगैस्तं विधुरं घरेन्द्रम् ॥ २६ ॥
 अर्दाशि पूर्वं प्रियदर्शनो यः स्तम्बेरमस्तोममनोरमश्रीः ।
 तमेकमालोक्य वने अमन्तं ससंभ्रमान्तःकरणः स तस्थौ ॥ २७ ॥
 तथा स्थितं वीक्ष्य तपस्विनार्थं तेजोविशेषान्महनीयमूर्तिम् ।
 राजा निजान्तःकरणप्रणुनः स्वमेप नाम प्रणयन्ननाम ॥ २८ ॥
 उदस्तहस्तं मुनिमाशिपे तं नत्वा नृपेन्दुर्मुदितान्तरात्मा ।
 आसेदुर्षां स्वां श्रियमेप मेने सतां हि सद्गः प्रतिभूर्धिभूतेः ॥ २९ ॥
 अथैनमानीय मुनिर्महीन्दुमुदीक्षणश्चापदमाश्रमं सः ।
 चकार सत्कारमुदारबुद्धिर्गोन्या महान्तश्च्युतसंपदोऽपि ॥ ३० ॥
 पाद्येन पाद्यं प्रतिपादितार्धमर्घ्येण चार्घ्यं तमृषिर्महित्वा ।
 विच्छाद्यवक्राम्बुरुहं महेच्छः पप्रच्छ भूपं धृततुल्यखेदः ॥ ३१ ॥
 नमन्नपश्रेणिशिरोमणीनां प्रभाभिरारुण्यमुपागतौ यौ ।
 पादौ किमेतौ तव हन्त धत्तस्तदेव दर्माङ्कुरकोटिरुग्णौ ॥ ३२ ॥
 सेवागतैर्द्वारि निवारितैर्यदृष्टं न फष्टादपि भूमिपालैः ।
 रजोभिरास्वादितवर्मतोयैः किमेतदासीत्कलुषं मुखं ते ॥ ३३ ॥
 भूभारमुमस्य भुजङ्गभर्तुर्विश्रामाविश्राणनाविश्रुतो यः ।
 विपद्भूदचनसक्षताभैः स तेऽङ्कितोऽसः किमु फण्टकाभैः ॥ ३४ ॥
 हृष्टैर्वितृष्टा समरे मरुद्धिः पपात यस्योपरि पुष्पशृष्टिः ।
 किमेप मौलिर्मुकुटोचितस्ते चितस्तृपैर्भूतलतल्पलभैः ॥ ३५ ॥

नीलाश्मलीलाद्य(म)भजत्सुवर्णे भुजे तव ज्याकिणकन्दली या ।
 अङ्गेपु साधारणकाकि(लि)केपु विलोक्यते सा न पृथक्किमेतत् ॥ ३६ ॥
 इत्थं मुनीन्द्रेण मनोजवाचा कृतानुयोगो शुगदीर्घवाहुः ।
 नृपस्रपाकुण्ठितकण्ठपीठः पूर्वानुभूतं निजगाद खेदम् ॥ ३७ ॥
 श्रुत्वा नृपेन्दोर्विपदां निदानं राज्योरतत्वं चास्य पुनर्विधित्सुः ।
 समादधेऽसौ जनतोपतापसमापनैकव्यसना हि सन्तः ॥ ३८ ॥
 साम्राज्यमेतस्य पुनः प्रदातुं सैव प्रभुः पर्वतराजपुत्री ।
 ज्ञानादिति ज्ञाननिधिः स मत्वा वक्तुं ततः प्रक्रमते स्म तस्मै ॥ ३९ ॥
 श्रेयोवियोगान्न हि खेदनीयं सर्वसहा हन्त यतो महान्तः ।
 को नाम नास्यां विधिवागुरायां पपात मार्गत्रपि साधुमार्गम् ॥ ४० ॥
 अयो(गो)चरस्तस्य विधेः प्रचारो यः सज्जनानामथ दुर्जनानाम् ।
 स्वर्णश्रिया संभृतमुत्तमान्ने स्वैरं विधत्ते मुकुटं कुटं वा ॥ ४१ ॥
 न विक्रमं नाभिजनं न विद्यां न हृद्यतां नापि वयो न वृत्तम् ।
 कृतप्रवृत्तिर्व्यसनाय पुंसामपेक्षते नैव विधिर्विपक्षः ॥ ४२ ॥
 छिद्राणि साधुर्धिमधाति नैव परप्रवेश्यानि भवन्ति यानि ।
 केनाप्यसौ संव(च)रते कृतान्तश्छिद्रेण जानाति तदेव(प) एव ॥ ४३ ॥
 पुंसां यदासौ विरुणद्धि वेधास्तदा तुदत्येव यथा तथापि ।
 तत्राप्यहो ये यमनात्रमैत्रीशस्त्रार्पणं तस्य जिधांसतस्तत् ॥ ४४ ॥
 शुभैकलभ्यामशुभेन लक्ष्मी ये केऽपि काङ्क्षन्ति परीगृ(रिग्र)हीतुम् ।
 प्रकाशदृश्यां वनवर्तेनी ते ध्वान्तेन निर्धारयितुं यतन्ते ॥ ४५ ॥
 कामं कदाचित्कृतमेव वित्तं पुंसामसाधु स्वपुरस्क्रियाभिः ।
 क्षुद्राभिरुनुद्विगतमाश्रयान्तर्भवेन्न तन्मधिवद भद्रमन्ते ॥ ४६ ॥
 अप्यल्पमादीनवमन्तरेण यः केवलं लोलतयैव मुक्तः ।
 शङ्के तदङ्गं पुनरप्युपैति जातानुतापेव समुत्सुका श्रीः ॥ ४७ ॥
 प्रायः प्रशस्ताचरितेषु धाता धृतप्रकोपोऽपि मृदुत्वगर्भः ।
 मीध्मे यथा भीष्मरविप्रतापस्तथा घनच्छायपथद्गुमोऽपि ॥ ४८ ॥

तद्भूपते भूतपतेः कलत्रं जगन्नयाम्बामविलम्बमानः ।
 आराधयाराधकवत्सलासौ विधास्यते मङ्गलमञ्जसा ते ॥ ४९ ॥
 या वीजमेकं जगतां गतान्यकृत्यैः कृता चेतसि योगिभिर्वा ।
 या देवतानामपि दैवतं च प्रभावमस्याः शृणु शर्वपत्न्याः ॥ ५० ॥
 सन्त्येव सर्वत्र नृदेवदेवाः सेवानुरूपं फलमुत्सृजन्तः ।
 परं परीष्ट्या भजतामभीष्टमप्यल्पयानल्पमसौ प्रसौति ॥ ५१ ॥
 श्रवः प्रतिष्ठेऽपि हि तच्चरित्रे यं दुश्चरित्रास्तव दत्तवन्तः ।
 दत्त्वा श्रियं सत्वघनोत्तमर्णात्त्वत्तो भ्रहीप्यन्ति पुनस्तमाधिम् ॥ ५२ ॥
 तेनाथ नाथेन विशां विशेषात्कृताग्रहः प्राग्रहरो मुनीनाम् ।
 उवाच देवीचरितं रदांशुखण्डैर्निरस्यन्नैव दुःखमस्य ॥ ५३ ॥
 मुन्दोपमुन्दप्रतिमावभूतामवन्ध्यकोपौ किल विन्ध्यशैले ।
 दैत्येश्वरौ शुम्भनिशुम्भसंज्ञौ भुजावजेयाविव विक्रमस्य ॥ ५४ ॥
 तद्वा तपः पूर्वमपूर्वमेतौ प्रसादयामासतुरञ्जयोनिम् ।
 प्रीतेन तेनाप्यनयोर्वितीर्णमुदीर्णमाजौ मदधीजमोजः ॥ ५५ ॥
 शुम्भः समासाद्य वरं विरञ्चेस्त्वष्ट्रेव विम्बं तुहिनेतरांशोः ।
 प्रजेश्वरैरप्रतिकार्यमूर्व्यामुपप्लवं प्लवयांचकार ॥ ५६ ॥
 अत्याहिते हन्त नितम्बिनीनां गर्भश्रुतिः स्यादिति सत्यमेतत् ।
 तथा हि रत्नानि मुमोच रत्नगर्भास्य विक्रामति वीरचक्रे ॥ ५७ ॥
 विधूय सर्वामपि भूतधात्रीमुद्यद्रजोभूतिदुरीक्षणीयः ।
 उत्पातवातोपममुत्पपात दैतस्ततो वाधितुमूर्ध्वलोकम् ॥ ५८ ॥
 उदीर्णमाकर्ष्य तमापतन्तमन्तःप्ररूढेन भयेन मूढः ।
 प्रियासु गोत्रस्त्वलनापराधविलक्षवक्त्रेन्दुरभूदमुक्ताः ॥ ५९ ॥
 आक्रम्यमाणा प्रसभोपभोगलोलेन खिन्नप्रतिमेन तेन ।
 अगादवागोचरमाकुलत्वं कुलाङ्गनेवामरराजधानी ॥ ६० ॥
 दरेण दम्भोलिपलं विलङ्घ्य मघोनि जह्वापलमभ्युपेते ।
 जहार हारीकृतत्राप्यभिन्दिरिन्दीवराधीरसुरः सुराणाम् ॥ ६१ ॥

समन्ततः संयमनीमनीकैर्मत्वा यदीयैर्विहितावरोधाम् ।
 पत्या पितृणां विपमस्थितेन वृथा विदध्रे समवर्तिसंज्ञा ॥ ६२ ॥
 पाशैः पुरा यः कृतवैरिनाशैरपामधीशः किल पाशवीरः ।
 दैत्यादितः सोऽपि समीरुसीम्नि पलायमानोऽजनि धीरपाशः ॥ ६३ ॥
 यदस्त्रभीत्याधिपतौ निधीनां कैलासशैलाग्रनिकुञ्जभाजि ।
 मुक्तालका प्रोपितभर्तृकेव न निर्वृतिं तज्जनता जगाम ॥ ६४ ॥
 मा यक्ष इत्यक्षरयुग्ममस्तु मम प्रतीपं प्रतिदित्सतोऽस्मात् ।
 एवं विदित्वेव धनाधिनाथो धनैरनैपीत्परितोपमेनम् ॥ ६५ ॥
 उत्सङ्गतः स्वप्रभवासु येन हतासु हैमीषु लतासु तासु ।
 मेरुर्मरुत्पातपतन्नमेरुपुष्पच्छलाद्वाप्पलवानमुञ्चत् ॥ ६६ ॥
 आलानरज्जुं निजकुञ्जराणां मायं करोन्मामिति शङ्कमानः ।
 निगूढरत्नेषु शिरःसु शेषः शेषामिवाज्ञां वहति स्र यस्य ॥ ६७ ॥

जगदिति दितिसंभवेन तेन

प्रसभमभीतिमता जितं विचिन्त्य ।

सुरपतिरथ तत्रतिक्रियार्थं

समममरैः सविधे विधेर्जगाम ॥ ६८ ॥

इति श्रीगुर्जेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरधोत्यवनाग्नि महाकाव्ये
 देव्याश्रितनिवेदनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

तृतीयः सर्गः ।

अथ ते मथितास्तेन दैतेयेनादितेः सुताः ।

पुरंदरं पुरस्कृत्य सन्न पद्मभुवोऽभ्ययुः ॥ १ ॥

सरागैरिव सारङ्गैः पीयमाना महर्षिभिः ।

उद्विरन्तं गिरः स्वच्छा मेघमम्बुच्छटा इव ॥ २ ॥

विभ्राणं पाणिपद्मेन बलक्षामक्षमालिकाम् ।

धार्यमाणं तयाप्यन्तः प्रीत्येव प्रतिबिम्बितम् ॥ ३ ॥

गलद्रुजाजलभ्रान्तिं यानहसस्य यच्छता ।
 चामरेण सरस्वत्या वीज्यमानमनेकश ॥ ४ ॥
 जिताभिनवक्रौमुम्भै शुभैर्वपुरभीषुभि ।
 प्रातस्त्रनस्य तन्वान द्विर्भावमिव भास्वत ॥ ५ ॥
 प्रापितानि कृतार्थत्व जाग्रता ज्ञानचक्षुषा ।
 क्षिपन्त च(दि)क्षु चक्षुषि नम्रामय(र)दिदृक्षया ॥ ६ ॥
 विलोक्य तत्र सावित्रीप्रिय पिप्रियिरे सुरा ।
 कस्य न स्फातिमायाति दृष्टिर्दृष्टे पितामहे ॥ ७ ॥

(पङ्क्ति कुलकम्)

हर्षाश्रुजलकल्लोलविलसत्पुलकाङ्कुरै ।
 स स्तुत्य स्तोतुमारेभे रभसेन ऋमुवजे ॥ ८ ॥
 नम समग्रवैचित्रीविधानोत्रेयशक्तये ।
 शभवेऽम्भोजतल्पाय सकल्यायातसिद्धये ॥ ९ ॥
 श्रद्धया प्रेर्यमाणेय वाणी मुक्ता(ग्धा) न(न)पावती ।
 घचनातीत कान्त ते माहात्म्यमभिलाषते ॥ १० ॥
 तत्स्वस्थानवत्रोयेन नासभावनया पुन ।
 असत्यमपि न स्तोत्र श्रुतिज्ञ श्रोतुमर्हसि ॥ ११ ॥
 गिरा परिकर सोऽयमास्मान् कोपयुज्यताम् ।
 ओङ्कारेणापि यद्वाच्ये न गुणास्त्वयि यान्मुम ॥ १२ ॥
 समेय मूर्खतासाकमपि विश्वविदा त्वया ।
 यद्बोद्ध(द्भु) त्वत्प्रभावान्त न वय न त्वमप्यल्म ॥ १३ ॥
 एरु सृजसि पात्येक एक सहस्रसि प्रजा ।
 अद्वितीयतयाक्लिष्ट किल त्वमवतिष्ठसे ॥ १४ ॥
 धुमणिद्युतिना प्रादुर्भवता भवताद्भुतम् ।
 सृष्टेरस्यादिम सष्ट समाप्यतत्तमा तम ॥ १५ ॥
 विद्याप्यविद्या नाकौऽपि नरको यदपेक्षया ।
 मुनीन्द्रशुण्णवर्त्मान त भवन्त भव विदु ॥ १६ ॥

चेतसश्चन्द्रमा जज्ञे जगच्चक्षुश्च चक्षुषः ।
 प्राणतस्ते जगत्प्राणो मुखादग्निश्चतुर्मुख ॥ १७ ॥
 चित्रीयते चरित्रेण तावकीनेन नैव कः ।
 रजसैवं सुरश्रेष्ठ यद्दाल इव खेलसि ॥ १८ ॥
 तर्त्कि यन्न त्वया चक्रे तर्त्कि येनासि नार्जितः ।
 तर्त्कि यन्न ददासि त्वं तर्त्कि यत्र न विद्यसे ॥ १९ ॥
 अद्य यो विद्यतेऽस्माकमानन्दस्त्वदवेक्षणात् ।
 स नूनं मुनिसंवेद्य शतानन्देऽपि न त्वयि ॥ २० ॥
 इति स्तुतिगिरः श्रुत्वा तेभ्यस्तामरसासनः ।
 उवाच लोचनोत्क्षेपप्रत्यक्षीकृतविस्मयः ॥ २१ ॥
 किमद्य यौगपद्येन यूयमाजग्म निर्जराः ।
 निःश्वासधूमानुमितामितदुःखदवाग्मयः ॥ २२ ॥
 विधातुमक्षमाणीव गन्दाक्षादीक्षणं मिथः ।
 लक्ष्यन्ते शून्यलक्षाणि किमक्षीणि भरुत्वतः ॥ २३ ॥
 अदम्भद्विम्भसंरम्भकरम्भात्मभरे हरेः ।
 किं शैलशूकरव्याधे व्याधामेध्यामला रुचिः ॥ २४ ॥
 दुर्धराधरकम्पस्य कोपानलमनर्गलम् ।
 किं विष्णोर्विबृणोतीदं हृदयं कौस्तुभच्छलात् ॥ २५ ॥
 लुलाय लाञ्छनस्थाय रिपुस्तोमतमोपहः ।
 किं दिवा दीपवद्दण्डः खण्डितद्युतिरीक्ष्यते ॥ २६ ॥
 महाविषाणां फणिनां कीनाशमहिपस्य च ।
 पश्यामः श्यामलां कस्मादाकृतिं निकृतामिव ॥ २७ ॥
 हेमदं फणिभिश्चित्रैरातपत्रमुपस्कृतम् ।
 हे मदं यादसामीश किमद्य तनुते न ते ॥ २८ ॥
 कुतः सुतः पुलस्त्यस्य वयस्यः परमेशितुः ।
 विमानान्वित एवायमनासन्नेऽपि पुष्पके ॥ २९ ॥

विरोचनस्य रुक्मादकम्मादवलोक्यते ।
 मङ्गार्धनेव निष्पन्ना न दीत्य(स्य)र्धेन धातुना ॥ ३० ॥
 औषधीनामधीशोऽपि किं शोकव्याधिनाधितः ।
 मेघं करमरुन्मानमुकुरच्छविमाच्छिदत् ॥ ३१ ॥
 किं कुरङ्कुरङ्गम्य कुरङ्गोऽसौ श्वसन्मुहुः ।
 विवृणोति कुतोऽप्युच्चैः पलायनपरिश्रमम् ॥ ३२ ॥
 दूरादेतेषु शान्तालिवैतालिकवरेषु किम् ।
 दिग्भ्रमरकपोलेषु दुर्भिक्षं दानसंपदाम् ॥ ३३ ॥
 शक्तिदण्डं वहन्वैरिप्राणभिक्षाविचक्षणः ।
 प्रतापामीन्वनं ब्रह्मचारी किं नाचरत्यसौ ॥ ३४ ॥
 निफारमप्रतीकारं सुपर्षस्विति कुर्वता ।
 कृतान्तहन्तकाराय केनात्मा हन्त कल्पितः ॥ ३५ ॥
 दति व्याहृत्य विश्रान्ते तत्र विश्वङ्गसूत्रिणि ।
 गुरुर्गोत्रारिनेत्रान्तप्रेरितः प्रत्यवोचत ॥ ३६ ॥
 वरेण वारितातङ्कः पङ्कजासन तेन ते ।
 देवानेवं तिरस्कृत्य दैत्यः शुम्भो विजृम्भते ॥ ३७ ॥
 शतधा रजितं येन रिपुच्छेदाग्रिविष्टपम् ।
 शतधारं जितं तेन तदरं प्रख(द)रैः खरैः ॥ ३८ ॥
 स्वर्गामे प्रागभट्टोऽसि स्फुटामस्य व्यवस्थितिम् ।
 तन्मां ब्रूहीति तेनाहमाक्षिप्तः क्षिप्तजिष्णुना ॥ ३९ ॥
 कल्याण्विषेषु दोलाभिर्लोलाभिः क्लृप्तकेलयः ।
 मुदास्य दास्यो गायन्ति स्वर्जयोपार्जितं यशः ॥ ४० ॥
 जिगाय नायकं वीनां नवीनां दधदुद्धतिम् ।
 यदाजौ तज्जयत्ये(यादे)प विद्वेषीति स्फुटोऽभवत् ॥ ४१ ॥
 क्रियां कामप्यकुर्वाणः स तपस्वी सुदर्शनः ।
 भवादिव दुरुच्छेदादित्याद्वै कुण्ठतां गतः ॥ ४२ ॥

दध्रे च माहिषेणैप बलेनोच्छूनतां गतः ।
 अमुना यमुनावन्धुर्भिपजेवातिलङ्घितः ॥ ४३ ॥
 तेन निष्करुणेनास्त्रैर्वरुणे सव्रणे कृते ।
 अपाशस्तस्य नो पाणिरनुजीविजनोऽप्यभूत् ॥ ४४ ॥
 प्रचेतःप्रेरिताः पाशास्तस्मिन्मोघा न केवलम् ।
 उप्ताः सर्षपिभिस्तप्तैस्ते प्रतीपाक्षरा अपि ॥ ४५ ॥
 वाति मन्दमनानन्दः समीरस्तस्य संसदि ।
 स्वभावभीषणाकारभ्रुकृष्णभुजगीभयात् ॥ ४६ ॥
 समित्या तेन धीरेण वादिनेव व्यधीयतः ।
 असमर्थितपक्षोऽयं धनाध्यक्षो निरुत्तरः ॥ ४७ ॥
 रुद्रैरुमुद्रितं तप्तैस्तेजः सूर्योपलैरिव ।
 न किञ्चिदपचक्रेऽस्य तपतस्तरणेऽरिव ॥ ४८ ॥
 सप्तजिह्वो द्विजिह्वेन तेनाजौ विह्वलीकृतः ।
 विजहौ सहसा तीक्ष्णां हेतिं स्वहितहेतवे ॥ ४९ ॥
 रणाङ्गणेऽवगणितस्तेनायं गणनायकः ।
 धातर्यदपराधानामपि त्वं गणनाय कः ॥ ५० ॥
 अयं तेने तथा तेन निस्तेजास्तेजसां निधिः ।
 यथा दिवापि चक्राहैः कथञ्चिदुपलक्ष्यते ॥ ५१ ॥
 अखण्डमण्डलाग्रोऽसौ याति यामिकतां निशि ।
 विष्णुस्तदवरोधेषु रोद्धुं मानमलिन्मुचम् ॥ ५२ ॥
 सलीलं लायसं(सय)न्तोऽमी ऋतवो व्रतनीः प्रियाः ।
 कृतोद्यमास्तमु(दु)घाने जायाजीवा इवाभवन् ॥ ५३ ॥
 फटकैर्भृतगन्धर्वमत्वेवात्मसमोदयम् ।
 उत्सातशृङ्गशृङ्गारं स चक्रे कायनाचलम् ॥ ५४ ॥
 सोमाहुतीः पतन्तीर्नः सोचरा हरते हठान् ।
 दुर्भार(त) इव वार्धाराश्चातकानां पिपासताम् ॥ ५५ ॥

भुजगेन्द्रान्भुजन्तम्मससक्तजयकुञ्जर ।
 तुदत्याशीविषानेष दुराचारो गुरुनिव ॥ १६ ॥
 वाडवामिच्छलादन्तर्दधाना दुःखपावकम् ।
 दत्त्वा रत्नौघमुद्धोषे स्तुवन्तीव तमव्यय ॥ १७ ॥
 अश्रुमिश्राणि नेत्राणि यः करोत्यरियोपिताम् ।
 महाबलेन तेनाय धूतो धूम इवाग्निभू ॥ १८ ॥
 तेनैवमभिभूताना गतिस्तात त्वमेव न ।
 दावपावकदूनाना तरूणामिव तोयद ॥ १९ ॥
 तवादेशाज्जगद्धर्तुर्ये पूर्वं घन्धता गता ।
 गृहीत्वार्थं निरस्तास्ते लेखालेखा इवामुना ॥ २० ॥
 पूज्या स्थानस्थिता एव दातुमर्थमपि क्षमा ।
 अवाच्या सस्ततो भ्रष्टा शब्दा वेदभवा इव ॥ २१ ॥
 किं वा निवेद्यते वीचा मनसा जानिनस्तव ।
 न हि दीपद्युता भानोर्भावामोग प्रकाश्यते ॥ २२ ॥
 तस्मादस्माकमानन्दकन्दली फमलासन ।
 शिरोभिन्दुवियुक्तेन शुम्भेनाङ्गुरिता कुरु ॥ २३ ॥
 इति श्रुतिरुवि श्रुत्वा वचो वाचस्पतीरितम् ।
 प्रत्युवाच प्रिया वाच स वाचयमसेवित ॥ २४ ॥
 अलङ्घित्वा गीर्वाणास्त्राणाय प्रभुरस्ति व ।
 शैलराजात्मजा दैत्यव्याधिविध्वंसनौपधी ॥ २५ ॥
 पुरा दुराशयेनापि तस्या तेनाद्भुत तप ।
 प्रार्थितोऽसि स्थिरप्राणा भुवनत्रयभर्तृताम् ॥ २६ ॥
 आशुश्रुवे मया तस्मै स्त्रीहृतादन्यदत्ययात् ।
 तदप्यङ्गीकृत तेन गर्वनाधितबुद्धिना ॥ २७ ॥
 तदित सत्वर गत्वा गृहमातामह गिरिम् ।
 स्तुतप्रस्तुतकार्याय शम्भोर्गम्भोजलोचनाम् ॥ २८ ॥

पूरयिष्यति यौष्माकान्कामान्कामारिकामिनी ।

नैसर्गिकं हि वात्सल्यमपत्ये मातुरातुरे ॥ ६९ ॥

उपसंगृह्यतामेतामपेताशेषविद्विषाम् ।

मुक्त्याधिवेत्स्यमानायाः पतित्वं भवति श्रियः ॥ ७० ॥

रुरुकासरघातिन्या तथा पैञ्चाननस्त्रिया ।

कृता कैाननसंपत्तिः पुराप्यस्तभयज्वरा ॥ ७१ ॥

वाचा वृष्ट्येव सिञ्चन्सुमनसामास्यानि सस्यानि वा

विभ्रन्ति ग्लानिमम्भोधर इवाम्भोजध्वजोऽन्तर्दधे ।

ते च प्राचीनबर्हिप्रभृतयः प्रालेयपृथ्वीधरा-

धारामाराद्भुमीशप्रणयिनीमुत्साहभाजोऽभवन् ॥ ७२ ॥

रिपुनृपनिलयं श्रियः श्रितायाः पुनराकर्षणमन्नवन्मनोज्ञम् ।

पतिरिति निगदन्नुमाचरित्रं नृपतेस्तस्य धृतिं न्यधत्त चित्ते ॥ ७३ ॥

इति श्रीपुंजेश्वरपुरोहितधीसोमेश्वरदेवधिरचिते सुरचोत्तवनाशि महाकाव्ये

विरत्रिवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ।

सिर्तेमरीचिरुचामिव संचयं हसितराशिमिव त्रिपुरद्रुहः ।

धनपतेर्यशसामिव मण्डलं समुदयं शरदम्बुमुचामिव ॥ १ ॥

कचन काञ्चनकेतककेतनं कचन बालतमालसमाकुलम् ।

कचन किन्नरगानमनोरमं कचन निर्झरपातपवित्रितम् ॥ २ ॥

तुहिनवाहि नवाश्मसमुच्चयं धनलतानलतालनिरन्तरम् ।

निरघसारघसारणिपिच्छिलं पुरुचमूरुचमूरुचिरश्रियम् ॥ ३ ॥

सवकशावकशाखिशतं प्रियासहितरोहितरोहितशम्बरम् ।

असमहंसमहं दधतं सुरोरुहसमूढसमूढमदं सरः ॥ ४ ॥

१. इह लोके भुक्तिभाष्य परलोके मुक्तिभाष्य भवतीति भावः. २. दुर्गां तु इदमहिपदैत्ययोः सिंही तु मृगमहिपयोर्षानिनी. ३. मन्मथश्चापि पनानि च. ४. एत-
रर्षायपद्यन्वाहवान इष्टरूपेण मन्थसमाप्त्यपरादे प्रदर्शयिष्याम .

विशदतोयदतोयहतानलं सनिनदातिनदातिमनोहरम् ।
 तगरसालरसालमृदुच्छदप्रसवराजिवराजिरकन्दरम् ॥ ५ ॥
 चपलया कलितं कपिमालया चपलयालिरुतस्तुत्तसंपदम् ।
 गजवता विपिनेन वृत्तं मनागजवतास्पदमारुतशालिना ॥ ६ ॥
 'सवनराजितमश्रमहासरः सवनराजितदेहयतिव्रजम् ।
 परशुनासनरामनिपैवितं परशुभासनतीर्थपरंपरम् ॥ ७ ॥
 पवनदेवनदेवनगस्फुरन्मधुकरालिकरालितपद्मजम् ।
 विविधवप्रधवप्रतिपादिताभिनवपुष्पवपुष्पव(ट)वेष्टितम् ॥ ८ ॥
 शबरताडितमसमतङ्गजं शबरताखिलफेल(र)वभैरवम् ।
 समरसीमगतोद्भुरकासरं समरसीकृतचिचतपोधनम् ॥ ९ ॥
 दिविषदो विषदोपजिदौषधीमधुरसानुरसानुगतद्रुमम् ।
 तरुणवारणवारमदच्छटानधमगन्धमगं ददृशुस्ततः ॥ १० ॥
 (दशभिः कुलकम्)
 नवनयाननवानरमण्डलीघटितरूपतरुचिंतं नगम् ।
 सुरविभू रविभूषितपद्मजाकरसरोरसरोचितमभ्यगात् ॥ ११ ॥
 तुहिनसानुमतः कमनीयतामवलुलोकयिषोः शिखरिद्विपः ।
 किमपि मातलिना नगवर्णनं निजगटे जगदेकविभोः पुरः ॥ १२ ॥
 अयमुदमतया गगनाङ्गणं पृथुतया पृथिरीवलयं विभो ।
 तलविशालतया च रसातलं तिलकयत्यतुलः कुलमृताम् ॥ १३ ॥
 रजतकाञ्चनरत्नमयस्थलीकिरणतोरणतोपितदिष्णुलः ।
 क्षितिधरानपरानवनीभृतां पतिरयं तिरयन्निव राजने ॥ १४ ॥
 जपरत्ता परतापमजुर्वती शमरतामरतारहिता न्वहम् ।
 इह पने हवनेद्भुताशने यतिगभानिमभा जयतीधरम् ॥ १५ ॥
 इह गनोभवतापभरच्छिदे हिमलयामलयाधिकसंगदि ।
 निदधते कुमुदच्छदमंतवीरुगि ता रतिनाः सुरयोपिव ॥ १६ ॥
 इह भित्ते हमिते गिण्या रपासुपरने पम्भेध्वचाटुभिः ।
 षशभिः शभिः न गिनाय तं म नदनो नदनोदितमार्गग ॥ १७ ॥

रमते वियताथमगः स्वचरान्नव तानवतानवतानवता ।

यतिपङ्क्तिरियं च पुरो विरमद्गमना गमनागमनागमना ॥ ३१ ॥

इह सल्लकीदलचयानदता करिणां गणेन मधुरं नदता ।

बहुभिर्मदान्बुभिरनूनदता क्रियते स्थलेऽपि सहसा नदता ॥ ३२ ॥

भारुतादृतिमरुत्तरुपुष्पैः पारुपेशलरसैश्च फलौघैः ।

आदराद्दुपनयत्ययमद्भिः प्राभृतं त्रिभुवनैरुविभौस्ते ॥ ३३ ॥

घनतुहिनविशोभिश्चुङ्गमुच्चैरुपरि विपण्णनवान्बुवाद्दमेतत् ।

भजति भुजगराजभोगशय्यासुखशयितासुरवैरिणो विलासम् ॥ ३४ ॥

तालावलीमार्पितभोगतानां नभोगतानां निकटे तटीनाम् ।

भङ्गीगणो गच्छति वासवेह न वासवे हः सममात्मकान्तैः ॥ ३५ ॥

हरिणीयमुपैति तटीर्भृगणे कुशला कुशला कुशला कुशलाः ।

तरुरानिरसौ मुदमातनुते मधुरा मधुरा मधुरा मधुरा ॥ ३६ ॥

पश्यैतदुत्तमसुमासवमत्तभृङ्गं

शृङ्गं यतः प्रभवति सा सुरस्रवन्ती ।

मातेव या सितकरांशुनिभैः पयोभिः

भीताः प्रजाः सवितुरङ्गताः करोति ॥ ३७ ॥

नदीयमानन्दमहो ममाद्य विरुस्वरेर्व्याकुर्वते सरोजैः ।

न दीयमानं दमहोममाद्यन्मना मुनिश्चैप जिघृक्षतेऽर्थम् ॥ ३८ ॥

तोयोत्सर्गात्पाण्डुरिमाणं प्रथयन्ती

पाथोदानां पङ्क्तिमदूरे विचरन्तीम् ।

पश्यत्यन्निजङ्गमशृङ्गावलिनुच्या

मुग्धः सिद्धमीनिवहो विन्मयमानः ॥ ३९ ॥

पर्वतपङ्क्तिपताविह यलगत्कुञ्जरकुञ्जरकुञ्जसमाजे ।

कासरसंततिरातनुतेऽसौ सङ्गरसंगरसहचलाग्रैः ॥ ४० ॥

गीतानुरक्ता. सुमनःप्रसक्ता नक्तं दिवं चात्मभुवं भजन्तः ।

यसन्ति कान्तास्त्रिह कन्दगसु पिशासवन्तश्च सुमुखश्च ॥ ४१ ॥

गन्धर्वीणां गीतिभिः पीतचित्तामेणीश्रेणीं वीक्ष्य दूर्वा नवां च ।

अत्र क्रीडाकाङ्क्षया शीतरश्मेरेणः शङ्के नेच्छति स्यातुमङ्गे ॥ ४२ ॥

अमुं जवनतः स मुञ्जवनतः प्रयाति शिखरान्मृगं मृगरिपुः ।

अरं कुरवकं सरङ्कुरवकंसमेत्य रमते मुदात्र मधुपः ॥ ४३ ॥

गाङ्गेयजुष्टैः ऋटकैः समन्तादाप्तोन्नतिर्द्रोणशकुन्यपेतैः ।

दुर्योधनीयत्ययमङ्गराजरुचिं दधानः कृतभारतश्रीः ॥ ४४ ॥

विपिनमिदं मुदमातनुते मे कपिशतरूपितमञ्जुलतालम् ।

इयमपि भूर्नवमञ्जरिमाला कपिशतरूपितमञ्जुलतालम् ॥ ४५ ॥

वैदूर्यगारुत्मतपन्नरागपरागशृङ्गारितशृङ्गराजः ।

असौ कुशेन प्रथितामभिल्यामधः करोत्यत्रमुवल्लभस्य ॥ ४६ ॥

नवीनाम्बुबाहद्युतीनां समालं समालं समालम्ब्य शृङ्गौघमत्र ।

ततिः पट्पदानां सदा बालसालालसालालसा लासमाविष्करोति ॥ ४७ ॥

सुवर्णशृङ्गाणि निजांशुदण्डैश्चण्डांशुपादप्रतिमैरमुष्मिन् ।

दिनावसानेऽपि वियोगशङ्कां कोकाङ्गनानां गलहस्तयन्ति ॥ ४८ ॥

कुर्वते केलिमत्र प्रियासङ्गता वानरा वानरा जीवना जीवनाः ।

वारिदेनोज्ज्वला संह्रियन्ते पयः खेलता खे लतापल्लवा पल्लवाः ॥ ४९ ॥

अथ नोदकैः सुरवधूनिवहः सधनोदकैश्च रुचिरे शिखरैः ।

अमरालयादिह समेत्य गिरौ समरालया द्युसरिता रमते ॥ ५० ॥

रूप्यस्थलीनामयमंशुजालैर्वलक्षिताशेषदिगन्तरालैः ।

कीर्तिप्रतानैरिव तायमानः पुनाति पङ्क्तिं धरणीधराणाम् ॥ ५१ ॥

याति रतिं अमरः स्फुरदन्तःकेसरके सरके सरकेऽस्मिन् ।

घर्मदिनेष्वपि साम्भसि शोषं तापनतापनतापनताली ॥ ५२ ॥

शृङ्गेऽत्र तेपे परमं तपस्तदनङ्गदाहाभिभवान्भवानी ।

जग्राह सा येन शरीरमर्धमर्धेन्दुमौलेः सकलं मनश्च ॥ ५३ ॥

शशिविन्धमिहापचयं नयते सकलङ्गमलं सकलं कमलम् ।

कुमुदं च पुरः कुरुते अमरी वरलासहितं वरलासहितम् ॥ ५४ ॥

क्षमां दधानोऽपि न धर्षणीयः पूर्णोऽपि रत्नैरनवाप्य(त्)भङ्गः ।
 प्रालेयपादोऽप्यकलङ्कितश्रीरसावनन्तोऽपि न तु द्विजिह्वः ॥ १९ ॥
 न रैरतः कोऽप्यफलः प्रयाति नैररतः सेवितसानुपङ्क्तिः ।
 नभोजनानामपि दुर्लभानि न भोजनान्यातनुते न चायम् ॥ १६ ॥
 तुषारगौरुषु तटेषु सान्द्रचन्द्रप्रभाभिः पिहितान्तरेषु ।
 वधूर्विदग्धापि धरेऽत्र शङ्के संकेतमार्गं निशि नाशु वेत्ति ॥ १७ ॥
 विहाय सालामरुतान्कुलायान्विहायसामालिष्ठात्तपश्चा ।
 विहायसा गच्छति तुङ्गसानाविहायसामाकरकोटिरम्ये ॥ १८ ॥
 वनस्य नानाद्रुममण्डनस्य क्रिमस्य माहात्म्यमुदाहरामः ।
 यस्मिन्नुमालोकनलोलदृष्टिः फटाक्षितश्चिचभुवा भवोऽपि ॥ १९ ॥
 शीताः समीराः प्रक्षमं पिपासां विनोदकैरत्र सतां नयन्ति ।
 तेषां तदन्यत्र मनांसि शृङ्गैर्विनोदकैरत्रसतां नयन्ति ॥ ६० ॥
 श्रुत्वा वनेऽस्मिन्मदनस्य दाहमुद्गीयमानं सुरसुन्दरीभिः ।
 अद्यापि देवे निदधाति देवी प्रकोपगर्भाणि निभालनानि ॥ ६१ ॥
 तदेतदमे नगरं नगेन्द्रोर्यदीपधिमस्वामिति प्रसिद्धम् ।
 रत्नाभिरामे रमतेऽत्र लक्ष्मीर्विश्वःस्वले वा जलजन्मनाभेः ॥ ६२ ॥
 ताः सन्ति दृश्याः सुदृशाः पुरेऽस्मिन्यद्दर्शनोद्दीपितमन्मथानाम् ।
 महासुनीनागपि कम्पमानात्कराद्भवन्ति द्रुतमक्षमालाः ॥ ६३ ॥
 यत्सुन्दरीणां सगता कथं म्यात्पातालनारीभिरधःरुनाभिः ।
 भयेत्कथं वा त्रिदिवाद्गनाभिर्याः मन्तनं सन्ति विमानवत्यः ॥ ६४ ॥
 जलक्रियाः सिद्धसरिज्जलेन कल्पद्रुमाणां कुसुमैः सुमार्थाः ।
 भवन्ति यत्र ज्वलतां गर्पानामुर्गैःस्वामिस्वारटितास्त्वामियाः ॥ ६५ ॥
 सारः पुरः काञ्चनपद्मेतदाभाति सन्नाजमभालसायम् ।
 दृष्टं तपान्तेऽपि न पद्मिनीनाममहलं यत्र वल्क्षपक्षैः ॥ ६६ ॥

शैलेऽस्मिन्कल्पुष्पपद्ममनुदासः सदा शान्तिनां

पद्मिन्यः प्रतिवल्क्षं न दधने ह्यपि दिनर्तावपि ।

शैत्यं शाश्वतमम्भसां भवति च स्वर्गाङ्गनानां गुहा-
मेहद्वारविहारिवारिदघटागर्जाभिरुज्जागरः ॥ ६७ ॥

कचिदिह विहरन्तीर्वीक्षमाणस्य राभाः

प्रसरति रतिरन्तर्मोक्षमाकाङ्क्षतोऽपि ।

कचन मुनिभिरर्थ्यां पश्यतस्तीर्थवीथीं

भवति भवविरक्ता धीरधीरात्मनोऽपि ॥ ६८ ॥

तावल्लावण्यलक्ष्मीः कलयति मलयस्तावदाविष्करोति

कौञ्चश्चेतोहरत्वं हरधरणिघरस्तावदभ्येत्यमिख्याम् ।

तावद्गर्वं सुपर्वक्षितिभृदपि दधात्युद्धतत्वं च विन्ध्य-

स्तावद्भृत्ते धराणां पतिरतिरुचिरो दृश्यतेऽसौ न यावत् ॥ ६९ ॥

श्रियमिति शिखरान्तभ्रान्तजीमूतवृन्द-

ध्वनिजनितशिखण्डिस्त्रीमदाद(ड)म्बरेऽस्मिन् ।

नगरिपुरपि पश्यन्मिश्रितानामुदस्रै-

रमनुत चरितार्थं लोचनानां सहस्रम् ॥ ७० ॥

इति गुर्जरेश्वरपुरोहितधीसोमदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये

हिमालयवर्णेनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

पञ्चमः सर्गः ।

नगेऽथ तस्मिन्नुचक्रमागमन्निपेचितुं निर्जरचक्रवर्तिनम् ।

फलप्रसूनैरुपपादितोपदाः सदा भजन्ते हि विभुं बुभूषवः ॥ १ ॥

अगस्त्यपस्त्याङ्गणवल्लिभेच्छिना नभस्वता दत्तकरावलम्बनः ।

अशीतसंतापनिवासवासरः स्वरैकमित्रं समयः समाययौ ॥ २ ॥

प्रतापकल्पे मलयाद्रिमारुते नृपानिवोच्चैर्नमयत्यनोकहान् ।

न कोऽपि कामस्य जगाम वामतामवामकर्णान्तमधिज्यधन्वनः ॥ ३ ॥

सरागदृष्टिर्मधुरं च पञ्चमं प्रपञ्चयन्ती सट्कारहारिणा ।

भवेन्न मत्ता मधुना पिकी तथा यथा परेषामपि दाशुपी मदम् ॥ ४ ॥

मुधा मुधांशुप्रमुखं जयोन्मुखः परिच्छदं पुष्यति पुष्पसायकः ।
 यदस्य योपिञ्जनमानमाधिभिः पिकस्यैरेव कृता कृतार्थता ॥ ५ ॥
 यथा यथा नूतनचूतमञ्जरी गरीयसीमाप रसेन संपदम् ।
 तथा तथा पान्थपयोजलोचनामनःसु माहात्म्यमियाय मन्मथः ॥ ६ ॥
 हिमेन पद्मेषु कृतामपक्रियामवेक्ष्य कृत्वाथ महाबलं पुरः ।
 हिमालयं जेतुमिवोत्तरां दिशं प्रति प्रतस्ये तुहिनेतरद्युतिः ॥ ७ ॥
 वसन्तकालः किल वेदवेदिभिर्द्विजन्मनामभिपरिग्रहे मतः ।
 इतीव यज्वप्रभुरुज्ज्वलांशुकः प्रवासिकान्ताहृदयेऽग्निमादधे ॥ ८ ॥
 सरःसु न स्मेरसरोजराजिषु प्रवालविभ्राजिषु काननेषु न ।
 नवेषु नो वेश्मसु पान्थयोपितां ननन्द कन्दर्पकर्दार्यितं मनः ॥ ९ ॥
 फटाक्षिता कैरपि चुम्बिता परैः कृतोपभोगा मधुपैश्च कैश्चन ।
 मधुक्षरन्ती विरराज माधवी नवीनरूपा गणिकेव कामिभिः ॥ १० ॥
 स्वयं समानीय जलानि यन्मया तवालवालप्रणयीनि चक्रिरे ।
 अकार्यतानेन च पाणिपीडनं वरेण माकन्दमहीरुहेण यत् ॥ ११ ॥
 तदेवमाजन्मसखित्वमावयोः प्रवृद्धमेतत्तु तवाद्य विस्मृतम् ।
 यदीदृशीं मे सखि वीक्ष्य दुर्देशां त्वमुन्मदा गायसि भृङ्गनिःस्वनैः ॥ १२ ॥
 इतीरिता वल्लभविप्रयुक्तया कयापि कान्तारमुपेत्य माधवी ।
 भवत्युपालम्भपदं हि दुःखिनां तदार्तिस्तंविद्विमुखः सुहृज्जनः ॥ १३ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

मधोरधःकृत्य तदूर्जितं जवान्मनोभवामीप्सितया श्रितः श्रिया ।
 विराजमानो वनमालयाप्यलं महीतलं मण्डयति न्ना माधवः ॥ १४ ॥
 पुरः स्थितं ज्येष्ठमवेक्ष्य किंशुकप्रसूनकौमुम्भकृतावगुण्डजा ।
 चधूरिवाकुञ्चितकोकिलस्सना वसन्तलक्ष्मीरपसर्तुमुद्यता ॥ १५ ॥
 मदमर्कषं मदनेंस्व मन्दयन्मधीं सहायेऽपि गृहीतकृत्तिकः ।
 विप्रपपाणप्रवणः श्रितो वृषं प्रकाशयामाग शरांशुरप्रनाम् ॥ १६ ॥
 निशाः कृशास्त्रीमतराथ वासराः परागमं परुषनाः प्रभञ्जनाः ।
 तन्मूवघोयचया जलाशया प्रयाणकाञ्चं सुरभेर्वभापिरे ॥ १७ ॥

कचेपु गृह्णन्कुचकुम्भयोर्लुठन्नितम्बविम्बस्थितमम्बरं हरन् ।
 तनूं च तन्वन्पुलकप्रसाधितां जलप्रवाहः सुदृशां प्रियोऽभवत् ॥ १८ ॥
 दिवापराद्धं तुहिनेतरत्विषा मृगीदृशां यत्तपतातिकर्कशम् ।
 निशाधिपेनैकपदेऽपि तन्निशामवाप्य लुप्तं किरतामृतच्छटाः ॥ १९ ॥
 शिरीषपुष्पैरवसन्ति(तंसि)तश्रवा नवां वहन्पाटलिमल्लिकास्रजम् ।
 वधूजनश्चन्दनचर्चितस्तनः शुचौ शुचं मद्भु ममन्थ मान्मथीम् ॥ २० ॥
 अथौत्तराहः प्रसभं प्रभञ्जनस्तपात्ययस्येव पताकिनीपतिः ।
 प्रतापिनं घर्मगिभैरिवाम्बुदैः समूलमुन्मूलयितुं प्रचक्रमे ॥ २१ ॥
 इरम्बदस्यारणिभिर्दिनाधिपक्षपाधिपप्रांशुरुचां निचोलकैः ।
 कृपीवलानां कुलदैवतैः कृतं नभस्तलं दर्द्वुणमद्मण्डलैः ॥ २२ ॥
 न यावदम्भःप्रसरं वितेनिरे निरन्तरासारधराः पयोधराः ।
 सितच्छदैस्तावदयोगकातरैस्तरङ्गिता बाष्पजलैः सरोजिनी ॥ २३ ॥
 रजः पुरा मुद्रितमार्द्रता ततस्ततोऽथ पद्मावसरोऽपि रोपितः ।
 अनन्तरं वारितरङ्गिता कृता घनैर्घनासारधरैर्वसुंधरा ॥ २४ ॥
 नगैर्दिगन्ते जलदैर्नभस्तले नवाङ्कुरैर्भूवलये च मेचके ।
 विशालनीलोपलपञ्जरोदरस्थितं जनः स्वं मनुते सा विस्मितः ॥ २५ ॥
 कृतार्जुनापोदभरेण विभृता सदागदावस्थितिहारिणीं दशाम् ।
 अधार्तराष्ट्रं भुवनं वितन्वता पयोदकालेन वृकोदरायितम् ॥ २६ ॥
 असंशयं प्राक्तनवृष्टिबिन्दवः सुधांशुतीर्मांशुमरीचिनिर्मिताः ।
 यदेककालं ध्रुवगाङ्गपुष्टये यवासकशुष्टिकृते च जज्ञिरे ॥ २७ ॥
 मनोरमालापि कलापिसंकुलाः कुलायविश्रान्तपतत्रिपङ्कयः ।
 स्फुटाद्भिराढ्याः कुटजैः प्रवासिनां सुदुर्गमाः काननभूमयोऽभुवन् ॥२८॥
 घनाकुलायां कुलटाकुलैर्नाशे प्रकाशयन्तीं ककुभस्ताडितता ।
 स्तुता दुरालोकपथावलोकनाज्जनाभिश्चाभरतश्च भास्विता ॥ २९ ॥
 ररान जम्बूनिवहः सहस्रधा फलैः समृद्धः सविधे सैरस्वतः ।
 नमस्तलाक्षीरमराभिकाङ्क्षया पयोदसंदोह इवावतीर्णवान् ॥ ३० ॥

दवाग्निदग्धैरपि रूढमङ्कुरैः पयोधरे दुर्धरमम्बु मुञ्चति ।
 न खण्डितानां कथमप्युदश्वसद्वियोगवह्निज्वलितं मनः पुनः ॥ ३१ ॥
 इदं रविर्नाम जगद्विलोचनं पिधीयमानं घनपक्ष्मपङ्क्तिभिः ।
 दवाग्निधूमैश्चपलाञ्चलैस्तथा कृतव्यथं वारि किल व्यमुञ्चत ॥ ३२ ॥
 वियोगिनीभिर्यदरक्षि जीवितं कथंचिदप्युन्मदकेकिनिःस्वनात् ।
 विकस्वरान्मोघरडम्बरेऽम्बरे तदुल्लापन्त्यापहृतं बलाकया ॥ ३३ ॥
 सुधांशुधामोज्ज्वलयाम्बरश्रिया चकासती चामलकाशचामरैः ।
 विजृम्भिताम्भोरुहचारुलोचना नरेन्द्रनारीव शरद्वाराजत ॥ ३४ ॥
 समागतोऽयं समयः पितृप्रियस्तदत्र यात्रागमनं मतं सताम् ।
 इतीव कृत्वा हृदि दक्षिणाशया स्फुटं बभूव प्रकटो घटोद्भवः ॥ ३५ ॥
 सरोजिनीसङ्गसमुक्तचेतसां मनोरमामानसवासिनां स्वनाः ।
 पदं दधत्याः शरदः शनैः शनैरशिश्रियन्नूपुरशिञ्जितश्रियम् ॥ ३६ ॥
 सुरारिशत्रुः शरदि प्रबोधतीत्यहो बचस्तथ्यमिदं मनीषिणाम् ।
 तदक्षिणी चन्द्रदिवाकराविमौ विकासमाजग्मतुरन्यथा कथम् ॥ ३७ ॥
 विमुच्य लक्ष्मीमिव विद्युतं शिरः सितं वहद्विर्विषयेषु नीरसैः ।
 पयोधरैर्विष्णुपदाभिवर्तिभिस्तपःप्रपन्नैरिव मौनिभिः स्थितम् ॥ ३८ ॥
 जलं प्रसन्नं जलदा निवर्तिताः प्रवर्तिताश्चाध्वनि साधुसिन्धवः ।
 गदाधरः स्नापपरः प्रबोधितः शरद्दिनैर्निर्मलतोचितं कृतम् ॥ ३९ ॥
 गभीरगर्जा वृषभेषु नीलिमा नमस्तले विक्रमशालिपूजतिः ।
 विभज्य निःक्षिप्तमिति स्वमम्बुदैर्ध्रुवं विदित्वात्मदशामनीदृशीम् ॥४०॥
 कुलं तदुत्तीर्णजलं तडित्वतां विलोक्य भेकप्रकरैः पलायितम् ।
 विपक्षता च प्रथिता शिखण्डिभिर्विभूत्यभावे महतोऽपि कः सुहृद् ४१
 प्रफुल्लकर्णोत्पलपातिपट्टपदप्रियारवस्फारितचारिमर्धिभिः ।
 मुदं ददुः कस्य न शालिपालिकाः सराग्निपूर्णाहुतिभिः सुगीतिभिः ॥४२॥
 अलं धवित्वा यदपत्रपामहे तपत्वसौ तापयतु प्रजा रविः ।
 कृता पयोदैस्तुहिनाच्च भाविनी विवाधतेऽन्तर्नहि यत्तिरस्क्रिया ॥४३॥

पयः प्रसत्तिर्नलिनीवनोद्गमः समं च मैत्री वरलाविलासिभिः ।
 तटस्थपङ्कप्रसारापसारणं सरःसु चक्रे शरदा न किं तदा ॥ ४४ ॥
 जलेषु शीतेषु मनागनादरो न रोचते किञ्चन चन्दनद्रवः ।
 निषेव्यते यत्र तथा न कौमुदी मुदं ददाति स तदप्यसावृतुः ॥ ४५ ॥
 यवाङ्कुरैः कीरशरीरसोदैरैर्निरन्तराः क्षेत्रवसुंधरा वसुः ।
 तुपारसंभारभयेन मेचकैर्दुकूलकूटैः कृतवेष्टना इव ॥ ४६ ॥
 वदन्तु ते हन्त नितम्बिनीकुचाः समुद्धतिं यैः शरणागताः प्रियाः ।
 मृदुस्वभावादपि दुःसहादलं तुपारतश्च स्मरतश्च रक्षिताः ॥ ४७ ॥
 सैहसि ताण्डवितस्सरकेलिभिः सह सितांशुमुखीभिरभिक्षपम् ।
 उषहसन्ति तुपारसमीरणानुपहसन्ति गताः स विलासिनः ॥ ४८ ॥
 परमहिमघैनाम्बुभिः शुभंयुर्मुकुलितमांसलपुष्पदन्तकान्ति ।
 अलभत शिखिवल्लभो नभस्यश्रियमलसश्च सरोरुहः सैहस्यः ॥ ४९ ॥

गर्भागारे शयनमनलः संनिधौ सन्नधूमः

श्यामाश्लेषः स्मरपरवशो रक्तवस्त्रावृत्तिश्च ।

फर्पूरश्रीर्घदनकमले फुङ्कुमैरङ्गरागो

माग्यैरेतद्भवति भविनां हन्त हेमन्तकाले ॥ ९० ॥

ऋतुरुज्जगाम जडिमैरुभाजनं

क्षममेतदत्रं कैमलोन्नतिर्न यत् ।

हृदयानि यस्तनुभृतां प्रकम्पय-

न्मुमनःपदेषु निदधाति बौलकान् ॥ ९१ ॥

द्वुततरमुपयाति भानुरस्त्रं गुरुषु निशामु निशापतिर्न भाति ।

स्फुटमिति कुलटाः गुस्वाभिसारादनुनुद्दिनर्तुममंसतापरर्तुम् ॥ ९२ ॥

अपि लघूनलघूनिव वासरान्गमयता पथिकेन कथंनन ।

विरहतापहतापपनश्रिया शुचिसमः गिशिरर्तुर्मन्यत ॥ ९३ ॥

१. यथा शरदि. २. हेमन्तः. ३. मागंतीर्षे. ४. अङ्गारघटिकावृत्तिः. ५. कटिनम्, मेघाद्य. ६. चन्द्रार्शो. ७. वदिः, मयूरघ. ८. पौषः. ९. तिशिरः. १०. पद्मानि, अङ्गीय. ११. पुष्पादि, पण्डिताद्य. १२. अस्मान्, द्विवेदाणि च.

आसाद्यते चिरगतेष्वपि या न सार्ति
निद्रावशादनभिशायिषु बह्वभेषु ।

लब्धावकाशतुहिनोद्धुपितस्तनीभि

लेंमे क्षणादधिनिश हरिणेल्लणाभि ॥ १४ ॥

अथ दन्तकुन्दपतनाद्विनश्वर गिशिर विभाव्य सुरभेर्बुभूपत ।

समयानुरूपवचनै पिकेश्वरै वृत्तपत्रबन्धमुपनेपिरे द्रुमा ॥ १५ ॥

लभन्ते सौभाग्य क्रिमपि हरिणाङ्गस्य किरणा

पिका शब्दायन्ते स्वगतममृतस्यन्दि च तदा ।

चलत्यथ श्वो वा पवनपृतना चन्दनगिरे

रवाम कामस्य स्फुरति च शुभाशसि नयनम् ॥ १६ ॥

अर्धाम्बोभिर्वेष्टणनगरीवासिना यासरेन्द्रे

पादोष्माण शमयति वियद्वर्भरोदोपनीतम् ।

सर्वतूना व्यवसितिमिति श्रेयसी वीक्ष्य साक्षा

त्सिद्धा मेने विपुधन्निभुना भाविनी कार्यसिद्धि ॥ १७ ॥

इति गुजरेभरपुरोद्दिश्रीसोमेश्वरविरचिते सुरयोत्सवनाट्टि महाकाव्ये

गणनुवर्णनो नाम पञ्चम सर्ग ।

पत्र सप्त ।

पुङ्गुमाविलमियाश्लौ जन्तुर्वेदाभिहिपित प्रचेतस ।

अलाशैलशिरसरे गुरघुतेर्दिद्युते फलसोमल मह ॥ १ ॥

पद्मराग इव सान्द्रविद्धमशोदसोदग्मगीचिमण्डल ।

षण्डरोचिरचकासयत्तमद्वैरिक फटकमस्तभूमृत ॥ २ ॥

उज्ज्वली इतिनि काष्पनिर्झर फल्लर्षर्षदल्लिर्भिसाङ्कुरै ।

पद्मचाङ्कदयिना दृश ददौ रागिणि प्रियतमे न पूष्णि च ॥ ३ ॥

यासरव्युपरमे शनै शनै मधुचरकरपत्तागमयम् ।

रक्तचन्दनरसारण रवोर्बिम्बमन्बुनित व्यरापत ॥ ७ ॥

शर्वरीविरहिणां पतत्रिणां पुण्यराशिरिव वासरः शनैः ।
 भास्वता सह ततान तानवं मित्रतुल्यगतयो हि निर्मलाः ॥ ५ ॥
 एहि गेहिनि विधेहि मङ्गलं भानुमानयमुदेति नः प्रभुः ।
 एवमाकुलतया प्रलापिनं वीक्ष्य चक्रमरुदत्तदङ्गना ॥ ६ ॥
 पूष्णि कोष्णमहसि प्रपेदिरे पादपप्रतिवपुंषि विष्णु(ष्ठ)वम् ।
 नीचवृत्तिरुपचीयते परं हा महीयसि विपद्दशं गते ॥ ७ ॥
 गौरवं गिरिषु केषु नास्ति तत्केवलं सफलमस्तभूभृतः ।
 यो ददाति दिवसात्यये पदं भास्करस्य तिमिरोत्करस्य च ॥ ८ ॥
 नैव यावदवनीरुहोच्चयच्छायमायतमगच्छदेकताम् ।
 होमहेतुरिह गार्हपत्यस्तत्तावदग्निरुदहारि साम्भिकैः ॥ ९ ॥
 अश्रितश्चि विरहय्य वारिजं पदपदः कुमुदमुन्मदं ययौ ।
 तेऽन्य एव मुह्यदः सदान्तिकं न त्यजन्ति विभवात्ययेऽपि ये ॥ १० ॥
 संश्रितस्य शिशिरेतरत्वपः पश्चिमामथ दिशं दृशामिव ।
 मन्दिमानमसमानमीयुषी पादसंततिरवाप शीतताम् ॥ ११ ॥
 रेजुरर्ककिरणैर्जपारुणैः पिञ्जरा विरहिणः पतत्रिणः ।
 निर्दयस्मरशिलीमुखार्दनादुच्छलद्ब्रह्मलशोणिता इव ॥ १२ ॥
 स्वात्पतन्तमपरे स्वगाः स्वगं वीक्ष्य बद्धमिव पाशपाणिना ।
 व्याकुलाः प्रतिदिशं विचुकुशुः कः सजातिविपदा न दूयते ॥ १३ ॥
 सुमुवः समयमायतीगवं वीक्ष्य बह्वमसमागमोत्सुकाः ।
 निर्मलस्मरशराधिदैवतान्यङ्गनेन नयनान्यसञ्जयन् ॥ १४ ॥
 वत्सकोत्सुकतया गुरुधसां दुर्वहत्वमवधीर्य धेनवः ।
 द्राक्कुटीर्विविशुरिष्टसंगमान्न श्रमेण विरमन्ति वत्सलाः ॥ १५ ॥
 कामिनीभिरिव भेदिनीधरश्रेणिभिर्गुरूपयोधराप्रतः ।
 हीयमानतपनातपच्छलात्पीतकशुक इवोदमुच्यत ॥ १६ ॥
 व्योम वीक्ष्य गलदर्कमण्डलं ध्वान्तगन्धि च वसुंधरातलम् ।
 आश्रयन्नतिथयः सदाश्रयं विश्रगाय तरु(स)ण्डमण्डनाः ॥ १७ ॥

पश्चिमाचलमहेमकुम्भतां भास्करे भजति शोणशोचिपि ।
 गह्वरेषु विजहार मारजित्कण्ठकुण्ठनकृतोद्यमं तमः ॥ १८ ॥
 याति याति पुनरस्ति चास्ति चेत्याकुलैरथ रथाङ्गनामभिः ।
 वीक्ष्यमाणमनवेक्ष्यतामगाद्विम्बमम्बरमणेः शनैः शनैः ॥ १९ ॥
 सांप्रतं गतवसोरसांप्रतं वस्तुमत्र मम वस्तु दर्शितः ।
 चिन्तयंश्चिरमितीव दुर्मना देशमन्यमगमद्भस्तिमान् ॥ २० ॥
 रागवन्तमपि हन्त वारुणी दिग्बिहाय तिलकं विहायसः ।
 चुम्बन्ति स्र वलिनं तमश्चयं निर्धिवैकहृदया द्वि शोपितः ॥ २१ ॥
 तत्वमान्तरमिवावलोकितुं भीलिताम्बुजविलोचना मनाक् ।
 धातुचूर्णरुचिराम्बराः परिव्राजका इव चकासिरे दिशः ॥ २२ ॥
 एकतोऽवतमसैर्मलीमसं रज्यमानमपरत्र संध्यया ।
 पाकपाटलितकृष्णलाफलप्रेक्षणीयमभवन्नमः क्षणम् ॥ २३ ॥
 उच्चकैश्चरमभूमिभृत्तटाद्गोपतौ पतति वार्धिमध्यतः ।
 उच्छलद्भिरिव शीकरैस्ततस्तारकैरलमकारि पुष्करम् ॥ २४ ॥
 किं महीधरमहागुहागृहान्द्रूहां किमुत कोटरोदरात् ।
 उज्जगाम जगतीतलादथ क्रुद्धकोलकुलकरमलं तमः ॥ २५ ॥
 नित्यमुप्ल(ष्ण)महसा निरस्यते नित्यमन्धतमसं च धावति ।
 आदिमस्य परमं किमुद्यमं नित्यपत्वमितरस्य वा स्तुमः ॥ २६ ॥
 रेजिरे प्रातिनिकेतनाजिरं दीपकाः फणिपुटामणिस्फुटाः ।
 नाधितुं निमिरमीरिता यता भास्करेण किरणाङ्कुरा इव ॥ २७ ॥
 अस्तामीयुषि दिनाधिनायके ध्वान्ततस्करतिरस्त्रिकाकुलम् ।
 रक्षितं जगदराजकं जवाद्बहिना विवृत्ततीव्रहेतिना ॥ २८ ॥
 अष्टधूमसममादितस्ततो नीलनीरदसमाजमांसलम् ।
 दिग्गरीगनिधिरीशमम्बरे ढम्बरेण तदनूत्थितं तमः ॥ २९ ॥
 अन्तरेण तराणि विभावयन्माविनीमिह महोमहर्षताम् ।
 दीपकप्रकरकैतवेन तत्संमहं प्रतिगृहं व्यधाजनः ॥ ३० ॥

यैर्निधाय निजकन्दरोदरे रक्षितं क्षितिधरैरहस्करात् ।
 तांस्तमस्तिरयति सा सस्मयं न ह्यसन्नपकृतेन गृह्यते ॥ ३१ ॥
 भूरलिप्यत रसैरिवायसैर्वायसैरिव निरन्तरा दिशः ।
 सिंहिकासुतशतैरिवावृतं व्योम बल्गति तमिस्रमण्डले ॥ ३२ ॥
 दीपकेषु दलितालिकालिकैर्नूनमन्धतमसैः कृतान्धता ।
 तेन तेऽपि भवनेषु वम्भ्रमुर्गेहिनीकरतलावलम्बिनः ॥ ३३ ॥
 मागधा इव दिवान्धपक्षिणस्तत्क्षणप्रकटितैः पटुस्वनैः ।
 धुन्वतोऽन्धतमसस्य भूतलं तन्वतेऽस्य जयघोषणामिव ॥ ३४ ॥
 दुस्तरे तमसि पुस्फुरे परं वायसारिभिरिवाभिसारिभिः ।
 उद्धतिर्जगति जिह्वकर्मणां जायते न मलिनाश्रयं विना ॥ ३५ ॥
 नीलशैलसमसंमिलत्तमस्काण्डकाण्डपटसंवृते पथि ।
 कापि कामुकमियाय पुंश्वली निश्वलीकृतविराविनूपुरा ॥ ३६ ॥
 अन्धकारनिकरेऽपि भीषणे बल्लभानभिसरन्नसाध्वसः ।
 भीरुरित्यभजत क्षतान्वयं नाम तामरसलोचनाजनः ॥ ३७ ॥
 भिष्ठतुल्यरुचिभिस्तमश्चयैः संचरद्भिरपवित्रितां दिवम् ।
 प्रोक्षति सा हिमदीधिर्तिर्महःसीकरैस्तगरकोरकोचरैः ॥ ३८ ॥
 केवला गबलसंनिभे नमस्युद्यती सितमरीचिदीधितिः ।
 राजति सा सुरराजकाष्ठया केशपद्धतिरिव प्रसाधिता ॥ ३९ ॥
 पूर्वपर्वततिरोहितात्मनः शर्वरीशितुरमीषुभिर्धमे ।
 पश्चिमं वय इवेयुपस्तम.पेटकस्य पलिताङ्कुरैरिव ॥ ४० ॥
 केतकीवनसमानधामनि व्योम्नि तन्नवपलाशपेशला ।
 शर्वरीवरयितुर्व्यरोचत स्वैरिणीनिवहवैरिणी रुचिः ॥ ४१ ॥
 दत्तदैक्षतनयागणक्षणं तत्क्षणं कुबलयेक्षणाजनः ।
 रोहिणीरमणस्रण्डमण्डनं नीललोहितमपश्यदन्धरम् ॥ ४२ ॥
 स्रण्डमण्डलमस्रण्डरोचिपः क्रिचिदुच्छलितलाञ्छनच्छवि ।
 रोचते सा रचिताङ्गनासरं जैत्रपत्रमिव पुष्पपत्रिणः ॥ ४३ ॥

अम्बरे नवनिशाधियोदयात्पोतकीदयितपिच्छसच्छवौ ।
 कांदिशीकतिभिरेण वर्त्मना सत्वरं व्यचरदित्वरीजनः ॥ ४४ ॥
 रत्नरुक्मनकफान्ति गर्भिणीगण्डपाण्डु रजतोज्ज्वलं क्रमात् ।
 भित्तमर्धमसमग्रमक्षतं लक्ष्यते सा वपुरेणलक्ष्मणः ॥ ४५ ॥
 मुख्यमायुधमनन्यजन्मनो जन्मनः फलमखण्डितं दृशाम् ।
 सागरस्य परमं रसायनं सोममण्डलमण्डयन्नमः ॥ ४६ ॥
 कोमलैः कुमुदवान्धवः करैरन्धकारनिकरम्बमुद्धरन् ।
 तद्भरेण गुरुणारुणच्छविर्मन्दमन्दमुदगादसंशयम् ॥ ४७ ॥
 बल्लभे रजनिवल्लभे तमःस्तोममंशुकमिवाशु कर्षति ।
 शर्वरीवनितया विवर्णया खिलमिन्दुदृपदम्बुदम्भतः ॥ ४८ ॥
 पूरयन्मकरकेतुदोर्हृदं सौहृदं च कुमुदेषु दर्शयन् ।
 उल्लास कलितक्रमस्तमस्काण्डखण्डनमतान्तरं शशी ॥ ४९ ॥
 दिव्युखेषु ददती स्मितश्रियं पुष्पती तरुषु पुष्पसंपदम् ।
 इन्दुदीधितिरदर्शयन्नुवि क्षीरनीरपितरङ्गसंगतिम् ॥ ५० ॥
 मारमीश्वरललाटलोचनप्लुष्टमङ्गतमङ्गदम्भतः ।
 जीवयन्निव विभुः सुधारसैराविरास तमसामसज्जनः ॥ ५१ ॥
 यामिनीयुवतिहारयष्टिभिश्चामरैर्मकरकेतुमूपतेः ।
 ऐन्दवैरलिफडम्यकदमलं रदिमभिर्गमसि भलितं तमः ॥ ५२ ॥
 अग्रपादपरिघट्टितैस्तमःकर्दमैरिव फलङ्कितारुतिः ।
 अन्तरिक्षविपिनान्तरेऽचरत्तारफानुरभिशावर. शशी ॥ ५३ ॥
 ताडयंस्तिमिरमंशुपष्टिभिर्विष्टपं च पुरतः प्रदर्शयन् ।
 मीनकेतनमहीपतेः प्रतीहारतामनुजहार चन्द्रमाः ॥ ५४ ॥
 उत्सवेन सह यादिनीपतेर्वशसेन तमसः श्रिया निशः ।
 संमेदेन कुमुदस्य चात्मना पद्ममः सितमरीचिचरद्यतः ॥ ५५ ॥
 रदिमेषु प्रविलतेषु पाशवत्पश्यता शशिपुररुहं मृगम् ।
 अप्वनीनहरिणान्प्रतिगता मन्मथेन मृगया विनिर्ममे ॥ ५६ ॥

दुग्धविन्दुधवलैः सुधारुचः सौधजालगलितैरभीपुभिः ।
 रेजिरेऽजिरविलासभूमयो मौक्तिकप्रकरदन्तुरा इव ॥ १७ ॥
 आतपेन कटुना कटुत्विपः स्फीतपित्तपरितप्तलोचनैः ।
 त्वक्षितेक्षुलतिकेव चन्द्रिका चर्व्यते स्म मधुरा चकोरकैः ॥ १८ ॥
 दन्तिदन्तमुसलेषु मांसलं राजहंसनिवहेष्वहंकृतम् ।
 दुर्धरं दधति सौधपद्धतावुद्धतं व्यहरदैन्दवं महः ॥ १९ ॥
 अप्युपेक्ष्य निजलक्ष्मकालिकामिन्दुना धवलितं धरातलम् ।
 मन्वते नहि महान्तमुत्तमाः स्वापकारमपरोपकारतः ॥ २० ॥
 उर्वरा परिचितेव पारदैः शारदैरिव धनैर्धनं नभः ।
 आचरत्यपरवर्णनिह्वं जाह्नवीसदृशि चन्द्रिकाद्रवे ॥ २१ ॥
 सर्वतोऽपि हरपर्वतोज्ज्वले शुद्धिमादधति चन्द्रिकाजले ।
 शुभ्रवेपविभवा बभुः स्त्रियो दुग्धसिन्धुजलदेवता इव ॥ २२ ॥
 कौमुदीकुमुदवृन्दसुन्दरां शर्वरीमथ विलोक्य सत्वरः ।
 काकतुण्डमृगनाभिचन्दनैर्मण्डनानि विदधे वधूजनः ॥ २३ ॥
 हारदाम हृदि दन्तपत्रिका कर्णयोर्वपुषि चन्दनद्रवः ।
 केशपाशमभिफुलमलिका सुभ्रुवामभवदिन्दुदीधितिः ॥ २४ ॥
 विद्रुमादपि निसर्गसुन्दरे दन्तवाससि विशालचक्षुषः ।
 मण्डनैकरसया वयस्यया या च कः स्थितिरिति न्यधीयत ॥ २५ ॥
 आगते सभिकतां सितद्युतौ द्यूतकारिभिरिवातिजित्वरैः ।
 अक्षनिर्जितवतंसवारिजश्रीरगृह्यत नितम्बिनीमुखैः ॥ २६ ॥
 प्रेयसः प्रविशतो हृदालयं मङ्गलाय किल काचिदङ्गना ।
 तोरणस्रजमिवाकरोत्कुचस्तम्भयोरुपरि हारवल्लीम् ॥ २७ ॥
 शोभते स्म मृगनाभिनिर्मिता सुभ्रुवामभिनवा ललाटिका ।
 चूर्णकुन्तलकलापकालिका भ्रूलतांशुभिरिवैकतां गता ॥ २८ ॥
 मण्डनाय विदधे वधूदृशां साधु कज्जलरजः पयोजभूः ।
 वर्तते श्रुतिपथं विलङ्घ्य यः कालिमैव किल तस्य युज्यते ॥ २९ ॥

मूलवद्धकुसुमा मृगीदृशां वैणिरेणमदरेणुरूपिता ।
 राजति स्म रजतान्विततरुः खङ्गयद्विरिव पुष्पधन्वनः ॥ ७० ॥
 कामिनीकचकलापकालिमा ज्योत्स्नयापि न तथापचायितः ।
 संसृजन्ति सुमनोभिरन्वहं ये श्रिया विरहिता न जातु ते ॥ ७१ ॥
 काञ्चनामरणरोचिरङ्कुरैरचितं रचितत्रम्पकप्रभैः ।
 चन्दनार्चितमपि व्यभाद्वपुः कुङ्कुमाक्तमिव कुञ्चितभ्रुवाम् ॥ ७२ ॥
 यत्स्वभावसुभगं वधूवपुस्तद्विभूषणविभूतिभूषितम् ।
 कामिनां सरशरक्षते हृदि क्षारमारमकिरत्तरामिव ॥ ७३ ॥
 यत्र शुभ्रमहसापसारितं गर्भगेहतिमिरं मरीचिभिः ।
 तद्वधूवदनदीप्तिदुःस्थितं धूपधूममिपतो गतं बहिः ॥ ७४ ॥
 पीडितं हृदि रतीशरक्षसा वीक्ष्य लक्ष्मणमिवाङ्गनागणम् ।
 आनिनाय वरमौषधं जवादाञ्जनेय इव दृत्तिकाजनः ॥ ७५ ॥
 कामिनीनयनयोर्विलोलयोर्लोलुपेन मनसा नियुक्तयोः ।
 बल्लभागमनमार्गमार्गणे विस्मृतेय सहजानवस्थितिः ॥ ७६ ॥
 कामुकागमविकासिकामिनीगण्डमण्डलविज्ञेपितश्रिया ।
 शर्वरीवरकलङ्कालिकानिर्मदा मृगमदेन निर्भमे ॥ ७७ ॥
 पत्युपासनमनिष्टशान्तये योपितामिति यथातथं वचः ।
 पश्य पश्य विरहे दहत्यसावङ्गभूरपि यदङ्गकानि मे ॥ ७८ ॥
 तत्र तेन सह विग्रहं सहे याहि तत्र तमिहानय द्रुतम् ।
 काचिदेवमुपदिश्य दृत्तिकां प्राहिणोस्र(ल)णयिने मनस्विनी ॥ ७९ ॥
(युग्मम्)

यां न मानभृतमालयोऽप्यलं नेतुमप्रियकरं प्रियं प्रति ।
 तां सहेलमनयलिशाकरो दुष्करं किमधवा कलावताम् ॥ ८० ॥
 प्रेममानशचलं विशिष्यते सोपदंशमिव कापिशायनम् ।
 तत्कदापि दयिताय कुप्यतां नार्जयैः सुललाः(भाः) सस्त्रिपियाः ॥ ८१ ॥

काचिदित्यनृजुतां सखीजनैः शिक्षितापि दयितेऽभिवर्तिनि ।
तां निराकृत कृताङ्गवेपथुर्न सरः परवशः प्रवर्तते ॥ ८२ ॥

(युग्मम्)

वीक्षितोऽस्मि पतितोऽपि पादयोर्नैतथेति भव मावमानितः ।
नापराधपरितापितं जवादेति शान्तिमनुरागवन्मत्तः ॥ ८३ ॥
सापि सानुशयमानसा जवात्त्वां ब्रजन्तमनुजग्मुपी परम् ।
श्रेणिभारपरिमन्दगामिनी संगता न भवता त्वरावता ॥ ८४ ॥
सा मृदुर्मदनबाणनाधिता बाध्यते च विधुनाधुनाधिकम् ।
तत्पुरंध्रिवधपातकाद्भयं चेत्तवास्ति तदुपेहि पाहि ताम् ॥ ८५ ॥
प्रेयसि प्रहितया वयस्यया कश्चिदित्यभिहितः कृती युवा ।
तामुपेत्य रभसादुपोषितः पारणामधरसीधुना व्यधात् ॥ ८६ ॥

(कुलकम्)

नाथ वेद्मि विरहव्यथामतस्त्वां वदामि दयितां ब्रजाशु ताम् ।
कुर्वतीं सुकृतमेतदेति यन्नातिरन्यजननेऽपि मामियम् ॥ ८७ ॥
कोऽपि कन्दलितमन्तु दुःखितः प्रेयसीमिति गभीरभाषिणीम् ।
आनमन्नथ तदश्रुनिर्झरस्नानधौतदुरितो भेतोऽभवत् ॥ ८८ ॥

(युग्मम्)

आगतेष्वभिमतेष्वथाङ्गनास्त्वङ्गदङ्गदमणिद्युतां गणैः ।
रञ्जयन्त्य इव रागिणोऽप्यमूनारभन्त रसनं परिश्रु(स्तु)तः ॥ ८९ ॥
बिम्बितादमृतदीप्तिबिम्बतः पङ्कजादपि निजाङ्गवर्तिनः ।
मानिनीमुखमधिश्चि सीधुना जानतेव चषकान्निपेवितम् ॥ ९० ॥
चातुरीं वचसि विभ्रमं दृशोर्मानसे मनसिजं च पुष्यति ।
हृष्यते स दयिते विचक्षणे स्त्रीगणेन न तु कापिशायने ॥ ९१ ॥
भूशरासनमनोहरः पुरः पृष्ठतः कचकलापमुद्गहन् ।
मेदिवान्मदनमेदिनीपतेर्वीरवर्ग इव वाणिनीगणः ॥ ९२ ॥

उत्थिते रतरणार्थिनि प्रिये स्त्रीनितम्बमुमटैर्मदोद्धतैः ।
 सिंहनाद इव संभ्रमस्खलन्मेखलाकलकलच्छलात्कृतः ॥ ९३ ॥
 वारितोऽपि करवारिजव्रजैः सीधुगन्धि मुखमिन्दुमुखीनाम् ।
 पट्टपदः सपदि पातुमपत्तदुर्लभे हि रतिरेत्यतिरेकम् ॥ ९४ ॥
 व्रीहिनग्रमविदग्धवधूनामास्यमुन्नमयता मधुरौष्ठम् ।
 आसवेन समयोचितकर्त्रा कामिनो मुमुदिरे सुहृदेव ॥ ९५ ॥
 दीक्षितैरपि सदासवसेवाकोविदैर्युवभिरिष्टविलासैः ।
 वल्लभाघरमुधारसपानात्स्वर्गजं सुखमिहैव गृहीतम् ॥ ९६ ॥
 पूर्वकायमयधूतवतीनां कुण्डलैर्विगलितं वनितानाम् ।
 नूपुरैर्मदभृतामवतस्ये कः सदाचरणवांन्पततीह ॥ ९७ ॥
 तापसाधनमसाध्यतया यं नौपधीपतिरपि प्रतिचक्रे ।
 तं महान्तमपि मानवतीनां रोषरोगमरुजन्मघुवारः ॥ ९८ ॥
 आलवाल इव बालमृगाक्षीमानसे मधुरसैरभिपिक्तः ।
 उल्ललास ललितस्मितपुष्पः पुष्पचापशिखरी शतशासः ॥ ९९ ॥
 कामिनीषु नयनेन तिरश्चा व्यञ्जतीषु सुजनाय मनः स्वम् ।
 उत्थितः कृतमियः करसंज्ञं कार्यवानिव सुहृत्परिवारः ॥ १०० ॥
 पाणिना स्पृशति सागसि नाथे मन्यरं च रचितप्रसरं च ।
 ताम्यति स हृदयं प्रमदानां मानमानसभुवोरविभक्तम् ॥ १०१ ॥
 कर्षति प्रसभमंशुकमीशस्ताद्रधूरपि रुणद्धि सलज्जा ।
 दीपकेन शलभोपनिपाताद्यदयता विनुनुदे सविनोदः ॥ १०२ ॥
 बल्लभे दशति न प्रमदाभिर्मीलितार्पनयनाभिरनोपि ।
 निर्दयोऽपि रदनामविमेदधेतना क ननु लग्भुजङ्गे ॥ १०३ ॥
 म्याद्यितं सहचरेण रताज्ञौ लज्जयेव युवतेः कुनयुग्मम् ।
 शृण्वतां मुलगतं दयदासीन्मुक्तमौक्तिकलतोऽबलकर्मि ॥ १०४ ॥
 विभ्रमद्भुजलता रतरङ्गे रङ्गदङ्गजगजान्दु(!)निनादैः ।
 का च षाचवट्यासनिगन्दैराजुदाव हृदयं दयितास्य ॥ १०५ ॥

संप्रयोगरभसात्पतताधः कामिनीकनककान्तिगुणेन ।

क्रन्धते स किल किङ्किणिकाभिः कः कलत्रविरहे नहि दुःखी ॥ १०६ ॥

निर्गते परिजने जघनेभ्यः प्रस्थितेषु वसनेषु वधूनाम् ।

मन्मथप्रथमकेलिजडानां लज्जितेव निरगादपि लज्जा ॥ १०७ ॥

अस्थितोद्धतरतोत्सवस्वेदस्वेदबिन्दुविगलचिलकानि ।

रेजुरेव वदनानि वधूनां शोभते हि मृदितोऽपि कृतार्थः ॥ १०८ ॥

पल्लवैरिव नवैर्नखचिह्नैः सुभ्रुवां शुशुभिरे कुचकुम्भाः ।

यैर्बभूव भुवनत्रयजेतुर्मङ्गलं मनसिजक्षितिर्भर्तुः ॥ १०९ ॥

निर्धिचारमधरोत्तरवार्ति व्याहतानुचरनायकभावम् ।

सौषचारमपि रागिजनेन न्याय्यमेव रतराज्यमकारि ॥ ११० ॥

एणाक्षीणां कान्तदन्तक्षतालंकारादोष्टाघ्रावकैः साधु यातम् ।

स्वस्थानेऽन्यं वीक्ष्य बैद्धप्रतिष्ठं कस्तत्रैव स्यात्तुमीहित रौगी ॥ १११ ॥

संभोगप्रसरनिरस्तभूषणानां

कान्तानां कुचकलशद्वये विहारे ।

नेत्रालीमसकलमीलितां दधानैः

सिद्धार्थैः पतिभिरिव स्थितिः प्रपेदे ॥ ११२ ॥

अथ क्रीडागारे चिरविरतपारापतरुते

रतान्तक्रान्ताभिर्दयितहृदि मुसं युवतिभिः ।

वशे विश्वं कृत्वा रतिसहचरोऽपीश्वरशम-

प्रमाथप्रख्यातं समहरत पौष्यं प्रहरणम् ॥ ११३ ॥

अभजत नमःपश्चाद्भागं विधुर्विधुरच्छवि-

ह्रिरिहयहरित्याविः किञ्चिद्बभूव दिवाञ्चलः ।

कुचलयवनादुत्तिष्ठासुरिय्यासुरथापरं

सरसिजवनं श्रीर्मङ्गल्यं मुहूर्तमपैक्षत ॥ ११४ ॥

इति गुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरधोत्सवनाम्नि मटाकाव्ये

चन्द्रोदयवर्णनो नाम षष्ठ. सर्ग ।

१. अविश्रान्त. २. 'सापि' क. ३. 'ल' ख. ४. रक्तवर्णः, मत्सरी च. ५. मुखेन,
ध्यानेन च. ६. 'रवस्थि-' ख.

सप्तमः सर्गः ।

पूर्वाचले च मिथुनानि रथाङ्गनाम्ना-
 मानन्दयंश्च तिमिरं परिमन्दयंश्च ।
 प्रामाकरः सरसयावकरक्तकान्ता-
 दन्तच्छदच्छविररोचत रोचिरोधः ॥ १ ॥
 माध्वीकपानजमिवारुणजं दधाना
 रागं मुखे गलिततारकहारयष्टिः ।
 अश्यचमिसवसना हरिदिकपुरंध्री
 तत्याज माल्यामिव चन्द्रमरीचिजालम् ॥ २ ॥
 आविर्भवद्दशशतद्युतिष्वग्नपूगे
 तद्हारितोदयधराधरघातुवर्णे ।
 प्राचीमुखे परिणतारुणि ताम्रताम्र-
 स्लाम्बूलसंभव इव स्फुरति स्त रागः ॥ ३ ॥
 हन्तुं पुरः स्फुरति चण्डरुचौ प्रभात-
 रागच्छलेन कलयत्करपीरमालाम् ।
 वध्यस्थलीमिव दिवं स्फुटतारकास्थि-
 कृटां तमःपटलमानयति स्त कालः ॥ ४ ॥
 ध्वान्ते समुन्मिपति मेचकरोनिरासी-
 त्पीयूषरोचिषि बन्धरचिर्भूय ।
 दीप्तद्युतावरणिमानमगच्छदुर्वी
 सर्वोऽपि हि व्यवहरत्युदितानुरूपम् ॥ ५ ॥
 आकर्ण्य कुण्टरतानि रतेकसरस्या
 शीतैः प्रयाणपटदत्वमुपेहि(षि)प्रांसि ।
 प्रण(ह)प्रियप्रणयज्जैरितानि गान-
 विस्मृजितानि पमित्त(त्य)जुरचानेताः ॥ ६ ॥

रङ्गचुरङ्गखुरखण्डितशक्रशैल-
 शृङ्गोत्थगैरिकपरागरुचारुणेन ।
 देवेऽरविन्दविधुरोद्धरणैकबन्धौ
 बुद्धिस्थ एव विदधे तिमिरस्य लोपः ॥ ७ ॥
 विध्वस्तदर्शननिमीलनकृत्तमिस्र-
 मुत्सेधिताधिकरतद्युतिचित्रभानुम् ।
 रात्रेर्दिनस्य च विकशितकौशिकाश-
 मालोकते स्र समयं सममेव लोकः ॥ ८ ॥
 दृष्ट्वा रथाङ्गमिथुनं गृहदीर्घिकायां
 संगच्छमानमनुभूतरसापि काचित् ।
 कन्दर्पकेलिपु पुनर्नवतां गतेव
 नापृच्छमान(१)मपि कामिनमन्वमंस्त ॥ ९ ॥
 उन्मीलदम्बुजविलोचनलोल(भ)नीयं
 भास्वद्द्युतिव्यतिकराधरितेन्दुकान्ति ।
 कान्तामुखं दिनमुखं च विलोक्य यातुं
 स्थातुं च कश्चन शशाक न कामलोलः ॥ १० ॥
 प्रातस्तनेन नवपङ्कजपुञ्जगन्ध-
 संबन्धबन्धुरतरेण समीरणेन ।
 रत्यै रतिश्रमर्नैमन्त्रयनोऽप्युपाजे-
 कृत्य प्रकारमुददीप्यत कामिलोकः ॥ ११ ॥
 नेत्राञ्जनं विलुलितं दलिता कपोल-
 पत्रावलिर्विधुरिताधररागमुद्रा ।
 सुसं धनस्तनतटे च गृहीतकण्ठै-
 वाप्याम्बुभिः प्रियतमैरिव खण्डितानाम् ॥ १२ ॥

१ विनाशिता नेत्रनिद्रादृष्ट्रात्रियेन, पक्षे विधुना चन्द्रेण अस्त प्रमाशसकोचकृत्तमो यत्र.
 रविम्, वदिं च ३ इन्द्रदिक्, उल्लसवाञ्छा च ४ दुर्बल बलिन कृत्वा

अन्तर्वहन्मलिनतां तमसा वहिस्तु
 रागं श्रयन्किशलयैररुणांशुमिश्रैः ।
 पक्षिस्वनैः खल इवाचलवृक्षखण्ड-
 श्रण्डद्युतेरुदयतः स्तुतिमाततान ॥ १३ ॥
 ज्योत्स्नाजलेन शनकैः शममृच्छतेव
 प्रत्यग्रकर्दमसमच्छवि जायमानम् ।
 क्रान्तैकदेशमहरीशितुस्रपादै-
 व्योमार्द्रभूतलमिवोज्ज्वलतां प्रपदे ॥ १४ ॥
 विस्र(श्र)स्तहस्तमपटुश्रवणं विशीर्ण-
 तारं तथा शिथिलकृत्तिकमन्तशुक्रम् ।
 श्यामोपलो(भो)गविमुखं भजति स भाव(स्व)-
 त्यद्गच्छति स्वविरभावमिवान्तरिक्षम् ॥ १५ ॥
 त्रिः पाणिना परिसमूह्य सहोदकेन
 देवं दधद्विरधिमानसमिध्यमानम् ।
 आत्तं चतुर्हविरधिश्रयणेन पूत-
 मश्याहितैर्हुतवहे जुहवांशुभूये ॥ १६ ॥
 पीनस्तनेषु हृदयेषु मनस्विनीनां
 माति स चन्दनरजो रजतावदातम् ।
 लहामकामधुणजर्जरपञ्जरास्थि-
 निर्यत्य(त्प)रागकणिकाकाराणि दधानम् ॥ १७ ॥
 भिन्नाङ्गनाश्रुजलयोगगलत्कपोल-
 कस्तूरिकालवभवङ्गिपिलाञ्छनानि ।
 आवेदयन्नुपसि युष्पशरोपनीतं
 दुःखं सखीषु शयनानि मनस्विनीनाम् ॥ १८ ॥

१. ध्वान्सेन, पापेन च. २. रवेः. ३. यथा कस्तुरिपादाद्येण पीडिते नदीतटा-
 दावार्द्र भूतलमुज्ज्वल भवति तथा सूर्यपादात्प्रान्तनभोऽपि. ४. उहीतम्.

पिङ्गाभिरुद्यदहिमांशुमहश्छटाभिः
 शोभां जटाभिरिव दर्शयदन्तरिक्षम् ।
 विभ्रन्निरस्तरुचि चन्द्रमिषात्कपालं
 कापालिकस्य करणिं कलयांचकार ॥ १९ ॥
 कल्पान्तविभ्रुतपयोदघटातिघोरा-
 कारान्धकारमहिषासुरहानिहर्षात् ।
 देवर्षिभिर्विकसितास्यमुपास्यमाना
 चण्डीव चण्डकिरणस्य रुचिश्चकासे ॥ २० ॥
 तीव्रैः शरैरिव करैः किरणाकरेण
 मत्वात्मजानि तिमिराणि तिरस्कृतानि ।
 अस्तोकशोकविकलेव कलङ्कदम्भा-
 दङ्के पपात रजनी रजनीश्वरस्य ॥ २१ ॥
 व्यापारयत्यथ करांस्तुहिनेतरांशा-
 वाशाः सखीरिव सहासमुखीर्विलोक्य ।
 न्यञ्चन्निशाकरनिभेन मुखं बभार
 व्रीडाविनेम्रमविदग्धवधूरिव द्यौः ॥ २२ ॥
 पीत्वा तुपारकरपानकैरङ्गवर्ति
 ज्योत्स्नाजलं सपदि पूर्वगिरेर्वनान्तात् ।
 उच्चित्य तारककैणान्गौणशश्च कीर्णा-
 स्तारापथे प्रथयति स्र गतं पतङ्गः ॥ २३ ॥
 आलोकयन्नुदयमूर्धनि दीप्तिद्वस्त-
 मुत्तप्तपारशवपिण्डमिचोष्णपादम् ।
 दाहाभिःशङ्कित इव स्वकरान्मुधांशु-
 राकुञ्चति स्र कुमुदावलिकेलिकारान् ॥ २४ ॥

१. सूर्येण २ 'व-' स्र. ३. कर्पर. ४. 'ग' क. ५ 'क' क. ६. 'ति-' क.
 ७. 'सुमा' स्र.

फान्ते सितत्विपि समीयुषि देशमन्यं
 दीनां दशां कुबल्यावलिरुद्धहन्ती ।
 हासं जहौ मधुकरैः सह न व्यहार्षी-
 न्नाप्यर्थमोदयमहोत्सवमालुलोके ॥ २९ ॥
 लोकान्तरं रजनिकामिनि हन्त याते
 म्लानिं भजत्सु सुजनेष्विव दीपकेषु ।
 नीहारनीरकणकैतवतोऽश्रुपात-
 मातन्वती रजनिरप्यनुगच्छति स ॥ २६ ॥
 प्रत्यग्ररागसुभगस्य गभस्तिभर्तु-
 रालिङ्गिताः करभरेण भृशं सरस्यः ।
 निद्राणनीलनलिनच्छलमीलिताक्ष्यः
 स्मेराणि वारिजमिधेण मुखानि दधुः ॥ २७ ॥
 आतन्वता जगति दीप्तिमघर्षणीया-
 माज्ञामिव द्युतिमताभिनवोदयेन ।
 कारानुकारिकमलाकरकोशबन्धा-
 दुन्मोचितः सपदि पुष्पलिहां समूहः ॥ २८ ॥
 दीपाङ्कुरैर्भनिकरैस्तुहिनांशुना च
 नाशोऽपि यस्य तिमिरस्य परावभूवे ।
 तेजस्विभिः सममशेषमपीदमेतै-
 र्बालादपि द्युतिमतः क्वचनापि नष्टम् ॥ २९ ॥
 बालेऽङ्गमापतति तिग्मकरे कराग्र-
 व्याकीर्णकूर्चकचकरूपतमिश्रतन्तौ ।
 शर्मोदयादिव निमीलिततारकस्य
 तारापथस्य रुचिरा रुचिराविरासीत् ॥ ३० ॥
 रक्षोधिराज्यमिव संतमसं सहस्र-
 संख्यैः करैर्जगदसौर्यकरं निरृत्य ।

उँसानुरञ्जितजनद्विजराजपात-

हेतुर्व्यरोचत विकर्तनकार्तवीर्यः ॥ ३१ ॥

देशान्तरादशिशिरद्युतिमभ्युपेतं

कान्तं विचिन्त्य रुचिराम्बरधारिणीभिः ।

अभ्युद्धृतावतमसप्रसरालकानि

दिकामिनीभिरुपचस्करिरे मुखानि ॥ ३२ ॥

आलिङ्गितु कमलिनीमिव मार्ष्टुमसं-

वारिच्छटामिव वियोगिविहङ्गमानाम् ।

आकाशनीरनिधिमध्यमिव प्रवेष्टुं

प्रासारयत्करसहस्रमैहःसृष्टुच्चैः ॥ ३३ ॥

प्रातः प्रणीततपनोपलकुण्डवहिः

सौमं समग्रसुरपेयरसं निपीय ।'

मूर्त्यन्तर भगवतः परमेश्वरस्य

र्यज्वेव गोम्रजमहर्षतिरुत्ससर्ज ॥ ३४ ॥

देवस्य दुर्ललितदैत्यनिकायकाय-

च्छेदोच्छलद्बहलशोणितशोणितस्य ।

गोमण्डलेन रञ्जितानि किरातकान्ता-

केशच्छवीनि तिमिरोलपजालकानि ॥ ३५ ॥

दर्वीकरप्रकरभेचकमन्धकार-

मुच्छिन्दता कृतगतिर्विनतासुतेन ।

चक्रप्रियः कनकभङ्गनिभाम्बरश्रीः

पद्मोत्सर्वं प्रणमता हरिराततान ॥ ३६ ॥

१ किरणा, गीथ २ चन्द्र, जमदग्निथ ३ 'राज-' ख. ४ 'धु-' ख.
५ रवि ६ उद्धृत ७ चन्द्रम्, सोमवर्णी च ८ यजमान इव ९ सूर्यस्य
१० मन्देहा

आविष्कृतापगतदोषपदार्थसार्थं
 पादैरिव प्रविततं प्रहरैश्चतुर्भिः ।
 सत्क्रान्ति काव्यमिव वासरमक्षतौज-
 श्चक्रे रविः कविरिव प्रथितप्रबोधः ॥ ३७ ॥
 वल्गुद्भवं विमलधिष्यमनिन्दिताशु
 सोमाभिराममृपिमण्डलमण्डितं च ।
 उज्जम्भमाणमृगशीर्षमशीतदीप्ति-
 र्दक्षाध्वरं हर इवाम्बरमन्वगच्छत् ॥ ३८ ॥
 छायाच्छलेन महता धरणीघराणां
 पृष्टप्रदेशमवलम्ब्य निलीयमानः ।
 अन्तर्दधे दुरवलोकमहो महोर्मि-
 संवर्तितात्तिमिरराशिरशीतरश्मेः ॥ ३९ ॥
 सिन्दूरसुन्दरमशोभत रश्मिजालं
 जालगतं क्षितिभुजा भवनोदरेषु ।
 अन्तर्निलीनतिमिरौषविघट्टनार्थ-
 माग्नेयमस्त्रमिव मुक्तमहस्करेण ॥ ४० ॥
 किञ्चिन्मृदुत्वमथ मुञ्चति चण्डरश्मौ
 प्रालेयशैलदुहिता सहिता सखीभिः ।
 पुष्पावचायकुलुकागणितोष्णपीडा
 क्रीडावनाय जनकानुमता जगाम ॥ ४१ ॥
 आमुक्तमौक्तिककणाभरणा सखीषु
 क्षीरान्ध्रवीचिधवल दधती दुकूलम् ।
 ज्योत्स्नीव रात्रिषु नदीषु नमोनदीव
 सा कामधेनुरिव धेनुषु राजति स ॥ ४२ ॥
 मुक्तावली विलसति स हिमाद्रिपुञ्ज्या
 सौन्दर्यनिर्दलितरुम्बुनि कण्ठगीठे ।

आलिङ्गनैकरसिकस्य हरस्य बाहु-
 दण्डद्वयादवसिता भसितच्छटेव ॥ ४३ ॥
 पार्श्वद्वयप्रणयिनं परिचारिवर्गं
 सा लीलया वलितकन्धरमालपन्ती ।
 दृरादराजत मुदा कुमुदावदात-
 दन्तद्युतिद्विगुणितोभयचामरश्रीः ॥ ४४ ॥
 मन्दाकिनीमिव सितातपवारणेन
 तच्छायया च यमुनामिव दर्शयन्ती ।
 सा कस्य नाम न मुदामुदयं तदात-
 दन्तर्गता जनयति स सरस्वतीव ॥ ४५ ॥
 माकन्दकन्दलितकान्ति मधूकमेध्यं
 पुन्नागदत्तपरभागमशोकशोभि ।
 उत्फुल्लमल्लिकममीलितमालतीक-
 मुत्कम्पचम्पकममुद्रितपारिभद्रम् ॥ ४६ ॥
 नीलातपत्रमवनेर्मकरध्वजस्य
 विश्रामधाम मधुपां मकरन्दसत्रम् ।
 विद्यामठं च कलकण्ठकुलस्य वल्ली-
 वृन्दस्य लास्यसदनं वनमन्वगात्सा ॥ ४७ ॥

(युग्मम्)

रोमाञ्चकञ्जुकमथ प्रथयत्युदार-
 मन्दारसौरभविभृतिहरे समीरे ।
 तस्यास्तनौ स्तनभराधिगतश्रमाया-
 मायासवारि विसरावसरो व्यरंसीत् ॥ ४८ ॥
 संपाद्य पाद्यमिव पुष्परसैः क्षरद्वि-
 राविष्कृतसितमिव व्रततिप्रसूनैः ।
 लीलावनं वनजपत्रसगोत्रनेत्रां
 तां स्वागतं पिकरधैरिव पर्यपृच्छत् ॥ ४९ ॥

देव्यास्तुपारकरशेखरबल्लभायाः
 सौन्दर्यसंपदवलोकनविस्मितानाम् ।
 अन्तर्निलीनमधुपस्मितपुष्पदम्भा-
 न्नेत्रत्रजैर्विचक्रसे वनदेवतानाम् ॥ ५० ॥
 साचीकृतैककुचकुम्भमुदञ्चदेक-
 दोःकन्दलं शिखरिणामवकृप्य शाखाः ।
 तत्राथ चैत्ररथचारुणि चक्रिरेऽस्याः
 सख्याः प्रसूनकपरिग्रहमग्रहस्तैः ॥ ५१ ॥
 जग्राह सा हसितपद्मरुचा करेण
 स्तोफान्यशोककुसुमानि सपल्लवानि ।
 पादेन तु प्रणुदती प्रचुराण्यकार्पी-
 दादानमुन्नतधियां बहु दातुमेव ॥ ५२ ॥
 मुक्त्वा मधूकमवधूय लवङ्गसङ्गं
 संत्यज्य वारिजवनीमपनीय नीपम् ।
 जातीमतीत्य तगरं विगणय्य भृङ्गे-
 रङ्गीकृतं वदनसौरभमेव तस्याः ॥ ५३ ॥
 यस्याः श्रवःसविधवर्ति कृतं भवान्याः
 प्रच्छन्नलोचननिमीलनकौतुकेन ।
 खं पाणिपङ्करुहयुग्ममथापराभि-
 स्तेनैव सा स्फुटममन्यत सावतंसा ॥ ५४ ॥
 तस्मिन्वनेऽभिनवलूनलताप्रसून-
 गन्धानुधावदलिदीर्घितदृग्विलासा ।
 चिक्रीड नीडजसमाजसमुत्थितेन
 कोलाहलेन मुखरे शिखरीन्द्रपुत्री ॥ ५५ ॥
 एवं विहृत्य वनसीमि सहाङ्गनाभिः
 सा निम्ननाभिरवलम्बविलम्बहस्ता ।

रङ्गतरङ्गकृतदुष्कृतसङ्गभङ्गां

गङ्गां जगाम जलकेलिकुतूहलेन ॥ १६ ॥

तां वीक्ष्य वीक्षणहतांहसमापतन्तीं

डिण्डीरपिण्डमिपतः सितमुद्रहन्ती ।

उत्कूजतां कलकलेन जलाण्डजानां

भागीरथी सरभसेव मुदावभासे ॥ १७ ॥

नीरस्थितेन सितपत्रिकुले कलेन

फेनभ्रमं रुतशतेन परित्यजन्ती ।

निश्चिन्वती च सदृशत्विपि पुण्डरीक-

खण्डं जले मधुकरैरुपरि भ्रमद्भिः ॥ १८ ॥

रत्नाङ्गुलीयकविकस्वरकान्तिसान्द्रै-

रिन्द्रायुधं विदधती करजांशुजालैः ।

नानाप्रसूनपरिपूरितकेशपाश-

भारादिवांसयुगमानतमुद्रहन्ती ॥ १९ ॥

प्रक्षालितः कलिमलो दलितार्थतृष्णा

सिक्तश्च पुण्यशिखरी शमितो भवामिः ।

येनाम्भसा हरशिरःशिशिरप्रभैक-

मित्रेण सा तदविशच्चिदशस्रवन्त्याः ॥ ६० ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

गौरीमुखेन्दुमवलोक्य ममाम्बुजानि

मा संकुचन्तु सहसेति वितर्क्य गङ्गा ।

तोयैस्तदुच्चकुचघट्टनयोच्छलद्भि-

रन्तर्धये पटमिव प्रकटीचकार ॥ ६१ ॥

कर्पूरकुन्दकलिकाकलधौतशुभ्रै-

रआपगाजलभरैर्गलितेऽङ्गरागे ।

मूर्तिं विशेषविशदामवलोकयद्भि-
 रालीगणैः क्षणमलक्ष्यत सापरेव ॥ ६२ ॥
 गङ्गां विगाह्य चलिताचलचक्रवर्ति-
 पुत्री गृहाय विगृहीतहरोपशान्तिः ।
 वृन्दारकैर्दितिसुतापहतप्रमोदै-
 रासाद्यते स तृपितैरिव तोयधारा ॥ ६३ ॥
 म्लानैर्मुखैर्विकसितैश्च विलोचनाब्जै-
 र्दुःखं मुखं च मरुतः सममुद्गिरन्तः ।
 (तस्याः प्रणम्य चरणौ शरणार्थिनस्ते
 स्तोत्राय धातृतनयामनयन्मनांसि ॥ ६४ ॥
 तापत्रयप्रशमनामृतवापिकायै
 मोहान्धकारभरभर्त्सनदीपिकायै ।
 त्रैलोक्यलोचनचकोरकचन्द्रिकायै
 तुभ्यं नमस्तुहिनपर्वतपुत्रिकायै ॥ ६५ ॥
 विश्वत्रयं विदधतः कमलासनस्य
 संरक्षतः क्षतशतक्रतुशात्रवस्य ।
 उच्छिन्दतः सितमरीचिभृतश्च शक्ति-
 र्देवि त्वमेव सहकारितया स्थितासि ॥ ६६ ॥
 पश्यन्नपि क्षणमुखान्विपयांस्तदर्थ-
 मत्यर्थमन्ध इव धावति येन युक्तः ।
 मुक्तस्तु मुक्तिपदवीमयमेति लोक-
 स्तत्कारणं किमपि हैमवति त्वमेव ॥ ६७ ॥
 आक्रम्यते स महिषेण विषाणकोटी-
 दक्षशतकृत शृषामिभवेन या गौः ।
 तस्य त्वया सपदि दुर्ललितस्य दत्त्वा-
 यादङ्ग(?)ले घृणरसौ गमिता पति स्वम् ॥ ६८ ॥

अस्माकमापदमयं दमयन्मुदे त्व-

त्पादोऽस्तु..... कमलादपि कोमलस्य ।

चक्रे क्षतिर्न च रणक्षतिदक्षिणेन

तेनापि धूर्जटिकुटुम्बिनि कण्टकेन ॥ ६९ ॥

शैलेन्द्रभूरपि भवस्य वनाभिरामा

कालीति गौर्यपि बुधैरभिधीयसे च ।

दृसं मृगाधिपमथ कुरुपे शिवापि

दत्से सतामभिमतं फलमप्यपर्णा ॥ ७० ॥

लक्ष्मीः पुंसां प्रसरति भवत्पादपद्मप्रसादा-

देतत्पूजावच(?)नतिपरः स्वर्गिणां भर्गपत्नि ।

त्वत्पादे तु प्रवलमहिपोन्मूलनादत्र दत्त-

श्रीकौली का न भवति नुतिः कोऽथवा स्तोतुमीशः ॥७१॥

यन्मौलौ सितमातपत्रमभितो यच्चारुणी चामरे

यद्वल्गन्ति गृहाङ्गणेपु गणशः शैलोज्ज्वला दन्तिनः ।

हारः शारदचन्द्रसुन्दररुचिर्यत्कण्ठपीठे लुठ-

त्येतत्ते चरणानते भगवति स्वल्पं फलं मन्महे ॥ ७२ ॥

यस्मान्नूनमनूनसाध्वसरसो देवस्त्रिशलायुधः

कैलासाप्रमशिश्रयज्जलनिर्धेर्मध्यं च चक्रायुधः ।

तेनास्तत्कमला बलादपहृता शुम्भेन शंभुप्रिये

तत्प्रत्यर्पय तां जगत्यभिमतं मातैव दत्ते यतः ॥ ७३ ॥

इत्याकर्ण्य गिरः सुरैरभिहिताः शीतांशुमौलिप्रिया

तत्कालोत्कलितप्रकोपकरुणागर्भं वभापेऽथ तान् ।

चिन्तां मुञ्चत पञ्चतामुपगतं जानीत दैत्यं च तं

कः सत्यां मयि मायिकोऽपि भवतागत्याहिताय प्रभुः ॥ ७४ ॥

दैत्यं दावमिव प्रतापिनमपह्नोतुं कृताङ्गीकृतेः

श्रुत्वा शब्दितमेवमद्रिदुहितुः पाथोदपङ्केरिव ।

देवैः संमदमुक्तलोचनपयःपूरैर्मयूरैरिव

श्रोत्रप्रीतिकरिः परं जयगिरिः केका इव व्याकृताः ॥ ७५ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनात्रि महाकाव्ये
देवीदर्शनो नाम यत्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

अथ हैमवती हिमाद्रिशृङ्गे विलसन्तीन्दुकलेव शर्वमौलौ ।
विबुधारिवधेच्छया विशेषादतनोदात्मतनोर्भनोरमत्वम् ॥ १ ॥
जितचम्पकसंपदा तदङ्गद्युतिवृन्देन विसर्पता समन्तात् ।
शुशुभे किल शैलराजमूर्धन्युदयचन्द्रपवित्रमातपत्रम् ॥ २ ॥
मणिपङ्क्तिमिवोत्तमाङ्गसक्तामवदातद्युतिमिन्दुमौलिकान्ताम् ।
फलयन्नवनीभरं च विभ्रन्नगराजोऽनुजहार नागराजम् ॥ ३ ॥
कुमुदास्रमशोत्सवैर्विलासैर्विहरन्ती हरवह्निमा सस्त्रीभिः ।
ददृशे कृत(श)मध्यमा क्षमायां चरता शुन्मचरेण षण्डनाम्ना ॥ ४ ॥
अवलोक्य विलोकनीयकान्तिप्रकरघोतितकन्दरोदरां ताम् ।
परमं परमेष्ठिनः शशंस प्रमदासर्गकलामु कौशलं सः ॥ ५ ॥
अमुरप्रभवे निवेदयिष्यन्नवलारत्नमयत्नलम्बमेतत् ।
जवनः पवनादपि स्पशोऽयं जगतां जन्मभुवं गिरिं जगाम ॥ ६ ॥
निवहेन ततं मतङ्गजानां ददता जङ्गमगण्डशैलशशाम् ।
स विलोकयति सा शैलमुच्चैर्बलिवन्धोघदधोक्षजाङ्घ्रियन्धुम् ॥ ७ ॥
मुनिमुद्रितशृङ्गिरुघटुर्धर्मणिसानुद्युतिमण्डलाङ्गुलीकः ।
उपरि स्फुरतः सहस्ररश्मेः कुरुते यः किल तर्जनामजसम् ॥ ८ ॥
भुवि यद्यपतिम्बदन्तरिक्षात्सुरमिन्धोरिव यामुनः प्रवाहः ।
परितः कृतकशुक्रलागलैस्त्वदकारिष्यत ते न संनिभोऽन्यैः ॥ ९ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

अथ तत्र पुरं पुगंदरादेः पुरुदर्पस्य ससर्प सोपमर्षः ।

शृजिनेन घृतं विशान्कान्नायमवन्नय्यपदेशतः समन्तान् ॥ १० ॥

सदनं तदनन्तरं स्वभर्तुर्मणिकार्तस्वरभास्वराजिरात्तम् ।
 विशति स्म विशां विशेषवृत्तग्रहणाय प्रथितः स मन्त्रवेदी ॥ ११ ॥
 क्रनकाभरणप्रभापिशङ्कं सजलाम्भोदसहोदराङ्गभारम् ।
 विदितः स विलोकते स्म शुभं सदवं शृङ्गमिवाङ्गनाचलस्य ॥ १२ ॥
 प्रणिधिः प्रणिपत्य दैत्यराजं तदनुज्ञामधिगम्य सम्यगुक्तिः ।
 वसुधावलयस्य किंवदन्तीं क्रमतः प्राक्रमत प्रवक्षुमेषः ॥ १३ ॥
 असुराधिपते गतेषु दास्यं भवदातङ्कभरान्नराधिपेषु ।
 पतिरित्यतिरिक्तविक्रमेण प्रतिपत्तिर्भुवि भुज्यते त्वयैव ॥ १४ ॥
 भुवनोपरिवर्तिनामुनाभूदसिदण्डेन शिरःसु माभिघातः ।
 मनसीति विशङ्क्य नूनमुचैः क्षितिपास्त्वां समुपासते नमन्तः ॥ १५ ॥
 जितदुश्च्यवनाद्दशाननादप्यधिकस्ते दनुज प्रजानुरागः ।
 निजमौलिविकर्तनादयं यद्विदितस्त्वं परमौलिकर्तनात्तु ॥ १६ ॥
 अपरैः प्रथिते कथाप्रबन्धादभिधाने तव भक्तवैरिमाने ।
 शिरसि प्रणते दिगीश्वराणां गलितास्त्रा करयोर्द्वयी प्रयाति ॥ १७ ॥
 भुवनप्रभुतामपेक्ष्यमाणैरथ च त्वामभियोक्तुमप्रगल्भे ।
 स्वहिताय मतो दिशामधीशैः सदुपायस्त्वदनुप्रवेश एव ॥ १८ ॥
 भवतः समराजिरेषु जेतुः शिरसि क्षेममभीप्सुभिः प्रसादम् ।
 अमरैरनुवेलमाह्वितानां कुसुमानां तनुता सुरद्रुमेऽपि ॥ १९ ॥
 अपरं च मया व्यलोकि चित्रं शृणु देव त्वमनन्यमानसस्तत् ।
 अवधानपरे नरे हि वक्तुः परभागं लभते मतेः प्ररोहः ॥ २० ॥
 श्रवणप्रवणश्रुतिद्वयेन प्रभुणा तेन सकौतुकं प्रणुनः ।
 परिणामविदाहि हृद्यमादौ विष्वक्कायमुपाददे स दूतः ॥ २१ ॥
 हिमवानिति विश्रुतस्त्रिलोक्यां गिरिरास्त्रे गिरिशाट्टहासगौरः ।
 उदगादिव यो दिवं दिधीर्षुः कमठेन्द्रे वसुधां निधाय शेषः ॥ २२ ॥
 शिखरे शिखरीश्वरस्य नम्य प्रमदा काचन काञ्चनप्रमास्ति ।
 हसितामृतभिन्दुभिर्दिशन्ती विषमेषोस्त्रिजगज्जयाभिपेकम् ॥ २३ ॥

मणिकुण्डलकान्तिमण्डलेन स्फुरता सप्रसरं समन्ततोऽपि ।
 परिवेषपरीतशीतरद्रिमश्रियमभ्यस्यति मुग्धमास्यमस्याः ॥ २४ ॥
 विकचाम्बुजचारुलोचना या नवमुक्तालतिक्का चकास्ति कण्ठे ।
 सुखशीतमयूखविन्धुगर्भादिव पीयूषपृषत्क(त्)तिः पतन्ती ॥ २५ ॥
 मधुरस्वरहंसकामिरामा घटितानेकफटाक्षखञ्जरीटा ।
 इयमात्ममुवः प्रबोधहेतुः शरदाकारवतीव भात्यतीव ॥ २६ ॥
 वचसः स्थिरता दृशोश्चलत्वं कुचयोरुद्धततांसयोर्नतिश्च ।
 उदरस्य दरिद्रता समृद्धिर्जघनस्य कचनापि नेदृगस्ति ॥ २७ ॥
 स पिता सुकृती च सा सवित्री शुभपात्रं च ययोरियं प्रसूतिः ।
 पुरुषं च तमेकमेव मन्ये मृदितानङ्गमदं यदङ्गसासौ ॥ २८ ॥
 उदकीर्यत किं शशाङ्कविम्बाञ्जुलकौघेयरुचिस्तनुस्तदीया ।
 अथ सा मनसा व्यधायि घात्रा न करस्पर्शमलीमसं महस्तत् ॥ २९ ॥
 सफलं यदि यौवनं चिकीर्षुर्महदेश्वर्यमिदं च जीवितव्यम् ।
 तदैविस्तरमेव देव हस्ते कुरु लावण्यसरःसरोनिनीं ताम् ॥ ३० ॥
 चललोचनकृष्णसारचारु श्रुतिशालि द्विजराजिराजितं च ।
 कुसुमायुधतापसाश्रमं तत्तव निर्वाणरूते तदङ्गमस्तु ॥ ३१ ॥
 इति तद्वचनद्विगर्हितान्तःकरणं विष्टफष्टकारणं तम् ।
 मदनेन न केवलं नियत्याप्युपलब्धः समयध्विरात्प्रहर्षुम् ॥ ३२ ॥
 त्वरया स्मरदत्तया प्रयुक्तः प्रमदासक्तमनाः स नाकिवैरी ।
 अनुकूलयितुं कुलाद्रिकन्यां पुनरन्यायसखं तमादिदेश ॥ ३३ ॥
 कुसुमायुधकिंकरेण पत्या प्रहितः कर्मणि तत्र मित्रसाध्ये ।
 मनसा मैदमेदुरेण दूतस्त्रुहिनावासमसौ नगं जगाम ॥ ३४ ॥
 पुरतः पुरमर्दनाहनायाः प्रणतिं स प्राणिभिर्निधाय मूर्ध्ना ।
 निजनाथभुजप्रभाजमाविधुरने स्म प्रचुरानुरागवीनम् ॥ ३५ ॥
 भुवनाधिपतीनतीत्य लक्ष्मीर्षमुपास्ते यमुषा गुणैश्च रम्यम् ।

स यदाह मदानेन शुम्भः शृणु तद्देवि विचिन्त्य चानुगच्छ ॥ ३६ ॥
 (हृदयं हृतदर्पकं दधानाः क्षितिपाः शोपवतीं मुखश्रियं च ।
 ज्वरिता इव न श्रयन्ति शर्म क्वचिद्.....द्यति मे प्रतापघर्मे ॥ ३७ ॥
 पुरतः परिभाव्य निष्कृपाणां रिपुराजन्यपरम्परावराकीम् ।
 शसनव्यसनोऽपि निष्कृपाणां प्रदराणां गणमुत्तृजामि नाजौ ॥ ३८ ॥
 मम दिग्विजये चलद्बलौघोधृतधूलीपटलैस्तमखिनी धाम् ।
 उपलभ्य निरूपमभिर्नरेन्द्रैर्विहितान्या.....तफानि दूरे ॥ ३९ ॥
 अवलेपभृतां तु भूपतीनां दृढसंपातशरावलीविल्लूतैः ।
 मृधमूर्धनि मण्डयामि मुण्डैः क्षितिमेताममृतांशुमौलिमूर्तिम् ॥ ४० ॥
 मदमत्सरमन्मथेषु मन्दं हृदयं योगिवदन्वहं वहन्तः ।
 मरुतः पुरुषादितः प्रसन्ना द्रुतमेतेऽभिलपन्ति बन्धमोक्षम् ॥ ४१ ॥
 समरे मम सिंहनादमुच्चैर्दरितद्वेषि गजव्रजं निशम्य ।
 हरिणा हरिणायितं भयेन भ्रमता भूधरगह्वरान्तरेषु ॥ ४२ ॥
 न निहन्मि यमं गृहीतदण्डं धनदे किंनरराजदूत्यनास्था ।
 अरुणद्वरुणश्च मामकीनां दृढतां संयति दौकितस्वपोतः ॥ ४३ ॥
 अवहेलितहेलितेजसं मां वरिवसन्ति विरोधघध्यचित्ताः ।
 वसवैः प्रसवैः सुरद्रुमोत्थैरवलानामुचिता हि पत्युपास्तिः ॥ ४४ ॥
 यदुरः सुरपातितामदीयं कुलिशाद्याः स्पृशति स नास्त्रमाला ।
 अधुना तदिदं कदर्थयन्ति स्मरघाणास्त्वयि तन्वि सानुरागम् ॥ ४५ ॥
 मयि तिष्ठ..... विद्रुमोपमोष्ठि द्रुमरत्नं गजरत्नमश्वरत्नम् ।
 अपि त.....त्परिगृहीतुं स्पृहयामि प्रमदानु) रत्नभूताम् ॥ ४६ ॥
 मयि वीरवरे सति त्वमन्यं पुरुषं नार्हसि बर्हकेशि गन्तुम् ।
 अपुणि प्रणयं करोति कान्ते तपनीयं व्यपनीय सन्मणिः किम् ॥ ४७ ॥
 प्रणतेन हृदा विधाय वेधाः समरूपं मकरध्वजं च मां च ।
 अथ मन्मथमावयोर्मथित्वा निरमां निश्चितमेकशेषमेव ॥ ४८ ॥

मनुजैर्नियतात्ययैश्च देव्यास्त्रिदशेरग्निमुखैश्च चन्द्रमुख्याः ।
 उरगैः श्रुतिवर्जितैश्च शूद्रैरिव युक्ता न रतिस्तवोचमाया ॥ ४९ ॥
 सह दुःसहपौरुषेण पत्या विहरन्ती हरिणेव पद्मवासा ।
 मधुबन्धुपु विन्ध्यकाननेषु त्वमिमा निर्विंश तन्वि काननद्धिम् ॥ ५० ॥
 तरसाहमजैपमेप पौस्त भवती न्मैणमघश्चकार कान्त्या ।
 तदिदं द्वयमाद्ययोः समेत समशक्तयोर्जगतोऽप्यजेयमस्तु ॥ ५१ ॥
 ममविक्रमभीतमर्तुराणां नरदेवोरगदेवसुन्दरीणाम् ।
 पतिजीवित्तमैक्ष्यमिच्छतीना मय भद्रे भजनीयपादपद्मा ॥ ५२ ॥
 मयि चेन्न रुचिं प्रतापतीत्रे भज तन्मेऽवरज शुभ निशुम्भम् ।
 तरणौ तरणे निरुद्धभावा सुखसेव्य शशिन कुमुद्वतीव ॥ ५३ ॥
 इति तद्वचनं निशम्य देवी हृदि क्रोप दधती वहि प्रसत्तिम् ।
 शुशुभे सुतरा शमीव धूमध्वजगर्भा नवपल्लवोदया च ॥ ५४ ॥
 अथ वागधिदेवताविपश्चीरणितश्रीसहचारिणा स्वरेण ।
 रजनीकरखण्डमण्डनस्य प्रमदा तं निजगाद सादरेव ॥ ५५ ॥
 भवताभिहितं यदेतदात्मप्रभुविस्फूर्जितमङ्गं सगतं तत् ।
 यद्वभुक्षगजेन्द्र एव साक्षी विमदं शुम्भमदस्य दुर्मदत्वे ॥ ५६ ॥
 परमज्ञतया मया प्रतिज्ञा महती या विहितास्ति पूर्वमेव ।
 शृणु तामपि सर्वथाप्यहेया सुभटानामिव सपरायभूमिम् ॥ ५७ ॥
 रहितोऽपि गुणैः कपालवानप्यपरिज्ञातकुलोऽप्यसश्रयोऽपि ।
 स पतिर्मम विभ्रहं मया यं सममात्रान्तमृगेन्द्रया विधाता ॥ ५८ ॥
 तदियं क्रियते कथं प्रतिज्ञा वितया निश्चितचित्तया कृता या ।
 हृदमेव महात्मना हि चिह्नं व्यभिचारो वचसा न यत्कदापि ॥ ५९ ॥
 तदुपैतु पतिं स दानवानामनुचो वा दनुचोत्तमस्य तस्य ।
 समसङ्गतो यैमालयाय त्वरितं यानु च भूमिपिताङ्गमार ॥ ६० ॥

१ अर्पनादिभूतवासुक्तं शरीरम् २ यद्वे रत, (पद्मे) सुगरात्, ३ अयम् आत्माय,
 (पद्मे) यनात्माय ४ अङ्गम्, (पद्मे) भूतम्

वनितानुचितामिमां तदुक्तिं श्रवणाभ्यां परिगृह्य दैत्यगृह्यः ।
 निजगाद पुनः सहोपहासं हसितेन्दीवरपद्मदीर्घनेत्राम् ॥ ६१ ॥
 वदने रसनास्ति यद्यधीना यदि दण्डश्च न जल्पतामनल्पम् ।
 सुघटानुगतं तथापि वाच्यः सुधियः श्रद्दधते हि युक्तवाचः ॥ ६२ ॥
 अमुनासि सखीजनेन मुग्धे कृतकप्रीतिपरेण शोचनीया ।
 न निषेधति यो बलादपि त्वां प्रलपन्तीमुपपत्तिशून्यमेवम् ॥ ६३ ॥
 कदलीदलकोमलाङ्गि दृप्यद्विपुदन्तिप्रतिघातकर्कशेन ।
 अबले बलिना भटेन भीरु प्रधनं तेन तवेति विस्मितोऽसि ॥ ६४ ॥
 अमराः समराय नोत्सहन्ते सह येनाशनिदण्डचण्डदोष्या ।
 अपि तं वनिता विरोद्धमिच्छत्यसहायेति नमोऽस्तु मोह तुभ्यम् ॥ ६५ ॥
 अबलेपममुं विमुञ्च बाले बलतामैत्र तवानुरागि नेत्रम् ।
 सफलास्तु ममार्थना विनाशं त्वयि देवोऽपि करोतु भावमानात् ॥ ६६ ॥
 अपरं परिभूतिकारणं तु प्रभविष्णोरपि भावयामि भर्तुः ।
 यदयं भवतीं विभाव्य भव्यां भविता निश्चितमात्मनोऽप्यनीशः ॥ ६७ ॥
 वचनानपनेयनिश्चयां तां दितिजेन्द्रानुचरोऽवगम्य सम्यक् ।
 गिरिमेष निमेषतोऽपि रेवापवितत्रावसमाजमाजगाम ॥ ६८ ॥
 विर्षमेक्षणपश्मलेक्षणायाः प्रमदावर्गविरुद्धमुद्धतत्वम् ।
 तदुपागमनोत्सुकस्य पत्युः कथयामास समासतः स तस्य ॥ ६९ ॥
 कुँचरः स चरप्रजल्पितान्ते दितिजं तद्विजयक्षमं दिदृक्षुः ।
 स्मरमत्सरयोः समर्षितात्मा भ्रमयामास दृशं सदस्युदीर्णाम् ॥ ७० ॥
 असुरः सुरयेव संपदा किं विषयैर्वा विषसंनिभैर्विमूढः ।
 अवलोकयति स नैव यस्माद्गनितविषधरं पुरोऽपि मृत्युम् ॥ ७१ ॥
 चपलप्रकृतिः प्रभूतरागा भ्रुवमालीमिव बिभ्रती च वक्राम् ।
 दितिजे स्थितिमाप तस्य दृष्टिः कुलटेवासति धूमलोचनाख्ये ॥ ७२ ॥

१. दैत्यपक्षीयः. २. 'मित्र' क. ३. घटमानम्. ४. 'रा' ख. ५. शुम्भे.
 ६. गौर्याः. ७. कुटिलाशयः.

अथ मन्दरमथ्यमानपाथोनिधिपाथोरवगौरवं गिलेन ।
 तमयं ध्वनिना निनादिताद्रिर्विनयप्रार्थितवाचमित्युवाच ॥ ७३ ॥
 अयि वीर शरीरवानसि त्वं मम विश्वैरुभुजो भुजप्रतापः ।
 मदनज्वरशान्तये तदेता दयितामौषधिमानयाचलेन्द्रात् ॥ ७४ ॥
 मनुते प्रथम न चेदुपायं पुरुदर्पाप्यचतुर्थमाश्रयेथा ।
 यदि कोऽपि करोति पक्षपातं तव जातं समरार्थिनः प्रियं तत् ॥ ७५ ॥
 तदनु स्वतनुव्ययेऽपि सज्जः प्रभुसंभावितया प्रवीरवृत्त्या ।
 उदतिष्ठदसौ ससौष्ठवं ता द्रुतमानेतुमनाः पिनाकिपत्नीम् ॥ ७६ ॥
 तरणेस्तिरयन्मरीचिजालं जलधीनामपि पङ्कयन्पयासि ।
 प्रसरत्तुरगोद्धृतैः परागैरगराजं स जवादवाप दैत्य ॥ ७७ ॥
 हरितः परितः प्रकाशयन्तीं कनकामेन निजाशुजालकेन ।
 असुरः पुरवैरिवल्लभा ता शलभो वह्निशिस्वामिवाभ्यपसत् ॥ ७८ ॥
 इति चायमुवाच वामनेत्रे करणीयद्वितयेऽत्र ते यदृच्छा ।
 भवमाप्नुहि तोपिताद्धि पूर्वं परिपूर्वं दितिजादतोपिताद्वा ॥ ७९ ॥
 अथ मोघवचाः कचावकृष्टिं कुपितः कर्तुमियेष यावदेप ।
 कृतहुंक्रुतया तयात्मकर्माञ्जितमृत्यु क्रियते स भस्म तावत् ॥ ८० ॥
 नीते तस्मिन्भस्मभाव भवान्या सैन्ये जन्यादाशु नष्टे वशिष्टे ।
 आदित्याना दैत्यभीत्याकुलाना रक्षाहेतुः सैव रक्षा बभूव ॥ ८१ ॥
 इति श्रीगुरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
 धूम्रलोचनवधो नामाष्टम सर्गः ।

नवम सर्गः ।

दैत्योदन्तेन तेनायं नायको नाकविद्विषाम् ।
 टण्डेन कुण्डलीवाथ व्याचक्रे व्यथित कुधा ॥ १ ॥
 उज्जा कचावलिस्तस्य पककाण्डनिभा व्यभात् ।
 ज्वाला कोपानलस्यैव भित्त्वा मूर्धानमुत्थिता ॥ २ ॥

उदितस्वेदबिन्दूनि तदङ्गानि विरेजिरे ।
 अङ्गीकृतजलानीव रोषामिहोपशङ्कया ॥ ३ ॥
 दन्तैर्दह्यति मां क्षिप्रमसाविति ससाध्वसः ।
 मन्ये मन्युमतस्तस्य स्फुरति स रदच्छदः ॥ ४ ॥
 दारुणस्यारुणाख्यस्य दैत्यभर्तुः स्वभावतः ।
 भृकुटीभीषणे भाले कोपः स्फुटमलक्ष्यत ॥ ५ ॥
 शुम्भः सभानिपणानामविषण्णमदोष्मणाम् ।
 विभागं व्यतरत्तेषां क्रुद्धः स्वस्याः श्रिया इव ॥ ६ ॥
 ज्येष्ठं ज्येष्ठमिवोदीक्ष्य ज्वलन्तं निजतेजसा ।
 वोढुं माषाढवत्तापं निशुम्भोऽन्वपुपद्रुपा ॥ ७ ॥
 स कालकौसरारालशृङ्गसन्नम्रचारिणा ।
 कोपाटोपापितेनासीद्भ्रूभङ्गेनातिभीषणः ॥ ८ ॥
 सङ्गरौसङ्गसंभूतां विभ्रता रोमविक्रियाम् ।
 वृषद्विषा बिडालेन विडालेनेव चुक्रुधे ॥ ९ ॥
 क्रुधा दुधाव मूर्धानं चरमं चामरासुरः ।
 चकम्पे प्रथमं तस्माच्चकिताज्जगतां त्रयी ॥ १० ॥
 क्रुपितः पाणिना जङ्घामाजघ्ने जाह्निकस्तथा ।
 यथैषापि रुषेवाभूत्लोहिता लोहितादपि ॥ ११ ॥
 रक्तबीजो जरद्रुञ्जावीजरक्तो रुषाभवत् ।
 चण्डमुण्डौ च साक्षेपमुण्डचण्डौ बभूवतुः ॥ १२ ॥
 अगृहीत्वापि संनाहर्मसंनाहं क्रुतः क्रुधा ।
 उत्तिष्ठन्पीठकः पीठात्कथंचिदपरैर्धृतः ॥ १३ ॥
 अक्रुतारिपरित्राणं कृपाणं कम्पयन्करे ।
 मूको मूकोऽपि कोपेन स्वं चख्यौ संख्यकाङ्क्षिणम् ॥ १४ ॥

१. 'वा' ख. २. 'को' ख. ३. आसक्तिः. ४. इन्द्रो, मूषकश्च. ५. दैत्येन.
 ६. अम्लान.

याने विलम्बमानानामन्येषामय मन्युना ।
 चकार क्षारणां वाचा क्षुत्तुर(?)क्षुरतीक्ष्णया ॥ १९ ॥
 रंणप्रकरणारम्भे विभ्रानं च प्ररोचनम् ।
 दुर्मुखस्य सरोपस्य मुखमामुखतां ययौ ॥ १६ ॥
 हिमाद्रिमुद्रितामाशा धेनुकः सासिधेनुकः ।
 आलुलोके मुहुर्वहिस्रुलिङ्गसदृशा दृशा ॥ १७ ॥
 वाष्कलः कलश्रद्धा दधानोऽपि मदीद्वतः ।
 अरातिरवलेत्यासीद्विचिकित्समना मनाक् ॥ १८ ॥
 रोपरक्तीकृतैर्दत्तैर्दत्तैर्दत्तैर्भर्तुरभात्समा ।
 भूर्विन्ध्यभूधरस्येव गैरिकारुणितैरिभैः ॥ १९ ॥
 नवाग्रसंनिभः शुम्भः शातकुम्भविभूषितात् ।
 सिंहासनादयोत्स्यौ धूमो धूमध्वजादिव ॥ २० ॥
 पीठादुत्तिष्ठतस्तस्य चरणेनानुचस्त्रले ।
 अब्यापाराय धावन्ती प्रथमं स्त्रलिता मतिः ॥ २१ ॥
 दुर्निमित्तं निमित्तज्ञस्तद्विभाव्य विभोर्महत ।
 उवाच वचनं मघ्नी मयोऽथ समयोचितम् ॥ २२ ॥
 पुनराचर वीरेन्द्र मद्रासनपरिग्रहम् ।
 पूजितानि निमित्तानि पूजयन्ति हि तान्यपि ॥ २३ ॥
 तं काञ्चनासनासीनमासन्नव्यसनं पुनः ।
 शङ्कमानोऽपि निःशङ्कमद्योत्सचिवोत्तमः ॥ २४ ॥
 सर्वविद्याविदो देव के वर्यं पुरतस्तव ।
 तथापि त्वय्यसौ भक्तिर्वक्तुं कामं करोति माम् ॥ २५ ॥
 द्विपत्निश्च नृपायुर्धर्मैर्भोग्मार्गागतिभिः १
 दमयद्भिर्भहामात्रैश्चित्रं यज्जीव्यते चिरात् ॥ २६ ॥

१. ह्यस्मिन्. २. 'ना' क. ३ 'गतम्' ख. ४ 'क' ख. ५. 'हो' ख.
 ६. द्विय हन्मि न चा ७ मन्त्रिभि, हस्तिपक्षेभ्य.

क्षन्तव्यं देव यद्वक्ष्ये यस्मादाप्तोदितं वचः ।
 आदौ तप इव न्निभ(क्लि)ष्टमिष्टमन्ते च जायते ॥ २७ ॥
 याति स्थाने नियुक्तेन तिक्तेन मधुरेण वा ।
 वचसा सचिवः ख्यातिमायुर्वेदीव जायुना ॥ २८ ॥
 मैत्री मन्त्रिगिरां युक्ता सहकारफलैः सह ।
 यत्रादौ तीव्रता किञ्चित्साधु माधुर्यमन्ततः ॥ २९ ॥
 प्रियैकभाषिणः पूर्वं जनात्पर्यन्ततापिनः ।
 भेतव्यं क्षरतोऽप्यम्भश्चित्रा वारिधरा इव ॥ ३० ॥
 देव त्वमेव शास्त्रेषु शस्त्रेषु च विचक्षणः ।
 तद्विज्ञाततत्त्वेऽर्थे सहसा किं प्रवर्तसे ॥ ३१ ॥
 स एवाम्भोधिकल्लोललोलां छलयति श्रियम् ।
 चतुरोऽपि चिकीर्षित्वा तिष्ठते मत्तिमत्सु यः ॥ ३२ ॥
 केयं कस्याथ कस्माद्वा तिष्ठत्येकाकिनी गिरा ।
 इति निर्धार्य कार्याय युक्तः कर्तुमुपक्रमः ॥ ३३ ॥
 विधिवन्निर्मितैर्देवैर्कर्मभिर्मन्त्रपूर्वकैः ।
 स्पष्टमिष्टफलं राजा यजमान इवाश्रुते ॥ ३४ ॥
 स्त्रीनेपथ्यमपथ्यं नस्तदेतन्नूनमुत्थितम् ।
 इति व्याकुलतायत्तं चित्त व्याहरतीव मे ॥ ३५ ॥
 स्त्रियोऽपि चित्रविन्यस्तादपि त्रस्यन्ति संगरात् ।
 युयुत्सते सा तत्रापि त्वया तदिदमद्भुतम् ॥ ३६ ॥
 विभो संरम्भमुत्सृज्य भवतापि विभाव्यताम्* ।
 गोपालो ननु भूपाल स्तूयते ह्यविचारकः ॥ ३७ ॥
 किं च वीर विरञ्चोऽपि वरविश्राणनक्षणे ।
 उत्ससर्ज वधूर्वर्जमाजौ विजयिता तव ॥ ३८ ॥

१ वशीकरोति २. सवोधनम्; (पक्षे) देवतार्थं वर्मणि . ३. अवीन् चारयति,
 (पक्षे) विचारहीन

इमा तामिव पश्यामि स्वामित्रमितविक्रमात् ।
 भिन्दन्ति हृदय हावैर्नहि प्रहरणै स्त्रिय ॥ ३९ ॥
 न भव्या भवत सेय वैविमार्गानुगामिन ।
 देव काव्य इव स्त्रौणे सतृणौव्यवहारिता ॥ ४० ॥
 असत्त्व किं नु येनाजौ सोढा वज्रद्वदाहति ।
 कौमुदीरपि कन्दर्पप्रदरैर्दारितोऽसि यत् ॥ ४१ ॥
 अद्य माघतु कन्दर्प सदर्प सर्गिणा पुर ।
 येन त्वमविधेयोऽपि बलातीतो विधेयताम् ॥ ४२ ॥
 ऐश्वर्ये वर्तमानाना कुर्वता वा पर तप ।
 नृणा हि करणग्रामनिग्रह सिद्धिकारणम् ॥ ४३ ॥
 काम सापि त्वया जिप्से(ग्ये) स्त्रीजयात्तव किं यश ।
 व्यतिरेकोऽर्थ को मत्वा मृत्युमाह्वयते स्वयम् ॥ ४४ ॥
 नाधिक शक्यते जेतु न च नीचजये यश ।
 समेन युधि सदेहस्तस्मात्पुसा क्षमा क्षमा ॥ ४५ ॥
 तदुपस्थीयतामेषा द्वेषादावृष्यता मन ।
 शाल्वद्वक्त्रफलमेतद्धि दृश्यते वृत्त्यन्तर्म् यत् ॥ ४६ ॥
 एतस्मादशुभारम्भान्निवर्तस्व प्रसीद मे ।
 देव मा दर्शय द्वार विधेश्छिद्रावलोकिन ॥ ४७ ॥
 दुराचरति यो गर्वात्कूकुर्वाणेषु बन्धुषु ।
 हठान्निष्ठुरदण्डेन स दैवेन विनीयते ॥ ४८ ॥
 बोधितोऽपि स तेनेति हित नोऽबुध्यतात्मन ।
 र्धङ्गभीतेव नाधत्ते पद जाल्मे विवेकिता ॥ ४९ ॥
 वृथाकुर्वन्वचस्तस्य मुमूर्षुरिव भेषजम् ।
 वभापे भीषणाकार सुधाहारविरोधिराद् ॥ ५० ॥

१ या प्रदग्ना निषिद्धापि २ शुक, कथिता च ३ अधिवेनित्वम् ४ न स
 ५ वाणै ६ ख वा तथा जीयसे ७ आराध्यताम् ८ पाप

सदृशं यत्सुहृद्दृत्तेर्बाहुश्रुत्यस्य यत्क्षमम् ।
 साचिव्यस्योचितं यच्च तदृचे भवता वचः ॥ ११ ॥
 स वाग्मी व्याहरन्नर्थं पुरो दर्शयतीव यः ।
 तन्मित्रं स्वयमापत्तिं पतन्तीं यः प्रतीच्छति ॥ १२ ॥
 शास्त्रैः संस्क्रियते बुद्धिर्बुद्धैः साधूपदिश्यते ।
 तदन्यदेव सौभाग्यं जयश्रीयेन भुज्यते ॥ १३ ॥
 वेत्तु विद्याश्चतस्रोऽपि तानुपायांश्च तावतः ।
 विक्रमेण विनैकेन नारिषु क्रमते मतिः ॥ १४ ॥
 अतत्त्वज्ञोऽपि सत्त्वं चेदुद्धिनोति(च्छिनत्ति) द्विषां शिरः ।
 रणे केसरिणः केन वद वैदुष्यमर्पितम् ॥ १५ ॥
 पौरुषोत्कर्षदृष्टानां व्यर्था शास्त्रनियन्त्रणा ।
 अकुण्ठजठराग्नीनामाहारनियमो हि कः ॥ १६ ॥
 न दोषो मनुषे यन्मामपि जेयं स्त्रिया तथा ।
 तवात्र विगलहुद्देर्वृद्धत्वमपराध्यति ॥ १७ ॥
 भिन्नवानसि यः शक्रकुम्भिकुम्भद्वयीमपि ।
 तस्य मे स्त्रीकुचद्वन्द्वं भिये किल भविष्यति ॥ १८ ॥
 इयं नः शङ्कनीया चैतदुपेया विशेषतः ।
 स धीरः सति भीहेतौ निर्भोरस्यति यः परान् ॥ १९ ॥
 साम यद्वीयते विप्रैर्दानं यच्च प्रसादतः ।
 भेदनं चोरसः शत्रोर्जनेऽहं दण्डपण्डितः ॥ २० ॥
 नाहमाहर्षमिच्छामि कामार्तः कामिनीमिमाम् ।
 अस्वामिकं हि भूस्वामी सर्वमादातुमर्हति ॥ २१ ॥
 न मानी प्रत्यनीकाय नमयत्युत्तमं शिरः ।
 वरमुर्व्यामसिच्छिन्नं गच्छदप्येतदिच्छति ॥ २२ ॥
 अरिः प्रणतिलब्धेन जीवितेनापि तेन किम् ।
 मृत्युरप्युपलभ्योऽसौ योऽभ्येति छिन्दतां द्विषः ॥ २३ ॥

अक्षतस्त्वं क्षताशेन क्षेममेतद्भवादृशाम् ।
 शूरैर्वागपि शौर्यघ्नी दुःसहा किं पुनः क्रिया ॥ ६४ ॥
 संमतं सूत्रकाराणां कुर्वतां परशासनम् ।
 ननु मानैकजीवानां मात्रयापि हि लोषवम् ॥ ६५ ॥
 तामहं निहन्ान्येव सा मां समिति हन्तु वा ।
 वीराणां हि शिरश्छेदान्नासाच्छेदोऽतिदुःसहः ॥ ६६ ॥
 किं नाप्तं तेन धीरेण रणान्तर्व्ययितात्मना ।
 दुर्मुखानपि यः शत्रून्निजश्लाघामचीकरत् ॥ ६७ ॥
 इत्युदस्य वचस्तस्य माल्यं मत्त इव द्विपः ।
 उदस्वादयमास्थानादस्थानारब्धविग्रहः ॥ ६८ ॥
 ततो गिरा जरद्धोर्षमपणोद्धोपघोरया ।
 सैन्यसंनहनायाशु सैनिकानादिदेश सः ॥ ६९ ॥
 तदादेशेन देवानां चेलुरूच्छृङ्खलाः खलाः ।
 कल्लोला इव कल्पान्तपवनेन पयोनिधेः ॥ ७० ॥
 तनुत्राणं तनुत्राणं शस्त्रं शस्त्रं रथो रथः ।
 इति शुश्रुविरे विश्वगुद्गटाः सुमटोक्तयः ॥ ७१ ॥
 भर्मकिर्मारितैर्वीरा वर्मभिस्ते विरेजिरे ।
 धालार्कातपसंपृक्ताः प्रचलन्त इवाचलाः ॥ ७२ ॥
 स्त्रीति तस्यामनास्यातो जग्राह ग्राहितो परैः ।
 शौर्योत्कण्ठकितैरङ्गैः कङ्कटं विश्वकण्ठकः ॥ ७३ ॥
 मरुतां विपरीतोऽयं परीतः खड्गपाणिभिः ।
 अन्यभूदिव जीवन्नप्यसिपन्नवनस्थितिम् ॥ ७४ ॥
 चिक्षेपे शुम्भपक्षीयैर्जयैर्न वाजिराजिषु ।
 मूढैर्नाजियनं भावि व्यभावि पुनरात्मनः ॥ ७५ ॥

१. उत्कण्ठशास्त्र, वैरिवध च २. ग्रन्थसंक्षेपः, तेजोहानिध. ३. परी. ४. देववै-
 रिणा. ५. संनाहः. ६. पराजयः.

कल्पिताः किल दैतयैः कुञ्जराः संगराय ये ।
 विधिना ते कृतान्ताय निर्विकल्पं तु कल्पिताः ॥ ७६ ॥
 देवी यत्रास्ति मा तं गाः शैलमित्यालिनां स्तैः ।
 मन्ये तं दोर्मदोन्मत्तं मातङ्गा अप्यधारयन् ॥ ७७ ॥
 चक्रिणां चक्रवालेन विशालेन सकेतुना ।
 भैभसा च बभूवेऽस्य संपरायं प्रयासितः ॥ ७८ ॥
 बाहोर्विहितसंनाहैः सवरूथैरथैरथ ।
 सज्जैर्गजैश्च संकीर्णां तत्सौधद्वारभूरभूत् ॥ ७९ ॥
 बैयाग्रं दानवव्याघ्रः स्यन्दनं सांपरायिकम् ।
 आरुरोह जगद्गोहसाहं कृतिभिरायुधैः ॥ ८० ॥
 प्रतापोद्धतयोर्युद्धं भैतयोर्भूदिति ध्रुवम् ।
 अन्तरे तस्य भानोश्च जातमातपवारणम् ॥ ८१ ॥
 अप्रमाणबहुत्वेन श्रुतिबाधाविधायिना ।
 निस्त्राननिस्त्रनेनास्य नास्तिकत्वमवाप्यत ॥ ८२ ॥
 दिशो दुन्दुभिनादेन हास्तिकेन महीतलम् ।
 उच्चैः सा रजसा व्योम व्यश्रुवानाचलच्चमूः ॥ ८३ ॥
 शुम्भे प्रचलिते लोलत्पताकाकेशपाशया ।
 रुह्ये दैत्यलक्ष्म्येव प्रयाणपटहस्वनैः ॥ ८४ ॥
 चलद्वलत्समुद्भूतधूलीदण्डच्छलेन सः ।
 चकितः किल शैलोऽपि तमेवमनुजग्मिवान् ॥ ८५ ॥
 उद्भ्रेऽश्वखुरैस्तीग्रैस्तपोभिरिव भूरजः ।
 पातितं मलिनैर्वृत्तैरिव दन्तिमदाम्बुभिः ॥ ८६ ॥
 तेन भूतज्वरेणेव मुच्यमानः प्रतापिनः ।
 शैलः सिस्वेद सैन्येभमदाम्भःसेकदम्भतः ॥ ८७ ॥

१. केतुदयोऽपि जातः. २. अपरिच्छेद्य बहुत्व यस्य, (पक्षे) न विद्यते प्रमाणबहुत्व
 यस्य. नास्तिका हि 'प्रत्यक्षमेव प्रमाणम्' इति मन्वते. ३. दुन्दुभि ४. 'लोल' ख.

तत्कुम्भिकुम्भसंभूते कर्णतालानिलोद्भूते ।

दूरा(र)मुच्यति सिन्दूरे दिशां दाह इवामवत् ॥ ८८ ॥

वैमानिकनिकायेन पश्यतापि प्रयत्नतः ।

उपलेभे बलस्यान्तो नाग्रे नानु न पार्श्वतः ॥ ८९ ॥

तुपारदिग्बन्धनताङ्गमद्रेरुन्निद्रसिंहासु महागुहासु ।

नेदिष्टनाकारिवलनकानां ध्वानः प्रतिध्वानगुरुर्धभूव ॥ ९० ॥

शनैः समासीदति दैत्यसैन्ये मयूरपिच्छातपचारणौषैः ।

धराधराधीश्वरपार्श्वजातां कान्तारपङ्क्तिः पृथुतां प्रपेदे ॥ ९१ ॥

स्फुरत्तुरगमण्डलीखुरमुक्तामिघातोच्छल-

त्परागपटलच्छलादुपरिभूतभूमण्डपम् ।

बलं बलिनिवासवत्समणिनागरौद्रं रवि-

त्विपामविपयं जनो ददृशिवान्नगेन्द्रस्थितः ॥ ९२ ॥

तस्याश्वीयखुरक्षतक्षितितलप्रेङ्खत्परागच्छटा-

विच्छायीकृतमण्डलच्छविरवि व्योमाग्रमालोकयन् ।

मध्याद्वेऽप्यमिसृत्य किन्नरवधूवर्गः सह स्वर्गिभिः

कल्याणं कुसुमायुधस्य विदधे कल्पद्रुमाणामधः ॥ ९३ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये

दैत्यप्रयाणश्लो नाम नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

ततस्तद्वलमालोक्य त्रैलोक्यमपि चुक्षुभे ।

युयुत्सयोत्सुका जज्ञे महेपमहिषी पुनः ॥ १ ॥

विकस्वरेण वक्रेण करेणायुधकर्षिणा ।

हर्षामर्षाम(व)सौ व्याञ्जीदासीदत्याहबोत्सवे ॥ २ ॥

निजेनांशुप्रतानेन प्रकाशं कुर्वती दिशाम् ।

पार्वती वृ(ड)ष्टिक(रु)त्केव पपाताभिद्विपच्चम् ॥ ३ ॥

सर्वासामात्ममूर्तीनां सस्मार सरजिल्लिया ।
 आगतास्ताश्च तद्देहादन्यतो वेति संदिहे ॥ ४ ॥
 न नाम नाशकज्जेतुं दैत्यानेकापि किंतु सा ।
 सुखं तदैच्छदाच्छेतुं सर्वाभिरिव मूर्तिभिः ॥ ५ ॥
 विभासमाना हंसेन लसत्तामरसद्युतिः ।
 प्रातः संध्येव वैरघ्नी शक्तिर्व्यक्तिमुपागता ॥ ६ ॥
 द्विरदाजिनसंव्याना द्विजराजावतंसिता ।
 द्विजिह्वलया देवी द्विधाकर्तुं द्विपोऽभ्यगात् ॥ ७ ॥
 प्राप्ता राकेव वैशाखी चैश्चन्द्रकरोचिता ।
 उल्लासो दानवार्तानां प्रावर्तत यदागमे ॥ ८ ॥
 व्यक्तकस्तूरिकाकान्तिः शङ्खचक्राब्जशालिनी ।
 कालिन्दीव बँलोत्कृष्टा दृष्टा देव्यथ वैष्णवी ॥ ९ ॥
 वाराही राहुवक्रान्तर्निर्यदिन्दुकलामलाम् ।
 क्षमाभारक्षमां दंष्ट्रां दधती द्रागदृश्यत ॥ १० ॥
 नारसिंही समेता च तैरेव नखरैः खरैः ।
 शौर्यं साक्षादिव द्रष्टुं प्रविष्टा हृदि ये द्विपः ॥ ११ ॥
 दानवारिपवित्रेण गजेन्द्रेण च जिष्णुना ।
 ऐन्द्री रोहि(हरि)दिवायाता प्रकाशितरविग्रहा ॥ १२ ॥
 नीलीरसैर्विलीतेव घटितेव धनोच्चयैः ।
 मिश्रितेव तमिस्रेण घृतेवायसवर्मणा ॥ १३ ॥
 मातेव शितिपक्षस्य धूमस्येवाधिदेवता ।
 छायेवाञ्जनशैलस्य कालियाहेरिवाग्रजा ॥ १४ ॥

१. सदेह करोमि. २. शत्रुवधरूपम् ३. गृहीतुम् ४. कार्तिकेयी वैशाखी पूर्णिमा च.
 ५. चञ्चन्द्रको मयूरः; (पक्षे) चञ्चन्द्रकरैरुचिता. ६. दैत्यपीडितानाम्; (पक्षे) वैशाख्या
 हि दानानि दीयन्ते. ७. बलदेवेनोर्ध्वमाकृष्टा; (पक्षे) बलेनोत्कृष्टा. ८. हिरण्यकशिपोः.
 ९. मदजलमुन्दरेण; (पक्षे) दानवानामरिदानवारिः, पविर्ब्रतं तेन प्रायते सः. १०. ज-
 यशीलेनैरावणोपलक्षिता; (पक्षे) ऐरावणेन जिष्णुनेन्द्रेणोपलक्षिता. ११. प्रकाशितरो
 दीप्तिमत्तरो विग्रहो यस्या सा, (पक्षे) प्रकाशितमुदय नीतो रविरेव ग्रहो यथा.

करस्येन कपालेन लोलया च रसज्ञया ।
 सबलाका सविद्युत्कामभ्रालिमनुकुर्वती ॥ १५ ॥
 महान्तमश्रुवानेन सर्वतोऽपि स्वमाश्रयम् ।
 स्फुटाट्टहासशब्देन त्रासयन्ति जगन्नयम् ॥ १६ ॥
 समाजगाम चामुण्डा मण्डिता मुण्डमालया ।
 विस्फुरत्तारकव्यूहा कुहूरिव शरीरिणी ॥ १७ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

भेदैर्भिन्नापि भूयोऽपि एकैव ध्रुवमन्विका ।
 व्यक्तीना हि बहुत्वेऽपि न जातिर्जायते पृथक् ॥ १८ ॥
 फेसराङ्कुरितस्कन्धो लोलह्लाङ्गुललाङ्गल ।
 व्यात्तवक्रगुहः सिंहो गुहमातुः पुरोऽभवत् ॥ १९ ॥
 नूतनोन्नतिर्नानन्तनतेर्नानीतनीतिना ।
 नितान्तं तेनै तातेन तच्चतुतनुता नुता ॥ २० ॥

(द्यक्षरः)

तरङ्गैरिव रङ्गद्विस्तुरङ्गैः फेनवन्मुखैः ।
 आगच्छदिच्छयैवास्याः स कुतोऽपि बलाम्बुधिः ॥ २१ ॥
 देव्या सग्रामगामिन्या मन्ये मङ्गलकाम्यया ।
 शृण्डार्कुम्भशुभाग्रेऽभून्मत्ता भ्रातङ्गसंततिः ॥ २२ ॥
 चेतः किमेतदस्सत्तोऽप्यधिकं वेगवत्तया ।
 इति न्यञ्चन्मुखैर्वक्षो वीक्षमाणैरिवेर्ष्या ॥ २३ ॥
 नैभस्वान्केवलं चार्थैर्निलास्त्वित्यहंयुभिः ।
 नमो द्वाभ्यामिला द्वाभ्या पद्भ्या नूनमधिष्ठितैः ॥ २४ ॥
 मनोज्ञपदविन्यासैः कवीनामुचितैश्च तैः ।

१ आकाशम् २ अपूर्वाच्छ्रापेण ३ ईश्वरनतेन शशुरत्नात् ४ प्रकाशितन-
 येन ५ प्रसिद्धेन हिमवता ६ तच्छरीरकार्यं स्तुतम् ७ कर, मदिरा च ८ कटी,
 घटी च ९ गजा, अन्यजगद्य १० नम एव विद्यते यस्मिन् ११ इत्यारहित-
 १२ सलीनाम्, वाच्यकर्तृणा च

रथारूढो रथारूढं पत्तिः पत्ति गजो गजम् ।
 तुरङ्गस्थस्तुरङ्गस्थं मिथः प्राहरताहवे ॥ ४८ ॥
 चतुर्विधायुधाघातैश्चतुरङ्गचमूवराः ।
 दर्शयामासुरन्योन्यं कृतप्रतिकृतानि ते ॥ ४९ ॥
 व्याकृतस्त्रौजसां नाम्नामिव शौण्डीर्यशालिनाम् ।
 इतरेतरयोगेऽपि द्वन्द्वे तत्रैकैताभवत् ॥ ५० ॥
 स वन्द्यः सादिसंदोहः संप्रहारप्रवृत्तये ।
 उत्थातुमिच्छतो यस्य बालैः प्रथममुत्थितम् ॥ ५१ ॥
 न तत्र तत्रसे शस्त्रघातातैरपि वाजिभिः ।
 विकारो नहि जात्यानां विपद्यप्युपपद्यते ॥ ५२ ॥
 युद्धे जयः श्रियः सौधे पांशुपूरान्धकारिते ।
 प्रहरद्वन्तिदन्तोत्थैः पावकैर्दीपकायितम् ॥ ५३ ॥
 कुम्भेभ्यः कुम्भिनां कुन्तक्षतेभ्यः क्षतजस्रुतिः ।
 प्रससार ततोऽप्युच्चैर्मदवीचिः कपोलतः ॥ ५४ ॥
 वौरणाक्षतभूरीभे भेरी भूतक्षणारवा ।
 वादिता परमे आसं संग्रामे रपता दिवा ॥ ५५ ॥
 (प्रतिलोमानुलोमार्धः)
 युद्धश्राद्धे पतन्मुण्डपिण्डे खण्डितखड्गिनि ।
 कुथोपप्रथितास्तत्र विकंराः करिणोऽभवन् ॥ ५६ ॥
 शरासारैस्तथा वृष्टं मेघैरिव महारथैः ।
 यथा रक्तजला नद्यः सद्यस्तत्र प्रस्रुस्रुवुः ॥ ५७ ॥
 शान्ते रजसि रत्नौघैः सुप्रेक्षा समरक्षितिः ।
 अभूदप्सरसां वीरवरलिप्सोत्कचेतसाम् ॥ ५८ ॥

१. मुक्तामुक्कममुक्क करमुक्क यन्त्रमुक्क च. २. स्त्रौजसामात्मनलनाम्; (पक्षे) स्त्रौजसां
 प्रथमाविभक्तिवचनानाम् ३. एकवचनम्, मिथत्व च. ४. शिशुभिः, केशैश्च. ५.
 गजाहतबहुगजे. ६. भूतोत्सवधारी आरयो यस्याः. ७. केनचिद्विनाश रपता जल्पता
 न भवतीत्यादि रात्रौ युद्धाभावात्. ८. गण्डवाद्य. ९. कम्बलाः, दर्भाद्य. १०. शुण्ड-
 रहिताः, अन्नपुत्राद्य.

मार्गणैर्मार्गणा एव भग्ना न तु भर्तृर्भटाः ।
पताकास्त्रेव नो तेषामाकम्पो मानसेऽत्रभूः ॥ ६९ ॥

(अतालव्यः)

क्रोधान्धौ योद्धुमारब्धावात्मीयावेव कौचन ।
पुनः संप्रतिपन्नौ च स्वामिनामन्युदीरिते ॥ ६० ॥
कृपाणे पातिते पाणेः प्रतिमह्येन मह्यवत् ।
दन्तैर्नियुध्यमानोऽभूदपरो वीरकुञ्जरः ॥ ६१ ॥
युद्धेऽभिधावतो मह्यमिन्नोरस्कस्य कस्यचित् ।
रक्तधारापतत्सैव रेखाद्या सुभटेऽपि ॥ ६२ ॥
परामुः परतो बन्धुर्निर्यन्नैः पादयत्रणा ।
वीराणामन्तरायोऽभून्न रिपून्भिगच्छताम् ॥ ६३ ॥
द्वयोऽपि सेनयोस्तत्र कोऽपि नाम न सायुधः ।
विक्रमन्नपचक्राम कोपिना मनसा युधः ॥ ६४ ॥
अरिदारितपादोऽन्यो जानुभ्यां तर्भनुत्रजन् ।
नीचैरपि भवन्नुच्चैर्बभूव भुजशालिनाम् ॥ ६५ ॥
संहृत्य संगरे शत्रुं शस्त्रघातातुरः परः ।
अन्वगाद्विद्य तं जेतुमपि लोकान्तरे गतम् ॥ ६६ ॥
वीरस्यारिश्चुरप्रेण क्षितिं नीतेऽपि मूर्धनि ।
न शस्त्री पतिता हस्ताद्भृकुटी न च भालतः ॥ ६७ ॥
फस्यचित्कवचं सस्तं व्यस्तायां च शरैस्त्वचि ।
धौर्यमन्तर्गतं व्यक्तमासीदत्रस्वतन्तत ॥ ६८ ॥
मनृत्तेषु कबन्धेषु रणतूर्यरवैर्नवैः ।
स्नाताः सरङ्गच्छिर्वीराः सुरस्त्रीरूप्येभिरे ॥ ६९ ॥
असृक्कणकिरः कुम्भिसु(म)दामोदस्य दस्यवः ।
श्रान्तैः सिपेविरे वीरै रणाङ्गणसमीरणा ॥ ७० ॥

सत्काव्यसदृशैरथैः सेनामुखमशोभत ॥ २९ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

गन्धर्वैरिव गन्धर्वैः सुखं लीनैरलंकृता ।

सुमेरुभूरिवाभूत्सा ध्वजिनी देवताश्रिता ॥ २६ ॥

मान्निकैरिव विक्रान्तैः कृतास्त्रकवचक्रियैः ।

उपास्यते सा विश्वेषामुपास्या परमेश्वरी ॥ २७ ॥

बभ्रुवुर्भवकान्तायाः सध्वजाः स्यन्दनाः पुरः ।

यच्चक्रध्वनयश्चक्रुर्ध्वजाः केकिनां मुदम् ॥ २८ ॥

धृतशूलार्धचन्द्रं तत्सर्द्धवेडं नागसंगतम् ।

पार्वतीप्रीतये सैन्यं रौद्रं रि(व)पुरिवाभवत् ॥ २९ ॥

उदस्थादथ तत्सैन्यभेरीध्वनिरनिहृतः ।

प्रतिशब्दापदेशेन यः शैलैरनुमोदितः ॥ ३० ॥

गजेन्द्रभूषि(बृंहि)तैर्वाजिन्हेषाभिर्भटभापितैः ।

चक्रिसंकीडितैश्चाभूत्तत्रोच्चैः स्वरसंकरः ॥ ३१ ॥

सैन्यस्याह्वयमानस्य ताम्रा(मा)नकरवैद्विषाम् ।

प्रतिवापं ददौ चापज्यानिर्घोषैरुमा र्चं भूः ॥ ३२ ॥

प्रचलञ्चामनीकाभ्यां ताम्यामुत्थापितं मिथः ।

नियुद्धं विदधे व्योम्नि रुषेवास्तक्षमं रजः ॥ ३३ ॥

दुर्जये दानवानीके देव्यनीके च जित्वरे ।

भयं जयं च चेतांसि व्यभापन्त नमःसदाम् ॥ ३४ ॥

सलीलं पश्यता रौगादागच्छन्तीं द्विपच्चमूम् ।

वीर्योद्विक्रेन तेन द्राग्बलेनाभीकतादधे ॥ ३५ ॥

तस्य दानवसैन्यस्य भवानामभिसर्पतः ।

प्रतिकूलानिलोद्भूता धूलिरेवाभवन्मुँस्ते ॥ ३६ ॥

१. मार्गजाः. २. सिद्धनादम्, विष च. ३. भयानकम्. ४. 'चमूः' क. ५. द्वेषात्, अनुरागाच्च. ६. शौचम्, शुक्र च. ७. कार्यारम्भे, वषे च.

व्योम्नीव विपुले तस्मिन्सैन्ये शूरविराजिते ।
 निजतेजोविशेषेण तद्भूमौ मातृमण्डलम् ॥ ३७ ॥
 आगस्त्रिन्यासुरेऽनीके समीपमुपसर्पति ।
 सभ्रूमद्भव सेनाभूत्साधिज्यैः कार्मुकैः क्रुवा ॥ ३८ ॥
 क्षत्तानपायि गृध्राणा पक्षैरुपरिपातिनाम् ।
 पुरंदररिपूणां सा विच्छायैवामवच्चमूः ॥ ३९ ॥
 केन्दलोद्भूतिहेतुः सा चमूः प्रावृडिव द्विषाम् ।
 संभिन्ना सेनया देव्याः शरदेवौत्तत्राणया ॥ ४० ॥
 यानकण्ठीरवक्रोधादकुण्ठैः कण्ठगर्जितैः ।
 दानवानीकनागानां न्यासिपेष मदश्रुतिम् ॥ ४१ ॥
 देव्याः सर्वेऽपि ते वीराः परमे क्रोविदारणे ।
 प्रेवीरः करिणां सिंहः परमेको विदारणे ॥ ४२ ॥
 स्फुरद्भ्रजस्तमोमावे प्रसृते क्रोधदुर्धरे ।
 पीड्यमानेषु घर्षेषु प्रावर्तत ततः कौलिः ॥ ४३ ॥
 संरम्भिणो रणारम्भे दृष्ट्वा र्व ददतो मटान् ।
 दानेच्छैर्नियतं क्रोशः खड्गैरप्युदसृज्यत ॥ ४४ ॥
 क्रोशानित इवोज्झद्भिः कृपाणैः प्रत्ययैरिव ।
 साधुप्रकृतिभिर्धरैः साधिता समरक्रिया ॥ ४५ ॥
 परस्परं जिघांसूनां तैस्तैः शैलैरुपस्कृतः ।
 ऋत्विजामिव धीराणां सोऽभूत्संगरसंभवः ॥ ४६ ॥
 त्वक्त्वा स्थितोऽत्र यः शैलसंमयोघबलो दयाम् ।
 सोऽगात्कीर्तं कृतक्षत्रसमयो घबलोदयाम् ॥ ४७ ॥

१. नक्षत्रविशेषश्च. २. कलहाद्भ्रजश्च ३. गृध्रविशेषश्च ४. 'ण' इत्. ५. युद्धम्, युग
 च. ६. आत्मानम्, इत्य च. ७. रण्डनम्; वितरण च ८. मन्त्रविशेषश्च ९. इष्टि-
 विशेषः. स च नियो विद्विष्टयोर्धजमानयोर्भवति १०. निष्कम्पवाच्छेत्प्रसाम बोधना
 बल यस्य. ११. न्याययोद्धा.

धावत्त्वं सलिलासारैर्जगज्जीवयसि प्रभो ।
 तावदेषा धृतोत्कर्षा कर्मठा धर्मकर्मसु ॥ ७१ ॥
 रङ्गादाममदागारं गात्रमाक्षक्षमात्रगाः ।
 दा मासाररसामादामक्षरक्ष क्षर क्षमः ॥ ७२ ॥

(सर्वतोभद्रम्)

तोयधारामरातीषु भिन्नं मां प्रति संप्रति ।
 इति चात्तकवत्कोऽपि ययाचेऽब्दमुदन्यया ॥ ७३ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

कोकिलालककोलालिकुलकालाः किलाललः ।
 काकाः कङ्कालकीलैलं कलाकलकुलाकुले ॥ ७४ ॥

(द्व्यक्षरः)

उत्तस्थते विलोक्याथ तारुण्यं तद्रणश्रियः ।
 दर्पकोपचितौ चण्डमुण्डावुपबुभुक्षया ॥ ७५ ॥
 प्रजोपत्मावकावेतौ दुर्भिक्षमरकाविव ।
 देवीसैन्योपघाताय प्रावर्तेतां कृतोद्यमौ ॥ ७६ ॥
 द्वयेन स्फुरता तेन दैत्ययोजिह्वयोरिव ।
 सैन्यस्य पन्नगस्येव मुखमासीद्वयंकरम् ॥ ७७ ॥
 ततः शैलभुवो भालात्कालायसमलीमसा ।
 धुमेरेखेव रोषामेरुदगात्काचिदङ्गना ॥ ७८ ॥
 प्रवीणा युयुधे यत्र सा देवी रोपधारणे ।
 तन्नाभूज्जातमातङ्गसादे वीरोपधारणे ॥ ७९ ॥

१. कश्चित्प्रहारार्तो मेघ ययाचे—हे मेघ, यावत्त्व जलैर्जगज्जीवयसि तावदेषा गात्रमा अङ्गधी कर्मठा । पुनः निम् । रते युद्धभूमौ आदान् उच्छृङ्खलस्याह्वारस्थागारं स्थानम् । पुनः किम् । अक्षणीन्द्रियाणि क्षिपन्ति हिंसन्ति इत्यक्षशाः शस्त्रप्रहारान्नास्मान्नेणापि गच्छति विनश्यति । एवविधापि तव प्रसादात्मवैकार्यक्षमा भवतीत्यर्थः । हे मेघ, आसाररसां धारां मा दा मा म् देहि । किं तु आदीयते इत्यादामस्वादुता अक्षरक्ष न्यायपालकः— १. पुनः क्षमः समधी, । समर्थं हि याच्यत इत्यर्थः. २. 'सर्व' ख. ३. आददिरे. ४. अस्थिरभिरम्. ५. गर्वकोधान्वितां, मामसयुक्तौ च.

सामगा जयभावेन राकाभाशु रता मेहे ।

हेमतारशुभाकौरा न वेभाय जगाम सा ॥ ८० ॥

(प्रतिलोमानुलोमश्लोकः)

दैत्यैः सङ्गरकान्तारे वीरव्याघ्राश्रिते स्थितौ ।

निर्जघान घनोद्योता सा विद्युदिव पादपौ ॥ ८१ ॥

चण्डतुण्डभिदादक्षः कृतपुष्करसंगतिः ।

सदारामरुचिर्देव्याः सङ्गः शुक इवावभौ ॥ ८२ ॥

(अर्धचतुष्टयवाची)

कल्पान्तवातकल्पेन रक्तबीजेन तत्क्षणात् ।

निष्पत्रा कर्तुमारोभे देवीसेना प्रंतानिनी ॥ ८३ ॥

देवीमूर्तियु सर्वासु पूर्व रक्तरुचिर्दृशः ।

स विक्षेप सुतीक्ष्णान्तास्ततः सायकसंततीः ॥ ८४ ॥

दिशो दशापि निशितैरपिधाय शिलीमुखैः ।

स चचाल दुराचारी गिरिराजमुतामभि ॥ ८५ ॥

(असंयोगः)

देव्या प्रत्यगियुक्तोऽसौ महेभासितयानया ।

नाराचैः प्रहरन्नाजिमहे भासितया नया ॥ ८६ ॥

देवता देवताराति तैर्मङ्गैः संगता शुभैः ।

छेतुमुच्छेद्यमुद्येमुः संसारं श्रुतयो यथा ॥ ८७ ॥

१. सामगा प्रियरदा, शोपेऽभि न परदवादिनीत्यर्थः. २. जयभावेन जयाभिप्रा-
येण. ३. रासाभा पूर्णमार्गावद्भ्राति सुरगचन्द्रेण. ४. प्रम्भावागुद्भोग्ये. ५. सुवर्णर-
जनेऽग्न्यलमूर्तिः. ६. न वेभाय गजभक्षणाय. ७ सा देवी. ८ राइपथे—चण्ड-
दैत्यस्य तुण्डभिदाया दक्षः, पुष्करेण रात्रफलेन, रामरुचिः स्वामदीतिः । वीरपथे—
चण्डेन तीक्ष्णेन तुण्डेन भिदाया दक्षः, गति शोभने चारामे रुचिर्यस्य । रावणनन्त्रि-
पथे—चण्डं शोभनं मुग यस्य, भिदायामुदजापे दक्षः ग यामी भिदा दक्षध, हता
प्रियिताः पुष्करसंगतयो मुतयो येन, ग प्रसिद्धः, घति रागइयति दा ग चागी रामर-
ुचिध, रावणरुचिर्दृशत् । चण्डरुपथे—चण्डतुण्डानां रावणानां भिदास्यदक्षः शक्ति-
त्वात्, पुष्करेण तीक्ष्णेन, रामे दानार्थी रुचिरिच्छा यस्य, वेणुवन्तात्, ९. भक्तिव्ययनम्,
पत्राहित्य च. १०. रता, विष्णोःश्रवणी च ११. अवर्याः, मिहाव्यक्तिभिध.

नादवन्तर्महीरावा धौवंधावर्मैराक्षसा ।

भौमहेलनतायासा माया सार तैतागसम् ॥ ८८ ॥

(प्रातिलोम्येनार्थान्तरश्लोकः)

संगता तरसा रथामा सा योतानलहेमभा ।

सांक्षरौमवधावन्धा वाराही मतवन्दना ॥ ८९ ॥

यानपञ्चाननोऽप्युच्चैर्मदेनाविदितव्यथम् ।

दैत्यैर्मभिदन्मूर्ध्नि निशितैर्नखराङ्कुशैः ॥ ९० ॥

अजरोरगराजोरःकम्पिभिः सगणं शरैः ।

ग्रजहार दुराकारः सोऽपि केसरिणं खरैः ॥ ९१ ॥

(गोमूत्रिकाबन्धः)

तथा प्रावृषि कीलालं दानवापधनेर्धनैः ।

वीरक्षेत्रे यथा तसिञ्जज्जगुरसुराङ्कुराः ॥ ९२ ॥

वीरक्षेत्रे तदुद्भूतैर्बहुधान्यैरुपस्कृते ।

सानन्दं व्यचरन्नेता माहेर्य्ये इव मातरः ॥ ९३ ॥

बहुजघ्ने स देवीभिर्बहु तच्छोणितैः श्रुतम् ।

बहु युद्धं नृभिः स्र(स)ज्जैर्बहुभीतं च नाकिभिः ॥ ९४ ॥

रेरे रुरोरुरुरोररेररिरिराररौ ।

रैरी रीराररीरारूररीरीरोऽरुरार रुक् ॥ ९५ ॥

(एकाक्षरः)

१. दैत्य रक्तबीजम्. २. ओ विष्णुर्हार ईश्वरस्तावप्यवतीति. ३. धावित्वा धावित्वा. ४. न विद्यते राक्षसो भयदायी यस्याः सा. ५. भामस्य घोपस्य हेलोऽनादरस्तेन नतो मत आयासो यस्याः सा । घोपाभावादायासाभाव इत्यर्थः. ६. सा माया मायारूपिणी, आर जगाम. ७. कृतापराधम्. ८. यातीति यामा. मनिन् प्रत्ययः । संगमगामिनीत्यर्थं. ९. यातानलं वह्निश्च यद्ग्रेम सुवर्णं तद्भद्रा यस्याः. १०. वैवत्यरहिता । मुक्तिदायिनीत्यर्थं. ११. आमवधे रोगघ्ने आवन्ध आप्रहो यस्याः सा । तथा हि—'रोगानशेषानपह्नि—' इति सप्तशती. १२. दैत्यमेवैव हस्तिनम्. १३. देवोरगमनुष्यकम्पिभिः, १४. 'ज्या' क्.

अस्त्रपातानियं दैत्ये तदेनं विचे पातिनम् ।

इत्याचक्षिरेऽन्योन्य रणे लब्धक्षणा गणाः ॥ ९६ ॥

(युग्मम्)

अथ व्यथयितुस्तस्य चामुण्डा रुधिरं पपौ ।

प्रभावमप्रयत्नेन व्याधेरिव महौषधी ॥ ९७ ॥

स्वसंभूतेषु दैत्येषु तेषु कर्मस्त्रिव क्षणात् ।

परिक्षीणेषु निर्घाणं तस्य योर्मेविदोऽभवत् ॥ ९८ ॥

सैन्य तदिति पार्वत्याः परिताप्य भुजोष्मणा ।

बिल्वण्डितशिराः शीघ्रं पपात दितिजो भुवि ॥ ९९ ॥

(गूढचतुर्थपादः)

सहसा सैनिकैर्नष्टं देवारीणामेदंशितैः ।

सुराः प्रापुश्च तद्धसादेवारीणा मद शितैः ॥ १०० ॥

रक्तबीजवियुक्तायाः पताकिन्याः सुरद्विषाम् ।

यदभूदङ्गभूः कम्पलदेतन्महदद्भुतम् ॥ १०१ ॥

अथावष्टम्भयन्नुच्चैर्वच लम्भेन भङ्गिनीम् ।

तामितामात्मनः सेना निशुम्भो योद्धुमभ्यगात् ॥ १०२ ॥

चिराधिगतकालेन नीतः कालेन निश्चितम् ।

सोऽरण्यानी यथा चण्डां चण्डकेसरिकेतनाम् ॥ १०३ ॥

(निरोष्ठचः)

न तस्यां दैत्यदावस्य प्रातिभं प्रापि हैतिभिः ।

तत्रायं निश्चितो हेतुर्यत्सा प्राप्येयशैलेभूः ॥ १०४ ॥

१. जानीन. २. वरुणभयन्मोक्ष ३. मृत्यु, मोक्ष ४. योग संनहनोपाय, विला
पृत्तिनिरोपध ५ अहवच ६ भगिमा ७ शरीगोच, पुत्रय ८. मृत्युना.
९. प्रागन्ध्यम् १०. शर्मरुणांलादिभि. ११. मुना, शिडिय न द्विमभूनां यदिपरात्वा
प्रभवति

द्वन्द्वे बलानि सा भेजे द्वेषा भूतान्विता शुभे ।

बभूव वैधपातासा तालावगतधन्विनि(नि) ॥ १०९ ॥

(अर्धभ्रमः)

असिपत्रं वहन्व्याप्तं पुष्कलैः पुष्कला(लका)ङ्कुरैः ।

मृत्युदूत इवादर्शि तेन शैलात्मजाभुजः ॥ १०६ ॥

ययुयायी ययौ यौऽयं ततातातीत तात तम् ।

पापोपपापपापापि नुत्ता नानानना च न ॥ १०७ ॥

(एकाक्षरपादः)

इति संतोषयामास पार्वतीविक्रमं वदन् ।

विकासिचदनेन्दुश्रीर्भैनाको नगनायकम् ॥ १०८ ॥

(युग्मम्)

तस्योद्दण्डस्य चामुण्डाखड्गदण्डविस्रण्डितम् ।

पपात मस्तकं भूमौ भौमलोहितलोचनम् ॥ १०९ ॥

नयैर्विना शितं नेत्रा सकलं वैरभावितैः ।

नयैर्विनाशितं नेत्रा सकलम्भैरभावि तैः ॥ ११० ॥

(समुद्गकबन्धः)

शयो यः स्त्रीस्थितस्तस्याः पुरतः प्रकृतेरिव ।

प्रापे किष्प्रत्ययेनेव तेन तूर्णमदर्शनम् ॥ १११ ॥

नष्टं दुष्टे हते दैत्यविभावसुरसेनया ।

स्त्री स्थिता सानुगञ्जी तं विभावसुरसेन या ॥ ११२ ॥

महोदयाशौ चरतः सूर्याचन्द्रमसौ तदा ।

महोदयाशौचरतः समलुष्यद्वपित्रजः ॥ ११३ ॥

नागान्निरापत्परमं विकारं नागान्निरापत्परमं विकारम् ।

सहस्रनेत्रो रुरुचे हतेन सहस्रनेत्रोऽरुरुचेह तेन ॥ ११४ ॥

(संपुटयमकम्)

१- युद्धे. २ भूतेषु प्राणिषु स्वरूपेऽन्विता, भूतैश्च पिशाचादिभिः. ३. व-
धपात विनाशागममस्यति क्षिपति, अमरत्वात् । विभूते युद्धे । तालावगतधन्विनि तालाः
स्वीकृता अवगता प्रसिद्धपराकृता धन्विनो शोधा यत्र. ४. 'धर.' इ.

फेरुण्डैर्दशनविनाशिताश्वतुण्डैः

काकोलैर्दलितमहेभमांसलोलैः ।

श्रोतिर्द्वैर्घटितमटोत्कटोपलिङ्गै-

र्वेतालैरपि मुमुदेऽत्र साध्रमालैः ॥ ११५ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महामाव्ये
युद्धवर्णनो नाम दशमः सर्गः ।

एकादश. सर्गः ।

वीक्ष्य विक्षतमिति स्वमनीकं नायकः स किल नाकिरिपूणाम् ।

कोपसंपदपसारितकामस्तामवि(धि)ज्यधनुरेत्य रुरोध ॥ १ ॥

वासरेश्वरकराङ्कुरकान्तेः काञ्चनस्य क्वचस्य मिपेण ।

दानवः स वपुरन्तरमान्तं रोर्षरोहितद्वयं वहति स ॥ २ ॥

उत्कटभृकुटिला(भा)लकरालं दारुणारुणविलोचनमेपः ।

आनन दधदध-कृतविश्वो नधर न समरे कमकार्पात् ॥ ३ ॥

सिंहनादमफरोदथ मन्थक्षुभ्यदब्धिरवदुःश्रवमेपः ।

यं निशम्य शमितामितदानस्रोतस सुरगजैरुदवेजि ॥ ४ ॥

तस्य रोधरचिताशुगवृष्टेर्दृष्टिपातचकितैर्गगनाप्रात् ।

निर्जरैरगणितत्रपमाशु स्त्रीगणस्य पुरतोऽपि पलायि ॥ ५ ॥

कोपकम्पितरदच्छदमेप विक्षिपन्निपुततीरतितीक्ष्णाः ।

स्तीत्वमङ्गमृदुतां च तदीयां निर्घृणो गणयति स न किञ्चिन् ॥ ६ ॥

पश्चिभिस्त्रिभुवनारिविसुक्तेर्न व्यथां हृदयमाप तथासाः ।

तस्य पूर्वरचितैरपरामैरिद्रेकष्टमजनिष्ट यथा तन् ॥ ७ ॥

कार्मुकं सविनासं सपताकं केतनं रथरं च सरथ्यम् ।

सापि तापितजगत्रितयस्य द्रागदारयदरेः प्रेदरेण ॥ ८ ॥

एक एव बहयो वयमेताः संघतीह तदसांपतमेतत् ।

इत्यवेत्य गिरिराजमुताप्ते भूर्तयः प्रविशिशुर्दुतमन्याः ॥ ९ ॥

शक्तिपाणिजननीं प्रति शक्तिं यावदैहैत स हन्त विमोक्तम् ।
 तावदाशु निशितेषुभिरेपा तां द्विधा युधि चकार करस्याम् ॥ १० ॥
 युद्धबन्धुमसिदण्डमखण्डक्रोधबोधितमदोऽयमुदस्य ।
 अभ्यधावदबधीरितकुन्तघ्रातघातरुजमाजिमुखे ताम् ॥ ११ ॥
 तस्य खण्डितमखण्डितशक्त्या सङ्गरे गिरिजया करवालम् ।
 तीक्ष्णतां मलिनतां च दधानं मन्वते सा हृदिव त्रिदिवस्थाः ॥ १२ ॥
 तद्वधाय विधुतोद्धतपक्षं चैक्रमुत्क्षिपति स सा विपक्षः ।
 इन्दुमूर्तिरिव नावललम्बे तेन सा विर्धटितप्रमदेन ॥ १३ ॥
 सर्वमप्यथ वपुर्व्यथयन्ती विद्विषः पॅरिगृहीतगदस्य ।
 पञ्चसायकविरोधिपुरन्ध्रीपञ्चता स्वयमवाप समीपम् ॥ १४ ॥
 मायिकोऽयमुमया सह मायामु(यु)द्धमुद्धततरः कुरुते स ।
 सा किल स्वयमसाविति भूयस्तत्र शत्रुजनतः प्रजगल्भे ॥ १५ ॥
 तां विधाय निजमूर्तिमदृश्यार्मक्षक्षः(तः) किल परः स बभूव ।
 सर्वतोऽप्यविहतैरिह निघ्नन्नम्बिकाशरशतैः क्षत एव ॥ १६ ॥
 कुञ्जरारिदयिता मृदुमूर्तिः कुञ्जराकृतिभृता दितिजेन ।
 तैश्चकार समरं स जगाहे येन विस्मयमयः कठिनोऽपि ॥ १७ ॥
 सा कुतः श्रयतु संयति भीतिं शत्रुतः कृतमृगाधिपरूपात् ।
 दुर्दमं तमपि केसरिराजं या निरन्तरमघः कुरुते स ॥ १८ ॥
 पौरुषं पुनरवाप्य स रूपं यूपतुल्यवपुषां भुजगानाम् ।
 अस्त्रमस्तरदध स्मरजेतुस्तां विजेतुमवलामविलम्बात् ॥ १९ ॥
 उल्लसद्भिरभितः कृतभूपं भीषणैर्भुजगराजसमाजैः ।
 विभ्रदभ्रसरितं वैमुमूर्तेर्मूर्तिरम्बरमिति स्फुटमासीत् ॥ २० ॥

१. स्कन्दमातरम्. २. अचिन्तयन्. ३. हृदयमिव रग्डितम्. ४. दलितारि-
 वर्गम्. ५. आयुधविशेषम्, चमकाक च. ६. गतहर्षेण, विगतत्रलप्रेण च. ७. सायुधस्य,
 एरोगस्य च. ८. इन्द्रियेभ्यः परोऽगोचरो बभूव सः, अथ च यः विलासितः स
 पथ क्षतो भवतीति विरोध. ९. अररलितं. १०. 'त' एव. ११. अटमूर्तेः..

निन्दितद्युगणिकागुरुवेणिश्रेणिभिः फणिगणैर्मणिमद्भिः ।
 रोचते क्वचिता स समन्तादम्बुदैः स्खरतडिद्धिरिव द्यौः ॥ २१ ॥
 निर्मितार्ककिरणप्रतिबन्धैरन्धकारितमहीन्द्रसहस्रैः ।
 तत्फणामणिगणैः कृतदीपालोकमोक इव पुष्करमासीत् ॥ २२ ॥
 कोटिभिर्विघटितः स्मरवैरीस्त्रीरमृतागतपतद्गतीनाम् ।
 अद्रवद्भुतमुपद्रुतलोकः फाद्रवेयनिवहो वियदग्रान् ॥ २३ ॥
 स्वर्गिवर्गहृदयाहितशङ्कः शङ्करप्रणयिर्ना प्रतिहन्तुम् ।
 वारुणास्त्रमरिवारणशुण्डादण्डस्वण्डनपरः मणिद्वयौ ॥ २४ ॥
 पर्वतैरिव युगान्तसमीरप्रेरितैरभिनमः मसरद्भिः ।
 वारिवाहनिवहैर्नवहालादयामलेर्मलिनिताः फकुबन्ताः ॥ २५ ॥
 उल्लङ्घ्यं फलयतः करवालं व्याकृतस्फुरितलम्पटशम्पः ।
 फज्जलाचलनिभादसिताभः शुम्भतः स विभिदे न घनौघः ॥ २६ ॥
 गर्जितर्जितहरित्करिकर्णशूर्णयद्भिरचलानपि तूर्णम् ।
 तोयंदरदयवृष्टिविदिष्टैर्विष्टपत्रयमनीयत कष्टम् ॥ २७ ॥
 वीक्ष्य तद्विलसितं जलदानां दानवेन्द्रविहितं हतभीतिः ।
 सा चकार मुखमारुतपातैरायतैरपगतप्रसरैस्तान् ॥ २८ ॥
 आजुहाव हतबुद्धिरयं यदाशिताद्भुतमततज्जमन्वम् ।
 तन्निराकृतं तद्रासनसिंहो वृंहितप्रतिहृतान्यतिनादम् ॥ २९ ॥
 यद्यदेत्य कृतयानवदानं दानवस्तदफले विदधे सा ।
 साधनानि मुखहन्त्यपि हन्त व्यर्धनां दधति धातरि यत्रे ॥ ३० ॥
 बाहुबुद्धमथमुद्धतबाहुः कर्तुमारगत मूर्धरपुष्पा ।
 संपरायपटुता मुग्धानां शम्भसैन्यधिरहेऽपि हि सैव ॥ ३१ ॥
 आपतन्तामियमुपनश्रुष्टिं बाहुना हृदि जघान भयानी ।
 सोऽपि फन्दुकबदेत्य धरित्रीमुज्जगाम पुनरेव जवेन ॥ ३२ ॥
 यद्रिहाय धरणि रणमेषा प्योगेन गद्गतेन वितेने ।
 तन्मैरीनपरिपुष्पजमानुषिकमोऽपि गनयानतिमुग्धिन् ॥ ३३ ॥

स्त्रीयुधः प्रथममेव विदीर्णं मानिनोऽस्य यदपत्रपयैव ।
 तत्र पातितवती हृदि शूलं शूलपाणिरमणियर्भणीयः ॥ ३४ ॥
 निर्दयं हृदि हतो भुवि पश्चान्निर्गतासुरसुरः पतितोऽसौ ।
 पुष्पवृष्टिरमरैस्तु विसृष्टा पार्वतीशिरसि पूर्वमपसत् ॥ ३५ ॥
 संमदोद्गमलसद्गदवाग्निर्नाकनायकपुरप्रमदाभिः ।
 चिक्षिपे कुसुमजातमजातम्लानि बाष्पजलसीकरसेकात् ॥ ३६ ॥
 दिव्यदुन्दुभिरवैरमराणामङ्गना विगलितागमनृत्यन् ।
 विष्टपानि निखिलानि तु चित्तैः पार्वतीविहितसंमदमत्तैः ॥ ३७ ॥
 उच्छ्वसत्कुचमुरो मुखमीपत्स्वेदविन्दुविसरं च वहन्त्याः ।
 पञ्चबाणहरणप्रणयिन्या व्यक्तिमाप समरश्रमलक्ष्मीः ॥ ३८ ॥
 शस्त्रकर्म किमपि प्रथयन्त्या दुर्गया द्विपि हते व्यथकेऽसिन् ।
 विष्टपत्रितयमुद्धतशल्यं कल्पतामिव जगाम जवेन ॥ ३९ ॥
 स्वामिना विरहितं रहितं च व्रीडया परिचितं तु भियोच्चैः ।
 जीवशेषमथ शेषनिवासे वासवारिवलमाशु विवेश ॥ ४० ॥
 आसितं सपदि तन्नगपुञ्ज्या भीरनीकमपसारयति स ।
 स्त्रीकृते परिभवे हि भवेत्स्त्री केवलं बलवतोऽप्यवलम्बः ॥ ४१ ॥
 लोचनानि हृदयानि मुखानि प्रोल्लसन्ति दधतः प्रमदेन ।
 नाकिनः प्रति पिनाकिकलत्रं सूत्रिताञ्जलि बलिं ददति स ॥ ४२ ॥
 हर्षबाष्पजलबद्गलत्वात्तचरित्रमुरु वक्तुमशक्ताः ।
 केवलं पुलकपल्लविताङ्गास्तां प्रणेमुरमराः समरान्ते ॥ ४३ ॥
 सप्रसादवदना मदनारिमेयसी प्रणमतः पुरतस्तान् ।
 राज्यसंपदि नियुज्य निजायां जायते स नयनानुपलभ्या ॥ ४४ ॥
 रविरविभ्रुतमण्डलमण्डितः सितकरः समदावसरस्तदा ।
 मरुदरूक्षतरश्च हुताशनः फनकसंनिभरोचिररोचत ॥ ४५ ॥
 अरिपरिभवक्लिष्टं स्पष्टं पुनः प्रमदामृतै-
 र्दधदपरितत्रासोल्लासं मनः सुमनःप्रभुः ।

चिरविरहितानङ्गैरङ्गैर्जगन्नितयश्रिया

झटिति घटिताश्लेषः शेषं सुरौघर्मतोपयत् ॥ ४६ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरयोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
शुम्भवधो नामैकादशः सर्गः ।

द्वादशः सर्गः ।

श्रुत्वैवं श्रवणसुखं मखारिपत्नीमाहात्म्यं मुनिमुखतः क्षितीन्दुरेपः ।
तत्पादौ परिचरितुं चकार चित्तं चिन्तापि स्फुरति शुभागमे शुभैव ॥ १ ॥
ताम्रौष्ठद्युतिशबलैः स्मिताशुलेक्षैः सैस्कुर्वन्सकिशल्यैः सुमैरिवाशाः ।
प्रोवाच प्रियवचनो मनोज्ञवाचं तं वाचंयममयतात्मनां नियन्ता ॥ २ ॥
संवृण्वन्नपि विपुला विभूतिमन्तः कारुण्यं मयि नियतं विधिर्विधत्ते ।
दुर्याणं गैहनमुपागतस्य यो मे त्वां मार्गं प्रियमिव दर्शयांचकार ॥ ३ ॥
मां गम्यां सुकृतशतैर्महीमिमां यः कर्माद्रिन् (१) दिवमपरामिवानिनाय ।
गन्ता त्वद्गचनरसायनेन जाने पीनत्वं मम पुनरेप पुण्यशेषः ॥ ४ ॥
पुत्रान्तःपुरविरहानलातुरं यन्न प्रीतिं कचन मनागपि प्रपेदे ।
मचेतस्तदिदमिमामैपास्यदतिं नर्नति त्वदधिगमप्रमोदमत्तम् ॥ ५ ॥
वात्सल्यं जनक इव स्वयं जनेऽस्मिन्पुष्पासि प्रकृतिरियं महीयसां हि ।
शुश्रूषे तदपि विधेर्वृ(धिं वृ)पाङ्कजायापूजायाः कथय स नास्ति चेदवाच्यः ६
इत्युक्ते नरपतिनाथ योगिनाथः सोऽयं तद्विनयविशेषितार्द्रभावः ।
दन्तांशुप्रसवपरिष्कृताप्रमार्गा बहूर्धामवहुपदामुवाच वाचम् ॥ ७ ॥
मा वादीरनुचितभेवमात्मवृत्तेः सद्भूते त्वयि मम यतिकमस्त्यरुध्यम् ।
विद्यापि क्षितिप फलानुबन्धिनी नः स्थानोसा भवति भवादृशामिव श्रीः ८
दुर्देवादजनि दशेयमीदृशी चेत्पात्रत्वं गतमियतैव तावकं किम् ।
जात्यानां न हि महिमापयाति पासुव्यासद्भव्यवहिततेजसा गणीनाम् ॥ ९ ॥

१. निजनिजव्यापारगमर्पणेन २. 'सङ्घर्षं सङ्घर्षम्.' इत्य. ३. वन वृष्ट च.
४. हे तपोधन. ५. परिहरन्त.

पुष्यस्थे शशिनि सुपर्वपूज्यवारे पूर्णायामुपचितचन्द्रिके च पक्षे ।
 व्याचख्यावुपनिषदं जगज्जनन्याः सम्राजे स मुनिरनन्यमानसाय ॥ १० ॥
 मन्त्राणामसुलभवैभैकसत्यं कारुण्यं श्रवणपथप्रवेशतोऽपि ।
 आसन्न(न्ना)मवसितिमात्मकृन्मखानां मन्वानं मुनिरयमन्वशात्रेरेन्द्रम् ॥ ११ ॥
 एतस्याः क्षितिधैरकाननस्रवन्त्याः कूलेऽस्मिन्नखिलतपोधनानुकूले ।
 स्रोतांसि प्रकृतिचलानि संनियच्छन्नेतत्त्वं परिचरितुं त्वरस्व तत्त्वम् ॥ १२ ॥
 न ध्यानाप्लवनजपोपवासजेन क्लेशेन क्षितिप तपः समापनीयम् ।
 यत्कृत्येष्वपि विषयेष्वस्विद्यमानैर्मान्यन्ते मृदितविपन्दि मङ्गलानि ॥ १३ ॥
 आलम्ब्यो महति निमज्जतामपाये भावानामविशदवर्तिनां प्रदीपः ।
 सिद्धीनां सदनमिदं च दुर्लभानां किं वा तन्नृप तपसा न साध्यते यत् १४
 एतेन त्वमघममोघकर्मणा स्वं भीत्सीष्टाश्चटुलमिदं मनो नियम्य ।
 अक्षणा विषयनिषेवणोल्वणानामेतद्धि प्रथयति पूर्वरङ्गमङ्ग ॥ १५ ॥
 कोऽप्येयान्दमयितुमान्तरानरातीन्कल्पन्ते कृतमतयः कथंचिदेव ।
 मुञ्चन्तं व्रतिषु विशेषतः पृषत्कान्पुष्पेषुं यदि विरला विलक्षयन्ति ॥ १६ ॥
 न व्रीडां गणयति मन्यते न पीडां नातङ्गं वहति विलोकते न पङ्कम् ।
 न र्फीति बहु मनुते न वेत्ति जार्ति न श्रेयः फलयति चित्तभूविधेयः १७
 तद्धीरीकृततरणो रणोद्दुराणां शत्रूणां सपदि पराभवं प्रदित्सुः ।
 स(श)वर्णीमभिलपितार्पणप्रवीणां प्रीणीयाः प्रणतपदां वदान्यदेवैः ॥ १८ ॥
 आशास्यं फलमुपलब्धुमुज्जिहीथाः पन्थानः सुरथ शिवा भवन्तु तुल्य(भ्य)म् ।
 प्रीत्यै नः प्रशमितकश्मलस्य चाशु व्यावृत्तिस्त्व भवतादुपात्तसिद्धेः ॥ १९ ॥
 इत्यार्थं वचनमनन्यचित्तवृत्तिः स्वीकुर्वन्नरपतिरानतेन मूर्धा ।
 आपृच्छच प्रथममसुं मुनीनयान्यानुत्तथावभिमुखमाश्रमं स्रवन्त्याः ॥ २० ॥
 मातृणामिव मुनियोषितां प्रणामप्रीतानां सविनयमाशिषः प्रथच्छन् ।
 र्माहेयीमभिमुखमायतीं महर्षेः प्रत्यक्षीं श्रियमिव स व्यधादस्रव्ये ॥ २१ ॥

१. 'राणां' ख. २. 'कन्मशाणाम्' ख. ३. 'व' ख. ४. आपद्रक्षितानि.
 ५. 'पादीन्' ख. ६. 'स्का' ख. ७. 'मी' ख. ८. धेनु. ९. 'ध' ख.

आनन्दं न ददधुनाथ मारुतेन व्यस्तान्भोरुहरजसा स राजहसः ।
 आरौर्वैर्जलवयसामिवाह्वयन्त्या वाहिन्याः पुलिनमलंचकार चारु ॥ २२ ॥
 उत्कूनत्कल्लहंससारसाना सारङ्गाकवलितकोमलाङ्कुराणाम् ।
 सानन्दं मितसिकतावितानभाजामाभोगं पुलिनभुवा विलोकमानः ॥ २३ ॥
 आलोक्य द्युतिमतिशायिनीं मुनीन्द्रैरसत्तेऽपि प्रसवफलाङ्कुरे तच्छणाम् ।
 पात्रेभ्यः प्रगुणितसपदा कदापि श्रीमत्ता विरमति नेति मन्यमान्य ॥ २४ ॥
 अम्यर्णह्रमकुमुमाधिवासिताभिः शीताभिः शुचिभिरदूरसामिरद्धिः ।
 तामर्ण पतिदयिता वितीर्णभद्रामद्राक्षीदयमपनिद्रनीरजाक्षः ॥ २५ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

स्थापत्यानिव पवनेन वैपमानान्पार्श्वस्थानतिवयसस्तारुन्दधानाम् ।
 ता दृष्ट्वा जलजमुखीं समुद्रजाया जाया स्वामपि विमना मनाक्स दध्यौ ॥ २६ ॥
 यलान्ति(न्ती)मुपरि मधुमतालिमन्तःक्रीडन्त्या श्रिय इव वेणिमुद्धानैः ।
 स्वागित्यापहृतिरुया सरोजखण्डर्बदेवागमदपरत्र नाम्य दृष्टिः ॥ २७ ॥
 शिसाम्भ.कणमिपतो मुदधु मुञ्चञ्चुकृजत्कुररररतौक्तमान्तरवादः ।
 उन्मीलत्पुलकमधु सरित्ममीरम्नीरस्थ सुहृदिव साधु पर्यरब्ध ॥ २८ ॥
 सतोषसितमिव फेनमुद्धाना सा सिन्धुर्नृपतिमुपागत निरीक्ष्य ।
 राजानामिव निर्वहृत्ताटहतोर्मिभ्रष्टाम्भ कणनिकरैस्तमभ्यवर्षत् ॥ २९ ॥
 गुन्यर्षाञ्जलिःसुभै वृतावभागामासाद्य प्रवणतरन्तरद्विणीं ताम् ।
 सश्रद्धामधिवतरा तपस्यकार्पीदुत्कर्ष थयति मनिः सदाश्रयेण ॥ ३० ॥
 आह्वय क्षितिपतिरप्पति ततोऽन्वी दत्वार्ष निरघजगक्षनप्रमूने ।
 निघानः सरिति गुरूपदिष्टनिष्ठानिष्णात म तपमि मानस संमर्ज ॥ ३१ ॥
 प्राग्भैरव स सुधै वृत्तोपभेन प्राश्यापश्चनुरनुपास्युपाचारः ।
 आरभे निभृतजप स्वपनिवार्षसंगम्या विपुःविनोचनान्मुनाम्ब्याम् ॥ ३२ ॥
 वन्यानामपि जनयन्जसमन्तर्षिधम्भ मुनिरिव शान्तवेष एष ।
 तेजोभिर्जगदतिवर्तिभिस्तुनाभूतोऽना जनवदयत्रवीक्षणीय ॥ ३३ ॥

स ध्यानस्तिमितमनाः स्थितः स्थिराङ्गं तुङ्गिमा तुलितसुपर्वपर्वतेन ।
 निष्कम्पध्वजवसनावनद्धपुण्यप्रासादश्रियमधिशिश्रियेऽधिकश्रीः ॥ ३४ ॥
 विभाणस्त्रिपवणजन्मनां जटानामाभोगं जलजरजःकणारुणं सः ।
 बालार्कद्युतिकपिशाम्रपल्लवस्य प्रागल्भीमलभत सालपादपस्य ॥ ३५ ॥
 एकाङ्घ्रिप्रपदकृतास्पर्दस्य तस्य प्रत्यर्कं प्रहिल(त)विलोचनद्वयस्य ।
 आम्भोजी करकमले चर्लाक्षमाला शैरीरी जपन्निपुणस्य तु स्थिरैव ॥ ३६ ॥
 यत्पूर्वं चिरचरितैस्तपोभिरापुर्माहात्म्यं मनसि महात्मनां मुनीनाम् ।
 स स्वल्पैरपि दिवसैरिदं प्रपेदे दुष्प्रापं किमपि मनस्विनां हि नास्ति ॥ ३७ ॥
 आत्मीयान्नियमकृशीकृतोऽपि सारादाचारादिव न खलु प्रचुच्युवे सः ।
 उज्ज्वालज्वलनविलीनकश्मलानां हेमां किं भवति कदाचिदर्धपातः ॥ ३८ ॥
 प्रमृगिण्युपरि तपस्युपबुधेऽहर्नाथेऽन्यानथ चतुरः स्थितोऽन्तरेण ।
 तानिद्वागपि तिरयतिवात्सदीप्त्या दीप्तानामृतुमयमन्यगाद्दिनानाम् ॥ ३९ ॥
 ध्यापार्ये हृद्यतापानासोमेतापे निस्तापेऽपि च विचरत्पयोधरत्वात् ।
 भीतेर्गं ग न परिसोपगेष चक्रे साम्यं हि प्रथममुशन्ति शान्तिचिह्नम् ॥ ४० ॥
 निर्भीगमतविशिषांसयेय गर्जत्पर्जन्यप्रथितसुरेन्द्रनापखण्डम् ।
 -पासा[श]नुपरि शरानिव क्षरन्तं हंसानां पिशुनमनेहसं स सेवे ॥ ४१ ॥
 घल्मन्तीं सजलबलाहके बलाका निष्काणः स च शिखिनां वनान्तवर्ती ।
 न क्षोगं हृदि विदधेऽस्य विक्रियाये नाविद्या विदुषि कदाचिदुज्जिहीते ४२
 कुर्वद्भिर्दिनरजनीकरप्रकाशव्यासेधं दवदहनानपह्वानैः ।
 अम्भोदैरुपरि परिक्षरद्भिरम्भस्तन्न(त्त)स्य व्रतजनितं जितं न तेजः ॥ ४३ ॥
 यः पूर्वं सगजनि संमतः सितासु सिन्धेपुर्विपमशरः शरत्रिशासु ।
 सोर्पास्यत्तमथ तथैव वर्तमानं को न स्यादनवसरे स्फुरत्तिकार्यः ॥ ४४ ॥
 अङ्गानि ग्लपयति मारुते हिमर्तो मर्त्येशः शिशिरर्तुरः सरिधरद्वैः ।
 न खानं दिवसमुत्से मुमोच धीरो नारब्धं परिहरते हतोऽन्तरायैः ॥ ४५ ॥

१. इन्द्रियमाला जपमाला च. २. शरीरे भवा. ३. 'प' रा. ४. 'दि' रा.
 ५. तान्यावस्थापाम ६. निरानन्दार.

मन्दानां तरुणिरुचामिधोपचारं कुर्वाणः परमशमार्जितैर्महोभिः ।
 सेहानो हिमसिमि(शिशि)रान्मवारिणासौ वस्त्रेण व्यवहितविग्रहः महस्ये ४६
 क्रन्दन्तीः पतिविरहे रथाङ्गकान्ताश्चित्तेन प्रवितरूपेण वीक्षमाणः ।
 बाहिन्यां तुहिनतिरोहिताम्बुजायां निन्येऽर्मा- तुहिनतपासपस्वरात्रीः ॥ ४७ ॥
 मृतानां नवफलिका पिक्काङ्गनानामोङ्कारस्तनुहिमहिम्बमिन्दुविम्बम् ।
 तान्येतान्यविहितचित्तविक्रियाणि व्याचकुर्वृपतिमुनेर्यतेन्द्रियत्वम् ॥ ४८ ॥
 यः रिशन्नान्यपि हृदयानि दाक्षिणात्यैरुन्मादं गमयति मारुतैर्वसन्तः ।
 तन्मिन्नप्यविकृत एष संहितेषुं पुष्पेषुं वितथमनोरथं चकार ॥ ४९ ॥
 तैस्तानामिव तपसाष्टमो बुभूषुर्भूयिष्ठः स नृपमुनिर्वियन्मुनीनाम् ।
 निस्तन्द्रस्त्रिभुवनमातरं स्तरंस्तां वाताशी निरगमयद्ब्रह्मन्यहानि ॥ ५० ॥
 तद्विष्णोः पद्मुपदीकृतं तपोभिस्तादृग्भस्तृणवदयं ददर्श मानी ।
 विद्विष्टैः कपटहतां तु राज्यलक्ष्मीं त्याज्यामप्ययतत मा प्रहाप्रहीतुम् ॥ ५१ ॥
 इत्युर्वीपतिमतिरिच्यमानमुधैरस्वच्छीकृतशतमनुभिमन्पोभिः ।
 शर्वाणी तमचनगाम नामराणा ज्ञानारूपं कचन विहन्यते हि चक्षुः ॥ ५२ ॥
 चित्तेन प्रणिदधताथ विष्णुमाया मायाग्नीमकृतं कृतत्रिलोरुगोहम् ।
 तद्वैर्यं तपमि परीक्षितु परीक्षा निर्व्यूढः परिषृढसरकृनोर्हि वोढा ॥ ५३ ॥
 दिक्चक्रं सकलमपि प्रकाशयन्तीमङ्गानां ऋचिभिरनङ्गमङ्गलानाम् ।
 गाक्षर्या गुणमहति श्वजेऽपि मर्गे तां दुर्गा प्रमदगमद्ददं जगाद ॥ ५४ ॥
 सुशोणि अचणयुगोपयोग्यरीतिं भ्रान्तागः सुरभ इति क्षितीन्दुरस्त्रि ।
 सा यन्निन्यमनियमैरुमनिवामे वामिष्ठी नियमनि मंग्रनि प्रनिष्ठा ॥ ५५ ॥
 साप्राज्यानुपमपराभवेन निष्ठानिष्ठाना पथि पथिप्रायमानमेनम् ।
 भूर्भूमिर्गदिभिरिव स्फुरद्भिरमे व्यसासि तारितमिनो निरर्णेष त्यम् ॥ ५६ ॥
 धर्मप्रपणनया तया दतीनां विष्ठाणि स्तरपरिहारदर्शानि ।
 मौन्दर्योपहृष्टदा हि मुन्दरीनां विष्ठाणि नितगुपया मुद्भवन्ति ॥ ५७ ॥

१. प्रपण... २. भूर्भूमिर्गदिभिरिव ३ 'द' ष. ४ 'म' ष. ५ मन्दर्योपहृष्टदा.

६. मन्दिनां चारुण्य. ७. भूर्भूमिर्गदिभिरिव विष्ठाणि ८ 'पण' ष. ९. मन्दिनाम् १० 'मर्' ष.

गुण्यन्ते गुरुवचनानि तावदन्तश्चेतासि श्रुतिरपि संस्करोति तावत् ।
सौराम्गोरुहसदृशादृशा नियुक्तो नाधिज्यं धनुरतनुस्तनोति यावत् ॥ १८ ॥

.....स मधुसखो मधुर्विधाता ।

न ह्येरुः प्रभवति कर्मठोऽपि कर्म व्याकर्तुं किमपि विना प्रतिष्कशेन ॥ १९ ॥

इतीरिता गिरिस्रुतया धनस्तनी मनीषिणामपि जनितसरज्वरा ।

तपोध(व)नं तमभिचचाल जालकोपलक्षितक्षितिरुहरक्षितातपम् ॥ ६० ॥

सम सखीसचिवजनै शनैरसौ स्वसौष्ठवोपहसितनाकनायिका ।

अशिश्त्रियज्जघनभरार्जितश्रमा तमाश्रमं सुभगमभङ्गया श्रिया ॥ ६१ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
सुरथतपोवर्णनो नाम द्वादश सर्ग ।

त्रयोदश सर्ग ।

अथ द्रुमारोपितपल्लवश्री श्रीकण्ठकान्तानुमतो वसन्त ।

मित्रेण साकं मकरध्वजेन तपोधनाना वनमाजगाम ॥ १ ॥

उत्तस्थिवानाम्रवणस्थिताना कोलाहल कोकिलकामिनीनाम् ।

यो भावमुद्भासितवान्विरुद्धं सैमादधानेऽपि मानसेषु ॥ २ ॥

विलोलयन्पादपपल्लवानि मनासि यूनामिव रागवन्ति ।

लुप्तसराज्ञेषु कृतोद्गदण्ड श्रीखण्डशैलादनिलश्चचाल ॥ ३ ॥

बभूव ताभिर्नवमञ्जरीभिश्चूत सैराकूतविधावधृष्य ।

यास्तर्जयन्ति स्म समीरलोलाः प्रविष्टमाना न पुनर्भवाय ॥ ४ ॥

अथोष्णरश्मे किरणैः कदुष्णैरजायत स्वेदजलोपलम्भः ।

माकन्दसेकश्रमपाटलेषु तपस्विकन्यावदनाम्बुजेषु ॥ ५ ॥

माध्वीकधामानि मधुव्रताना सैहस्रधामोत्सववत्सलानि ।

घर्मोपलम्भात्सुभगीभवत्सु जजृम्भिते(रे) वारिषु वारिजानि ॥ ६ ॥

पठत्सु सूर्यामिव कोकिलेषु बालप्रवालाधरयन्धुराणि ।

प्रतानिनीभि सह पादपाना मधु पुरोधा विदधे विवाहम् ॥ ७ ॥

१. पुष्पकल्पिका २. कामान्तकम् ३. प्यापरेषु ४. कामाभिप्रायवर्षणे
५. सूर्यादये पद्मानि विक्रमन्ति ६. सूर्येण दृष्टं मूलं सूर्यां, तद्दि पाणिग्रहे पश्यते

सौरभ्यलुभ्यन्मधुपीनिपीतपुष्पश्रियाशोभत हेमपुष्पैः ।
 प्रैसायकानामविलङ्घनीयं चकार चित्तासनशासनं यः ॥ ८ ॥
 पलाशपुष्पेषुभिरेव देवः पुष्पपुरध्वन्यजनं जघान ।
 तल्लोहितेनेव तथा हि तेषु लौहित्यमत्यद्भुतमाविरासीत् ॥ ९ ॥
 नवप्रसूनासवलालसानां कुलैरलीनां बकुलश्चकाशे ।
 मनोरमे सत्यपि वृक्षवृन्दे यस्मिञ्जयाशा कुसुमायुषस्य ॥ १० ॥
 द्रैष्टान्यपुष्टसैरदैवतस्य यस्य प्रवासिव्यसने नियोगः ।
 श्रुत्वा कुँहमन्त्रममुं मुहूर्तं जगुर्न सामानि मुदा मुनीन्द्राः ॥ ११ ॥
 र्यस्मिन्वसन्ते स्मितपुष्पजातौ सा जातिरस्यत हन्त भृङ्गः ।
 प्रायेण बन्धुः सुहृदामतीतश्चित्ते वसत्युत्सववासरेपु ॥ १२ ॥
 विशेषितत्वात्कुसुमाकरेण वनं तदप्यन्यदिवावलोक्य ।
 वेदान्तवेद्यान्यपि मानसानि चलन्ति यत्नान्मुनयो नियेमुः ॥ १३ ॥
 तपोवने तत्र वनेचराणां तन्वन्तीं रत्यवलम्बिनां सः ।
 कङ्कलिभिः पल्लवितामसा(शा)खैरुच्छृङ्खलः पञ्चशरश्चकार ॥ १४ ॥
 अथागमोपान्तकृतान्निकेतात्पुष्पावचायव्यपदेशिनी सा ।
 समं सखीभिः प्रचचाल चारुविलोचना भूपविलोभनाय ॥ १५ ॥
 यैम्मिन्वने सिञ्चितनूपुरेण गतेन सा संचरते स तेन ।
 तिरस्कृतावेकपदेऽपि येन यानस्वनौ हंसविलासिनीनाम् ॥ १६ ॥
 तुङ्गलानीनामियमिद्धकान्तिर्मध्ये सखीनामधिकं बला(भा)मे ।
 नवप्रगूनस्तवकाचितानां नवौषधीनां ज्वलनौषधीव ॥ १७ ॥
 मुक्तामयं दाम निजांशुयोगात्रीलाशमभिर्मिश्रमिवाश्रिनेन ।
 सा केशपाशेन भृशं बन्ध यूनां मनामीव विलोचनानि ॥ १८ ॥
 अन्तःस्फुरत्केसरगन्धलुब्धैर्द्विरेफवृन्दैरुपरि अमद्भिः ।
 चकार तस्याधिकुरोद्ययस्य निर्भर्त्सनानीव मुहुर्मनोभूः ॥ १९ ॥

१. नागरपेदारः, चम्पको वा २. पधिसनाम् ३. ऋषिः ४. वानो देवता.
 ५. मन्त्रा हि ऋषिद्वयतनियोगनियुक्ता एव भवन्ति. ६. 'त' ह्य. ७. 'त' ह्य.
 ८. दृष्टपादिशोभारिदारार्थं वस्पादिश्च तदुपरि भ्राम्यन्ते, तत्रिभं मंजम.

कुम्भो(म्भौ) पुरस्तत्कुचयोर्न किञ्चित्पद्माकरस्तत्करपोष्यवर्गः ।
 तदङ्गकान्तेः कनकं वराकं राकाशशी तद्वदनानुकल्पः ॥ २० ॥
 भ्रूमङ्गसङ्गादिव वक्रिमाणमापुस्तदीयानि विलोकितानि ।
 दध्रे विशुद्धद्विजसंसृतापि नीरागता नाधरपल्लवेन ॥ २१ ॥
 निसं यदि स्यात्किल कर्णलम्बविपक्षपङ्केरुहतस्तदा स्यात् ।
 आत्मानमिन्दुः परिवेषवेषप्राकारगुप्तं रचयांचकार ॥ २२ ॥
 कपोलयोः काप्यपरैव शोभा यत्कुम्भदासीद्विपदन्तदीप्तिः ।
 सा वाचि काचित्कलता च तस्या यस्या. शैलं कौकिलकूजितानि २३
 सुधांशुधामोज्ज्वलदन्तदीप्तिलिप्तस्य तस्याः शुचिता सितस्य ।
 समौक्तिकज्योतिपि ताम्रपर्णीडिण्डीरपिण्डेऽपि कदाचिदेव ॥ २४ ॥
 रराज तस्यास्तनुरोमराजिस्तुङ्गस्तनस्तम्बनिबद्धमूला ।
 गभीरनाभीकुहरप्रवेशकामेन कामेन ततेव रज्जुः ॥ २५ ॥
 मन्ये महानन्दपदं तदेतन्नितम्बबिम्बं शशिविम्बमुख्याः ।
 यस्मिन्नवसाय तथा हि सुस्थैर्नेत्रैः पुनर्नाचवृते नराणाम् ॥ २६ ॥
 येन द्रुतं यानविवर्जितानां मतङ्गजानां जगृहे करश्रीः ।
 मन्ये तद्दूरद्वितयस्य तस्य न दुष्कराभूत्करभाभिभृतिः ॥ २७ ॥
 मुनिप्रभावादतिरम्यभावान्फलप्रवासप्रसवानजसम् ।
 संपादयद्विस्तरुभिः समन्तादाकल्पितं कल्पतरूपमेयैः ॥ २८ ॥
 अथ श्रुतश्रौतविधीनि तन्वन्मनास्यनामृत्तिपदोत्सुकानि ।
 ददर्श सा भीरिव दर्शनीया श्रेयस्करं मस्करिणां वनं तत् ॥ २९ ॥
 (सुग्मम्)

मूर्तैर्विवर्तैरिव भानुभासामुद्रासमानं मुनिभिर्महद्भिः ।
 तत्राश्रमं मा सुतनिर्दिशेपमृगं मृगाक्षी मृगयांचकार ॥ ३० ॥
 अनोकहस्कन्धविलम्बितार्द्रवल्का सुगन्धैर्वलिपुष्पगन्धैः ।
 तपस्विनां भूमिरभीतसत्त्वा जहार सा शान्ततथैव चेतः ॥ ३१ ॥

मनः प्रविश्येव तदीप्सितज्ञा गिरां च पीयूषकिरां प्रयोक्ती ।
 तामाश्रमालोकनलोलदृष्टिमिष्टा सखी काचिदवोचदेवम् ॥ ३२ ॥
 गौराङ्गि सारङ्गकुलानि पश्य सुखोपविष्टान्युटजाङ्गणेषु ।
 छायाद्ब्रुमाधस्थितिभिर्मुनीन्द्रैः ज्ञेहादिव व्यत्ययिताश्रयाणि ॥ ३३ ॥
 एते पुरः सुन्दरि सुन्दराणि द्रुमाः सुमानि प्रसुवन्ति तानि ।
 कृतोरुभावेऽपि भवत्सु येषु भृङ्गाङ्गना निर्गमयन्ति दौस्थ्यम् ॥ ३४ ॥
 दुकूलिनो वल्कलिभिर्विमुक्ताहारैः सहारा बलिनः कृशाङ्गैः ।
 शान्त्यैव लोकोत्तरया मुनीन्द्रैरेभिर्विजीयन्त इव क्षितीन्द्राः ॥ ३५ ॥
 पञ्चामिसेवा परितापशान्तिं जाड्यव्ययं तीर्थजलावगाहाः ।
 अरण्यवासश्च भयापहारं सारङ्गशावाक्षि करोत्यमीपाम् ॥ ३६ ॥
 आद्याच्चतुर्थं पुरुषार्थमर्थकामावत्तिक्रम्य भजद्विरेभिः ।
 कर्माणि पैदृकर्मविगर्हितानि श्रुत्वैव मुक्तानि न चानुभूय ॥ ३७ ॥
 निरीक्ष्यमाणस्तर्णार्कभासा मुहुः सहासं मुनिमण्डलेन ।
 अमी शमीच्छायमुपेत्य पश्य क्रीडन्ति यन्नाभिनयेन डिम्भाः ॥ ३८ ॥
 इतश्च नेत्रे कुरु चारुनेत्रे मित्राय साधारणचापलत्वात् ।
 अयं वटुर्दृच्छति मर्कटाय पचेलिमान्यामलकीफलानि ॥ ३९ ॥
 अन्तःसमारोपितपावकानां भासा लसन्त्येव विलौप्तमानाः ।
 ज्योतिर्विचिन्वन्ति मुमुक्षवोऽमी निमीलिताक्षं हृदि दीपदीप्तम् ॥ ४० ॥
 कुप्यन्ति तावद्विपतोऽपि नैते कुप्यन्ति चेत्तं सकलं दहन्ति ।
 विलङ्घ्यते वारिधिभिर्न वेला विलङ्घ्यते चेत्परिभूयते भूः ॥ ४१ ॥
 अनिष्टुरालापिनि नैष्ठिकोऽयं समाश्रयत्याश्रममाद्यमेव ।
 गुरोर्गृहीतं रहितं च 'दोषैर्मृषैव वक्तुं हितमीहते कः ॥ ४२ ॥
 सैव क्रिया या विदधाति धर्मं वचस्तदेव श्रुतिसंस्कृतं यत् ।
 सेव्यः स एव स्वपदप्रदो यः स एव यस्तत्पदबुद्धिरत्र ॥ ४३ ॥

१. 'जाप' ख. २. ब्राह्मणनिश्चिन्तानि. ३. 'भा' ख. ४. पशुघातादिभिः.
 ५. 'मो' ख.

विलोक्य वातेन वितायमानां होमामिधूमावलिमन्तरिक्षे ।
 नवाम्बुवाहभ्रमसंभ्रमेण शिखण्डिनस्ताण्डवमारभन्ते ॥ ४४ ॥
 एषा नदी सुन्दरि नातिदूरे यस्याः समीरोऽयमुपैति शीतः ।
 आधूतसौगन्धिकगन्धलोलै रोलम्बलोकैरनुगम्यमानः ॥ ४५ ॥
 इति स्थितायामभिधाय तस्यां तरङ्गिणीं तां प्रति सा प्रतस्थे ।
 कारण्डवाडम्बरमण्डितायास्तीरेऽस्ति यस्याः स नृपस्तपस्यन् ॥ ४६ ॥
 सविभ्रमं सा ददती पदव्यां पदानि पद्मध्वजलाञ्छनानि ।
 हंसाङ्गनानां गतिभिर्जितानामीर्ष्याकपायं हृदयं चकार ॥ ४७ ॥
 तामापत्नन्तीमवलोक्य रम्यां जयं स्मरश्चेतसि निश्चिकाय ।
 शंभूपमं भूपममुं तु पश्यन्नसौ सनिःश्वासमंभून्निराशः ॥ ४८ ॥
 स्वच्छस्वभावामविमुक्तसत्त्वामजन्नसङ्गीकृतहंससेवाम् ।
 तामापगामाप तदायताक्षी साक्षान्मुनीनामिव चित्तवृत्तिम् ॥ ४९ ॥
 सम्यक्समाधिप्रतिपादितैस्तैस्तेजोभिरभ्युज्ज्वलयन्निवाशाः ।
 ततस्तयालोक्यत चक्रवर्ती खानं विधित्सन्नसरितः स तस्याः ॥ ५० ॥
 वक्षस्तेन स्फुटदन्तिदन्तव्रणेन मूर्ध्ना च जटाचितेन ।
 प्रदर्शयन्नेकशरीरवासाद्रसौ विभिन्नाविव वीरशान्ती ॥ ५१ ॥
 नित्यव्रतस्नानपिशङ्कितभिर्जटाभिरुद्धासितमौलिभागः ।
 कर्पूरचूर्णाभफटोल्लसेन तुल्योपमस्तक्षकपत्नगेन ॥ ५२ ॥
 असंनिधानेऽपि बलायुधानां क्षमः समर्था(भा)मिव जेतुमुर्वीम् ।
 कृतार्थमर्थरिव फर्तुमार्थिसार्थं समर्थः श्रितवत्कलोऽपि ॥ ५३ ॥
 तरङ्गिणीतीरभुवि स्थितोऽपि तेजस्तरङ्गैर्विगतोपमानैः ।
 ज्योतीपि तारापथसंचराणि व्यतीत्य तिष्ठन्नुपरीच तेषाम् ॥ ५४ ॥
 (कुलकम्)

तं वीक्ष्य तीक्ष्णद्युतिदुर्निरीक्ष्यं तस्थे भयस्तम्भितया तयापि ।
 भवत्यसत्कर्मणि वर्तमानगदाङ्कितस्यापि हि शङ्कि चेतः ॥ ५५ ॥

भूपस्य तस्याभिमुख सखीभिर्नाहित्रिमै सा विजहार हावै ।
 हारीणि रूपादपि चारुरूपाद्दामश्रुवा विभ्रमवटिगतानि ॥ १६ ॥
 अनङ्गसजीवनमङ्गमस्यास्तत्रापि चित्राणि विभूषणानि ।
 विलासवाजीकरण वैयश्च तर्कि न यन्मानसमाचर्य ॥ १७ ॥
 शाखाग्रत पल्लवमुल्लसन्त लुलाव साविष्कृतनिम्ननाभि ।
 पाणौ सवर्णत्वपि य स्थितोऽपि न क्षिप्रमालक्ष्यत तत्सखीभि ॥ १८ ॥
 मुहुर्मुस्ताम्भोरहभोगलोभाद्भङ्गै पुर पातिभिराकुलेव ।
 सभ्रूपताक्रानि विधूतहस्ता चिक्षेप सा दिक्षु निरीक्षितानि ॥ १९ ॥
 बाल मराल पुरत प्रयान्त ग्रहीतुवामा किल कौलुकेन ।
 चचाल सा स्मेरमुखी समीरचलद्दुकूलान्बलदर्शितोरु ॥ २० ॥
 वेणुस्वनाहृतमृग मृदङ्गनिनादमत्तप्रचलाकिलोकम् ।
 गानावमानाकुलकोविल च सगीतमङ्गीकृतमङ्गनाभि ॥ २१ ॥
 चेतोहर चारभिरङ्गहारैरङ्गद्युतियोतितरङ्गभूमि ।
 विलासिनी कापि विलासलास्य श्रीनन्दनानन्दकर चकार ॥ २२ ॥
 रागो वसन्त समयो वसन्त क्रीडाश्च तासा मदनैकदृत्य ।
 उपेक्षितु नैतदपेक्षतेऽन्य शान्तात्मना तेन विना नृपेण ॥ २३ ॥
 भूय पुरोभूय विलासनार्थं त पार्थिव यावदपश्यदेवा ।
 तदेतदन्यायममृष्यतेव सैव प्रजन्ने मदनेन तावत् ॥ २४ ॥
 देव्या यदर्थं मदनो नियुक्तस्तस्मिन् भूषे प्रभूव किञ्चित् ।
 विभेद तामेव शरैर्वराकीं न हीसते कोपपद विलक्ष ॥ २५ ॥
 वातावधूतैस्तटपादपाना पुष्प पतद्भि सुभगे शरीरे ।
 गन्तु त(न) सान्यत्र शशाक मूर्तेरनङ्गनाणैरिव वाध्यमाना ॥ २६ ॥
 कर्णोत्पल नावगलद्विवेद जमन्थ नार्धमथिता च मालाम् ।
 सा फेरल चित्रगतेव तिर्यग्गतेन नेत्रेण नृप निदध्यो ॥ २७ ॥
 दृकोणयो पाणिसरोजयोश्च मनस्यनङ्गज्वरजर्जरे च ।
 तस्यास्तदालोकनर्तुं धृष्टदृष्टेऽष्ट सखीभि सम एव राग ॥ २८ ॥

सा लज्जया तं मदनोपतापमपारयन्ती गदितुं स्वसख्याम् ।
 वपुस्तदङ्गे न्यधिताधितापं मनः पुनः पार्थिव एव तस्मिन् ॥ ६९ ॥
 तस्यास्तथा कामकृतामवस्थां मत्वाथ सापि प्रतिकर्तुमूचे ।
 तन्मैत्रमप्रेरणया प्रवृत्तिः कष्टश्रितानां सुहृदां मुदे या ॥ ७० ॥
 स्थानेऽनुरक्तासि न लज्जनीयमस्मिञ्जने मानसनिर्विशेषे ।
 यतः सरो मानसमन्तरेण नान्यत्र केलिं कुरुते मराली ॥ ७१ ॥
 अलं रुदित्वा मुखमुन्नयैतन्मा निःश्वसे धूसरिताधरोष्ठम् ।
 मनोरथं तूर्णमवेहि पूर्णं मयि स्थितायां किमसाध्यमस्ति ॥ ७२ ॥
 तावत्त्वमत्राम्बुजपत्रतल्पे संकल्पजन्मज्वरतप्तमङ्गम् ।
 निधाय मोचां कुचयोर्विमुञ्च प्रियौषधं यावदिहानयामि ॥ ७३ ॥
 तामेवमाश्वास्य जवाद्वयस्या तस्यान्तिकं भूमिपतेर्जगाम ।
 उल्लङ्घ्य याञ्जालधुतामलर्च्वीं को मानगन्विष्यति मित्रकार्ये ॥ ७४ ॥
 भूमीपतेरन्तिकमभ्युपेता महःसमूहैः पिहिताङ्गकान्तिः ।
 साक्षान्न सालक्ष्यत तद्वयस्या चित्रेय चित्रैद्युतिसंनिधाने ॥ ७५ ॥
 तस्य प्रणम्यस्य कृतप्रणामा सप्रश्रयं प्रश्रयसंश्रयस्य ।
 प्रभावसंभावितभीरभीतेरित्यब्रवीदनुवतः पुरः सा ॥ ७६ ॥
 हे विज्ञ विज्ञापयितासि किञ्चित्त्वामुन्नतत्वादभियाचनीयम् ।
 तदर्हसि क्षन्तुमसच्च सच्च स्वाभाविकी सत्सु यतस्तितीक्षा ॥ ७७ ॥
 त्रपाकरं नापरमथितायाः साप्युन्नते चेतसचिवे च कोऽर्धा ।
 कूपेऽर्ध्यमाने यदधोमुखत्वमुत्कण्ठरत्वं पुनरम्बुवाहे ॥ ७८ ॥
 सस्त्रीयमे[त]द्वनमन्वगच्छन्महेच्छपुष्पाप्यवचेतुकामा ।
 त्वद्दर्शनाद्येतसि लग्नमस्याः पुष्पेषुचापच्युतमाशु पुष्पम् ॥ ७९ ॥
 यथा त्वमेकाममनास्तपस्वी निरीक्षसे तीक्ष्णमरीचिमेनम् ।
 तथा तपस्वीक्ष्णमनन्यदृष्टिस्तपस्विनी सापि विलोकते त्वाम् ॥ ८० ॥
 प्रयत्नतोऽपि प्रतिपिध्यमानं नैनैकमूल प्रतिपिद्वृष्टिः ।
 निधाय चित्तं त्वयि तप्यते सा साधायसाधाविन गोप्यमर्थम् ॥ ८१ ॥

सा दक्षिणादुद्विजते समीराद्वैरायते रश्मिषु शीतरश्मेः ।
 श्रुत्वा वचः कोकिलकामिनीनामार्ता च वार्तान्तरमातनोति ॥ ८२ ॥
 नरेशवंशप्रभवोऽसि कश्चिन्नरेश्वरो नूनमनूनतेजाः ।
 न लक्ष्णैरेभिरुपेतमेतद्वपुर्विधत्ते विधिरेवमेव ॥ ८३ ॥
 न सांधुरात्मस्तुतिरुन्नतानामपत्यमेपापि न चान्यपत्नी ।
 तदुत्तमाचार परिग्रहीतुं तां रोहिणीमिन्दुरिवाहसि त्वम् ॥ ८४ ॥
 जानाति साप्येवर्मलब्धमध्ये पदे तथादायि मनोनुरागः ।
 परं वराकी रिपुणा स्रेण कदर्थितान्यत्किमियं करोतु ॥ ८५ ॥
 उक्तान्यदन्यत्प्रतिवक्ति शून्या यात्यन्यतोऽन्यत्र गतिस्पृहापि ।
 तथात्मयुक्तात्मतु(मु)वा यथासौ निर्वाति नोष्णेन न शीतलेन ॥ ८६ ॥
 सकृत्स्वहृद्रोगमिमं सलज्जा शुष्कस्मितैः सा किल संवृणोति ।
 कपोलपाण्डिभि परं न पश्यत्यपहवोपायमनङ्गचिहे ॥ ८७ ॥
 निरस्य द्वारं हृदि चन्दनाम्भःप्रक्षिप्तमाक्षिप्तपयोजपत्रे ।
 त्यक्तं तदप्युन्मदना निघातुमाकाङ्क्षति त्वत्करपङ्कवं सा ॥ ८८ ॥
 तदेहि देहि प्रिय जीवितव्यमस्मासु किंचाञ्जलिरेष बद्धः ।
 कल्पद्रुकल्पेषु भवाद्दशेषु निरर्थिका नार्थिजनप्रवृत्तिः ॥ ८९ ॥
 इत्येतदीयानि वचांसि वाच्यमेऽवजानत्यवनीधरेऽस्मिन् ।
 न केवलं सा मुमुचे निराशा निःश्वासमखं मकरध्वजोऽपि ॥ ९० ॥
 सख्यां नरेन्द्रेण निराकृतायां मायाङ्गनासौ सह सौविदलैः ।
 अन्तर्दधेऽन्तर्दधती विपादं सौन्दर्यसंपन्नकृतक्रियायाम् ॥ ९१ ॥
 विपमशरशरैरभिलषवक्षःस्थलमल्पुश्रियमुज्झितप्रसूनाः ।
 नृपमथ विचक्रिथैरेऽम्बरस्थाः प्रसरति हि प्रियता कृतावदाने ॥ ९२ ॥
 इति श्रीसोमेश्वरदेवविरचितार्या काव्यरत्नकरण्डिकायां सुरयोत्सवनाट्या
 मायाङ्गनावर्णनो नाम प्रयोदशः सर्गः ।

१. अविदिताभिप्राये. २. 'इति धीशुर्नरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरयोत्सव-
 नाट्टि महाकाव्ये मायाङ्गनावर्णनो नाम प्रयोदशः सर्गः ।' इति पाठः २४ पुष्पके उपलभ्यते.
 फ-पुस्तकालेखदशनेनानुमीयते, वदाचिदनेन कविचरेण 'काव्यरत्नकरण्डिका'व्योऽपि
 ग्रन्थो निर्मितो भवेदिति

चतुर्दशः सर्गः ।

अथ पार्थिवस्य तपसा महीयसा परमेश्वरप्रियतमा प्रसेदुषी ।
 निजमूर्तिमूर्तिशमनीमदर्शयन्न सतां महत्सु विफलः परिश्रमः ॥ १ ॥
 मुदितेन तेन मुनिना निवेदितं यदचिन्तयच्चिरमनन्यमानसः ।
 पुरतः स्फुरन्निरुपमं महन्मैहस्तद्वेक्ष्य स क्षितिपतिर्विसिसिये ॥ २ ॥
 भुवनैकमातरमवेहि वत्स मां मुदितामनेन महता व्रतेन ते ।
 तदरं वरं वद यदर्थमर्थिता भवताहमित्यभिदधे तमद्रिभूः ॥ ३ ॥
 ब्रुवतीमिति क्षितिघोरेश्वरात्मजां हृषितात्मनः प्रणमतः प्रैजापतेः ।
 व्यलगललाटफलेके यदुर्वरारज एव राज्यतिलकं बभूव तत् ॥ ४ ॥
 मुदितामरप्रहितपुष्पसंपदा सुरभीकृते शिरसि रोपिताञ्जलिः ।
 प्रमदाश्रुसीकरकरम्बिताम्बकः स जगाद सादरमिमां मुदा स्थितिम् ॥ ५ ॥
 जनिरद्य मेऽजनि शुभाशु भावितं तनुनाप्यनेन तपसां फलं महत् ।
 अनिदर्शनेन तव दर्शनेन यन्महती मृडानि मयि योध्यतार्पिता ॥ ६ ॥
 किमिदं विभातमविभातिारुणां निरेवामहं किममुनैव वर्ष्मणा ।
 गिरिजेऽरिजेतु तव पादपङ्कजं यदमोघदर्शनमैदर्शमप्रतः ॥ ७ ॥
 तमिभं नमामि चरणं रणोत्सवे तव येन रोपत इवारुणत्विषा ।
 प्रहतेः पुरैव रिपुर्हृद्यता द्रुतं नखदर्पणप्रतिमितः स जर्गुहे ॥ ८ ॥
 हरिचक्रमक्रमत यत्र नाद्रिजित्पविना विनाशयितुमीश्वरो न यम् ।
 अपि तैस्य यः सपदि विद्विपोऽपिपचरणं प्रणौमि तव तं नतं सुरैः ॥ ९ ॥
 मरुतामजस्रमशुभापहारिणौ चरणानुभौ प्रणमनीयतां गतौ ।
 प्रथमस्तवैष महिषान्तकृद्धरेरपरो विरोचनतनूजवन्धनैः ॥ १० ॥
 अयमेव देवि भुवनत्रयेऽपि ते चरणः प्रियार्थकरणस्तथा हि यः ।
 प्रणतः प्रसादसुखमिच्छता जगद्गुणापि केलिकलहे पिनाकिना ॥ ११ ॥
 गधुकैटभौ विकटविक्रमौ यथा त्वैर्ममूमुहः प्रहरति त्रिविक्रमे ।
 अधुनापि गाययति पङ्कजासनस्तव तद्यशस्तदुदरस्थिताः प्रजाः ॥ १२ ॥

१. गुमेपसा. २. देवीरूपम्. ३. राहः. ४. मुक्तिमगमम्. ५. दृष्टवान्. ६. प्रहारात्. ७. महिष. ८. उद्गच्छता. ९. विम्बितः. १०. 'प्रमे' ख. ११. द्विगार्थकतां र्गमि पयी १२. 'न.' ख. १३. मोहितवती

सकलोऽपि केन महिमा हिमाद्रिजे परिमीयताममितवैभवस्तव ।
 यदुदेति दैवतशरीरतः कदाप्यथ च त्वमेव विदधासि तान्यपि ॥ १३ ॥
 उदितेन येन स वभूव भूधरः सुरधाम वामन इवोच्चकैरपि ।
 महसा ततोऽपि महता हतासुरं तव तद्वपुर्विपुलमत्यशय्यत ॥ १४ ॥
 खरहेतिभिर्नखरहेतिरप्यसावजितः परैर्जयति यानकेसरी ।
 कुरुते स यः समरकृत्तचामरः स्थिरचामराममरराज्यसंपदम् ॥ १५ ॥
 तदहं कृतं तव नमामि हुंकृतं किल कृन्तता समिति धूम्रलोचनम् ।
 अरिदारणैकरुचिरेप निर्मितः सफलोऽपि येन विफलो महानसिः ॥ १६ ॥
 अलिकायमातरलिकाय कोमलामलकावालि कलयते नमस्तव (१) ।
 द्रुत्तमाविरक्रियत चण्डमुण्डयोः प्रलयक्षये च युधि येन चण्डिका ॥ १७ ॥
 रुधिरासवं रुधिरबीजसंभवं भवती भवानि समराजिरे पपौ ।
 तदपापचायनविकासिचेतसाममृताशिनामुदलसन्मदः पुनः ॥ १८ ॥
 दलिते त्वया दितिजचक्रवर्तिनि त्रिदिवश्रिया तदुपतप्तया श्रितः ।
 प्रसरत्यमोदनयनाम्बुशीतलो जलयन्त्रवेदमसदृशः सहस्रदृक् ॥ १९ ॥
 पुरुषं चिराय परिचर्य दुर्लभं भवभीरुभिर्घदभिलष्यते पैदम् ।
 सकृदानता च सुलभा च भाविनां वनितापि तद्वित्तरसि प्रसेदुषी ॥ २० ॥
 कमला त्वमेव कमलानने यया परितुष्टया नरपतित्वमीयुषी(पि) ।
 मनुजेऽपि देव इति सेवकमजैरभिधीयते न च न भाति तस्य र्तत् ॥ २१ ॥
 भवतीमतीन्द्रियदृशः सरस्वतीं निगदन्ति देन्तिवदनोपपादिनि ।
 यदनुग्रहात्कविगवीषु तद्वसत्यंमृतं विपीभवति दुर्जनेषु यत् ॥ २२ ॥
 शुभलक्षणात्तव निरीक्षणक्षणात्क्रिमतः परं प्रियतरं यदर्थये ।
 त्वदवश्यदेयमथ वा भवानि तत्त्वयि निर्भरा भवतु भक्तिरेव मे ॥ २३ ॥
 दशनांशुभिर्दलितबुन्दसुन्दरैः सितमातपत्रमिव तस्य तन्वती ।
 नृपतेः पुरस्त्रिपुरवैरिवल्लभाभिदधे प्रसादमधुराक्षरां गिरम् ॥ २४ ॥

१. तदपि तंजगो भवतेजगा जितम्. २. तीक्ष्णायुधः. ३. हुकारेणैव धरिणे
 नष्टत्वात्. ४. ललाटाय ५. शुभे. ६. परमात्मानम्. ७. सुधिम. ८. देवाभिधानम्.
 ९. हे विनायकमानः १०. सतां प्रिय दुर्जनानामप्रियम्

भज वत्स वत्सरसहस्रवर्तिनीं निजराज्यसंपदमद्भ्रविक्रमः ।
 भवतश्चिराय विरहार्तिमैङ्गकैरनुपस्कृतानुपचितैर्व्यनक्ति या ॥ २५ ॥
 अपमालिकां जहिहि वाहुनामुना रिपुनिग्रहाय कुरु कार्मुकग्रहम् ।
 दधदुर्वरावलयमेककोऽपि यः किरिकच्छपोरगपतीनतीयिवान् ॥ २६ ॥
 धृतिमादधातु धरणाद्विधाप्यसावसमापनीयविभवो भवद्भुजः ।
 समरे करालकरवालालनः कुरुते विरोधिहृदयानि यो द्विधा ॥ २७ ॥
 भवतः कदाचिदपि संगराङ्गणे न पराभवः परभवो भविष्यति ।
 अरुणात्तमिस्रमिव मधु न ह्वयति त्वदनीकतोऽपि रिपुराजमण्डलम् ॥ २८ ॥
 न भयं भविष्यति कदाचिदीतिज निजबन्धुभिर्नृप न विप्रयोक्ष्यसे ।
 मुखरे च मङ्गलमृदङ्गनिःस्वनैर्न गदः पदं तव पुरे करिष्यति ॥ २९ ॥
 रिपुनाधिकानयनवारिसीकरप्रकरैरपास्तभुवनभ्रमश्रमम् ।
 जगतां त्रयीमपि परिष्करिष्यते करिदन्तसंततिसितं यशस्तव ॥ ३० ॥
 तनये नियुज्य निजराज्यसंपदं पदगारुरुक्षुरथ ताक्ष्यलक्षणम् ।
 जननान्तरे तरणिसंभवो भवान्भविता मनुर्मनुजवासवाष्टमः ॥ ३१ ॥
 तमिति क्षितीशमभिपिच्य वाङ्मयैरमृतद्रवैः कचिद्गादगात्मजा ।
 गतिमागतिं च महतामवेक्षितुं न हि चार्मणे प्रभवतो निरीक्षणे ॥ ३२ ॥
 फलितेऽथ सौनिजमनोरथद्रुमे न मदस्य भूपतिरभूद्दशंवदः ।
 न महानपीतर इवोत्सवे सति समयमेति सीदति न चात्र सीदति ॥ ३३ ॥
 सुरथः समर्थितसमीहितस्ततः शतमन्युरन्य इव तेजसा ज्वलन् ।
 न्यवृत्तत्रिवृत्तवृत्तिर्न मुनि प्रति प्रतिभूरभूत्प्रथममेव यः श्रियः ॥ ३४ ॥
 नृपतिर्निजागमनदर्शनोत्सुकानभिधावतः सनतुगानमानमन् ।
 ऋषिपुत्रकानवितथाशिपस्त्रया गिरिजाप्रसादरुथयाभ्यनन्दयत् ॥ ३५ ॥
 तरवोऽपि तत्र नवमञ्जरीमिपाद्घतः प्रमोदपुलकोदयश्रियम् ।
 फलकोकिलाकलकलच्छलाज्जयं जगुरामने नरपतौ कृतात्गनि ॥ ३६ ॥

१ राज्याद्विदेहाख्यवंध २. भारणं सतोष च. ३. हे मरेन्द्र. ४. उग्ये.
 ५. निर्वर्ति स्म ६. आश्रमे ७. वृत्तान्त्ये

केथितप्रियागमनपारितोपिऋस्पृहयालुनालकनिवेदितागतिः ।
 स विवेश वैश्वसु मुनेर्मनूपमः प्रमदप्ररूढपुलकेन वर्ष्मणा ॥ ३७ ॥
 तपसः प्रभावमवगच्छता सतां प्रकृते च कर्मणि नियोगनिश्चयम् ।
 अनिवेदितोऽपि बुबुधे सुमेधसा मुनिवेषसा नृपतिसंपदागमः ॥ ३८ ॥
 शिरसा रसास्पृशमुपेत्य संभ्रमान्नृपमुञ्जिनाय मुनिरुत्तान्वयम् ।
 प्रमदाश्रुपूर्णनयनाञ्जलिच्छलादयर्भेर्बदानमनघम्य च व्यधात् ॥ ३९ ॥
 श्रुतिशीतलेन मुग्धरागसूचिता वचसा विवृत्य कृतकृत्यता निजाम् ।
 शमिनः पुरः सुरथभूपतिः पुनर्विनयातिरेकरचिताञ्जलिर्जगौ ॥ ४० ॥
 भगवंस्तवार्जवमगोचरं गिरा रसना न नाम भणितुं क्षमा मम ।
 न च मौनिनं जनमिमं तितिक्षते त्वदनुग्रहप्रदित एष संमदः ॥ ४१ ॥
 भुवनैकसज्जन तवात्मनः स्तुतिर्न समीहितेऽतिविदतापि सा किमु ।
 न मया तदेकरचिना करिष्यते निजमिष्टमुज्जतिकृते परस्य कः ॥ ४२ ॥
 तदसांप्रतं यदैभिसधिरीक्ष्यते भुवनोपकारकरणे भवादृशाम् ।
 किमहस्करोऽयमपरोपरोधतस्त्रिमिराणि भीषणतराणि कृन्तति ॥ ४३ ॥
 विनयं व्यनक्ति तनयोऽपि यत्र न त्रपते प्रियापि सुहृदोऽप्यपासते ।
 हुरितोदये विदुरे तु रितात्मना भवतैव तत्र जनकायितं मम ॥ ४४ ॥
 अजलं मम त्रिपथगावगाहनं तुरगाध्वरोऽयमजनि क्रियां विना ।
 अचतुर्मुखं वपुरिवाश्रितः स्वयं कमलासनस्त्वमवलोकितोऽसि यत् ॥ ४५ ॥
 तमिति श्लेवंतमरनीपतिं जपात्प्रतिजल्पति सा पतिरलनल्लिनाम् ।
 न परप्रयुक्तनिजपूतार्णनश्रवणे चिर प्रणयितापि सा(दि ता)दृशाम् ॥ ४६ ॥
 अमुना नरेन्द्र वचनामृतेन ते वयमद्य शर्मशिसरेऽधिरोपिताः ।
 भूतविघ्नामिव सता यदुत्ततिर्महते महाय जगतोऽपि जायते ॥ ४७ ॥
 मह्योऽपि बोधयितुमीशनेऽधिकं गतिवैभवेन सुभगं भविष्यवः ।
 चरितुं सुदुश्चरमिदं तपः पुनर्नृप नापरः प्रभवति त्वया विना ॥ ४८ ॥

१. नदि लोको निष्पत्ते भवति २. कर्तुमारब्धो ३. नदि मरान्न प्ररुच्छरमैक्य-
 मन्वयय निर्वाने ४. 'ध' एत. ५. मन्वयम् ६. अर्वा तु परिष्यत् एव. ७. अ-
 निष्पत्ते. ८. मित्तममे ९. मित्ता १०. 'शु' एत. ११. मन्वयम्

अपरेण किञ्चिदुपकुर्वता कृतं मनुते गुणं सहजमप्यनुत्तमः ।
 यदि दीप्तता न कनके निसर्गजा तर्दयस्यपि स्फुरतु वह्निशोषिते ॥ ४९ ॥
 नरदेवमेवमभिधाय नायकः शमिनां पुनस्तदभिपेककाम्यया ।
 प्रजिघाय तीर्थसलिलाय सत्वरं फुरदेणचर्मरुचिरान्बहून्बहून् ॥ ५० ॥
 करुणानिधिः स वरुणाधिदैवतैरभिपेकमस्य विरचय्य सामभिः ।
 हरवल्लभार्पितवरानुवर्तिनीं व्यतरद्भूमभिनवामिवाशिषम् ॥ ५१ ॥
 सैचिवब्रुवैरपकृतं पुरास्य यैः क्षयमाययुः समिति ते परस्परम् ।
 विभवो न केवलमधर्मसंभवः सहसा विनश्यति विनाशयत्यपि ॥ ५२ ॥
 अपरैः पराक्रमरतं क्रमागतैरथ मन्निभिल्लमवगन्तुमीरिताः ।
 प्रतिपत्तनं प्रतिवनं प्रतिस्थलं प्रतिपर्वतं प्रणिधयः प्रतस्थिरे ॥ ५३ ॥
 अवगम्य सम्यगथ गूढपूरुषैः पुरुषोत्तमांशममुमाश्रमाश्रयम् ।
 महतीं मुदं च पृतनां च विभ्रतः सचिवाः प्रचेलुरविलम्बिताः पथि ॥ ५४ ॥
 पटुभिः प्रयाणपटहस्वनैः प्रभोरुपलम्भसंभवमिमं महं मुहुः ।
 ककुभां वदन्त इव ते द्रुतं ययुः प्रमदाः कमुत्सुकमहो न कुर्वते ॥ ५५ ॥
 अलधीयसामपि विलङ्घ्य भूभृतां कटकाननेकपषटामदोत्कटान् ।
 तमगाधमञ्चिमिव सा पतिं यती कचनापि न स्थितिमवाप वाहिनी ॥ ५६ ॥
 अभिदधदपि हि प्रियं प्रियः स्यादिति तुरगोद्धृतधूलिजालदम्भात् ।
 प्रथममुपययौ मही महीन्दोः प्रियसचिवागमनं गदिप्यतीव ॥ ५७ ॥
 अभिवनमिभबृंहितानि शृण्वन्पणवरवैरुपबृंहितानि तानि ।
 चटुल्लङ्घुटजाक्रणानुसारी हरिणगणः क्षणमुन्मनीवभूव ॥ ५८ ॥
 किमिदमिहं बभूव नैव यावद्भृदि नृपतेः स मुनेर्मनाम्नमोऽपि ।
 प्रणिधिभिरभिधीयते सा तावज्जय जय देव तवागतं श्रियेति ॥ ५९ ॥
 अनुनदि शिविरं निवेश्य वंश्या वनविनिवारिततापनातपं तत् ।
 प्रमदभरनिरस्तमार्गखेदाः प्रविविशुराश्रममाशु मन्निणस्ते ॥ ६० ॥

१. महान्मा हि निजमपि शुणमपरेणोपकारमात्रकारिणा कृत मन्यते. २. लोहे.
 ३. अमालाधमेः. ४. 'ति सविस्मय स यावन्द्ब्रवणसुरामशृणोचुरद्गहेपाम्' इत्येव
 पाठः एत पुस्तके उपलभ्यते. ५. 'शी' एत.

चिरपरिहृतकार्मुकश्रमत्वादपचितमेचकिमद्गुणाकिणेन ।
 नरपतिरथ तं समं नमन्तं सचिवगणं समवीभक्तकरेण ॥ ६१ ॥
 नृपतिरयममी च गन्निमुख्याः प्रमदसवाप्पदशः परस्परेण ।
 सुररुमलविलोरुशर्म साक्षादुपनतमप्युपलेभिरे चिरेण ॥ ६२ ॥
 कृतकुशलकथेषु पार्थिवोऽसौ प्रियसचिवेषु पुरस्कृतासनेषु ।
 सैरसिजवसतेरिथ प्रभावं पितुरिव वत्सलतां यतेः शशंस ॥ ६३ ॥
 चरनिकरनिवेदितप्रवृत्तेर्नृपतिवरस्य चिरानुरागरम्यः ।
 निजनिजपितृपत्तनार्चनीयान्युवतिजनोऽपि समाजगाम तत्र ॥ ६४ ॥
 सललितमवलोकितः स ताभिर्निहितनवाञ्जनया दृशा कृशाभिः ।
 नरपतिरुदितानुरागसिन्धुश्चिरनिगृहीतमनङ्गमन्वगृह्यात् ॥ ६५ ॥
 शुचिभिरथ समर्पितं स्वराज्यं क्षितिपगुरुर्गुरुदक्षिणीचकार ।
 ऋपिरपि वरिवस्यैव तुष्टः प्रतिधिततार सहाशिषा तदस्य ॥ ६६ ॥
 अचकमत यदन्यदप्यभीष्टं नृपतिरपश्यदुपागतं तदमे ।
 विषटयति यथा विधिर्विरुद्धो षटयति चाशु तथा प्रियं प्रसन्नः ॥ ६७ ॥
 कुलपतिवसतेः सुदुस्त्यनाया रैणरणकं हृदि भाविनं दधानः ।
 पुरगमनसमुत्सुकोऽपि न द्राप्सुनिमनुमानयितुं नृपः शशाक ॥ ६८ ॥
 क्षितियतिवरयोस्तयोर्भविष्यद्विरहतरङ्गितराप्परद्धवाचोः ।
 चलितुमनुमतिं यथाच पूर्वोऽप्यदित परः शिरसैव लोन्वितेन ॥ ६९ ॥
 प्रथममिभमथापरान्महर्षान्नयनयुगे हृदि चार्द्रता दधानान् ।
 अयमकृतभिदा प्रसादभक्त्या व्यधित च हृष्यभुजो नमनेसव्यान् ॥ ७० ॥
 संविति(१) न मुहदः सुररुद्रशावानथ कथमप्यनुर्गतो निवर्त्य ।
 उबलदनलनिभ शुभे मुहूर्ते मह सचिवैः प्रचचाल चक्रवर्ती ॥ ७१ ॥
 तस्य प्रयाणषट्दृष्यनिभिर्गभीरु-
 गर्जनमहागिरिगुहाविहितानुयादैः ।

१. सचिवगणसचिवेभ्यः शुभस्य जाया इत्यनि यत्र २ प्रसन्नः ३ शिरःस्थः
 ४. उपरानुदितः ५ उपरानुदितः ६. निर मन्वया ७. प्रदक्षिण्यन्
 ८. 'सचिवेभ्यः' वा.

सप्तापि तिस्रसिपवस्तरणेस्तुरङ्गा

नीता कथञ्चिदपि सारथिना स्थिरत्वम् ॥ ७२ ॥

रङ्गचुरङ्गमसमूहसमुद्धतेन

भूपशुना कलुपितप्रतिभूपकीर्ति ।

द्विनैरहोभिरयमाकलयाचकार

सेनागजान्निजपुरोपवनद्रुमेषु ॥ ७३ ॥

आरुह्य द्विरदमुदग्रमुग्ररोचि प्राचीनाचलमिव दर्शितोदयश्री ।

प्राविक्षत्प्रकृतिपुर सर पुरेऽसौ पौराणा हृदि च तदागमप्रमोद ॥७४॥

दति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरधोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
राज्यलाभो नाम चतुर्दश सर्ग ।

पञ्चदश सर्ग ।

अस्ति प्रशस्ताचरणप्रधान स्थान द्विजाना नैगराग्निधानम् ।

कर्तुं न शक्नोति कदापि यस्य त्रेतापवित्रस्य कलि कलङ्कम् ॥ १ ॥

सत्तीर्थस्य सुराश्रितेन जगता यस्योपमा स्यात्कथ

स्वाध्यायैकनिधे(१)र्गर्तेश्रुतियुतेनोर्वीतलेनापि वा ।

यत्सौधेषु विशुद्धिर्वर्जितवर्षालोऽपि नालोक्यते

वन्दे श्रीनगरं तदेतदखिलस्थानातिरिक्तोदयम् ॥ २ ॥

हतनयनमुखैर्भस्त्राग्निधूमै श्रुतिकटुभिर्बटुवृन्दवेदपाठै ।

कलिरकलितसमद प्रदत्ते न खलु पद विदुषा गृहेषु यत्र ॥ ३ ॥

चञ्चल्पञ्चमखाग्निभयतमसि स्थाने त्रिनेत्रानल

ज्वालाप्रज्वलितप्रसूनधनुषा देवेन दत्तोदये ।

श्रीमत्ता च पवित्रता च परमामालोकयन्त सुरा

स्वर्वासेऽप्यरसा रसामरजनव्याचेन भेजु स्थितिम् ॥ ४ ॥

तस्मै सयमिनार्मिनाय मुनये नित्य नमस्कुर्वहे

यन्माहात्म्यमसह्यमाह स मुहुर्गुह्यन्मना कैौशिक ।

१ त्रसितुमिच्छव २ आनन्दपुरम् ३ देवा, मदिरा च ४ सर्पा,
वेदत्रयश्च ५ मूढेया ६ स्वामिने सूर्याय च ७ उल्लव, विश्वामित्रश्च

आविर्भूतमभूतपूर्वचरितश्रेष्ठाद्द्विशिष्टात्ततः

सत्कर्मोद्भुरमध्वरस्थितिविदां स्थानेऽत्र गोत्रं महत् ॥ १ ॥

येपामशेषाधिपतिः प्रसन्नः संनद्धपाणिः प्र(फ)णिकङ्कणेन ।

त एव संभूतिमिहाक्षुषन्ति [कुले] गुलेचा(वा)भिषया प्रसिद्धे ॥ ६ ॥

श्रीसौलदामा विमले कुलेऽत्र जन्म द्विजन्मप्रवरः प्रपेदे ।

यः स्वर्गिणः सोमरसेन यागे पितृंश्च पिण्डैरपृणत्प्रयागे ॥ ७ ॥

✓ सौलः सलीलमवनीमवतामसौ वः

सौवस्तिकोऽस्त्विति वरं सरता सरारेः ।

श्रीगुर्जरक्षितिभुजा किल मूलराज-

देवेन दूरमुपरुभ्य पुरो दधे यः ॥ ८ ॥

यथा प्रतिष्ठां महतीं वशिष्ठस्त्रिगमांशुवशे भगवानवाप ।

निजेन सौवस्तिकतागुणेन चौलुस्यभूपालकुले तथासौ ॥ ९ ॥

विधिवद्वाजपेयं यः कलिकालेऽप्यकल्पयत् ।

कियती वा नपेयं तद्यरिताद्भुतसंहिताम् ॥ १० ॥

ऋग्वेदवेदी च श(रु)तकृतुश्च दत्तान्नदानश्च जितेन्द्रियश्च ।

तिरोहिते तत्र पुरोहितेन्द्रे तदङ्गजन्माजनि लुप्तदामा ॥ ११ ॥

यः करोति सा चामुण्डराजाख्यं नृपमाशिषा ।

हेतिप्रतापसपत्नं हविषा च हविर्भुजम् ॥ १२ ॥

१. यतविद्याविदाम्. २ ईश्वरः. ३ 'शुव' यः. ४ 'गुलेचा' इति स्थानाकारेण गोप्रम्यापट्टहनाय प्रतीयते, परं च लौकिक-रामट्टण गोपाल भाण्डारकर-महाशयस्य १८८१-८४ कपोल-सिपोटे-मुम्बके 'गुलेचा' इत्येष पाठ आधित. ५ अथ मूलराजपुरोहितस्य स्वोक्तस्य गणागमयोऽपि मूलराजराज्यगमय एव. ६. पुरोहित. ७. अथ मूलराजमहाराज नि० सं० १९१-१०५३ वसु राज्यमन्त्र्या, इति Indian Antiquary Vol. XI. P 219 ८ अथ चामुण्डराज-पुरोहितस्य लल्लुदामेणः गणागमयथ चामुण्डराजराज्यगमय एव ९. चामुण्डराजराज्यम्—इ० सं० १०५१-१०६६ १०. अयुक्तम्, इति मय ११. ईश्वरम्, संज्ञानम्.

श्रीमुञ्जनामा तनुजस्तदीय स्वय स्वयभूरिव भूतलेऽभूत् ।

ब्राह्मण्यलाभाय तथा हि सद्भिरभाजि भोजी रशनेव वृत्ति ॥ १३ ॥

सद्वशजातेन गुणान्वितेन शरासनेनेव पुरोहितेन ।

एतेन मेने भुवने न किञ्चिन्न दुर्लभ दुर्लभराजदेवः ॥ १४ ॥

सतापशान्ति जगतोऽपि सोमस्तजन्दनश्चन्दनवचकार ।

पीयूषहारी हरिणोद्धितश्च सत्या वैभाजे द्विजराजता य ॥ १५ ॥

यस्याशी प्रतिपादितोदययुजा श्रीभीमभूमीभुजा

क्षीरक्षालितशालित दु(ण्डु)लसित साक्षात्कृत तद्यश ।

येनाशाक्रमणक्षभेण त इमे मूर्तिप्रभेदा प्रभो

भस्मोद्भूलनमन्तरेण धवला सवेऽपि निर्वर्तिता ॥ १६ ॥

भित्वा भानु तत्र ताते प्रयाते पुत्र श्रीमानामशर्मा बभूव ।

कृत्वा सम्यक्संसप्तस्था कतूना क्रीता काम्रा येन संभ्राडभिख्याम् ॥ १७ ॥

सदा यदाशी परिपूर्णकर्ण श्रीकर्णनामा नृपति प्रकाण्डम् ।

वसुधरामण्डलमर्णवान्त वान्तारिनारीनयनाम्बु चक्रे ॥ १८ ॥

दानानि तानि सदनानि च तानि शभो

रम्भोजराजिरुचिराणि सरासि तानि ।

येनामुना मुनिजनानुकृताकृतानि

वित्तैश्चुल्लभ्यकुलसगवभूपदत्तै ॥ १९ ॥

१ अस्य दुर्लभराजपुरोहितस्य श्रीमुञ्जनात्र सत्ताधारसमयस्तु दुर्लभराजराज्यसमय एव २ मौञ्जी वृत्तिरिति मुञ्जवद्वतमानाना ब्राह्मण्य भवतीत्यथ एतेन मुञ्जस्य सदाचारवगुक्त भवतात्यर्थं अथ च मौञ्जी भेदला शरमयी रशना ब्राह्मण्यलाभाय सद्भिव्यवृते ३ दुर्लभराजराज्यम्—वि० स० १०६६ १०७८ ४ अस्य भीमराजपुरोहितस्य सोमस्य जीवनसमयो भीमराजराज्यसमय एव ५ विष्णुना मृगेण च ६ वभञ्जे ख ७ ब्राह्मण्यम् चत्रत्व च ८ भीमराजराज्यम्—वि० स० १०७८ ११२० ९ पृथिव्यादयोऽथो १० शिवस्य ११ अस्य श्रीकर्णराजपुरोहितस्यामशर्मण स्थितिसमय श्रीकर्णराजराज्यसमय एव १२ अग्निष्टोमाया १३ वानपेययाजाति १४ श्रीकर्णराजराज्यम्—वि० स० ११२० ११५०

धाराधीशपुरोधसा निजनृपक्षोर्णा विलोक्यारिणं

चौलुवयाकुलितां तदत्ययकृते कृत्या किलोत्पादिता ।

मधैर्यस्य तपस्यतः प्रतिहता तत्रैव तं मान्त्रिकं

सा संहृत्य तडिल्लता तरुमिव क्षिप्रं प्रयाता क्वचित् ॥ २० ॥

तस्मात्कुमारः सुकुमारमूर्तिमूर्तस्तपोराशिरिवोज्जगाग ।

स्वराजराज्योदयदायिनी वागुवास शक्तेरिव यस्य वक्त्रे ॥ २१ ॥

वद्धः सिन्धुवसुंधरापतिरतिमौढप्रतापोऽपि य-

त्रीतः स्फीतबलोऽपि मालवपतिः कारां च दारान्वितः ।

दसः सोऽपि संपादलक्षनृपतिः पादानतिं शिक्षितः

श्रीसिद्धक्षितिपेन सैष विभवः सर्वोऽपि यस्याशिपाम् ॥ २२ ॥

कुंशोपशोभितैर्यागैस्तडामैश्च पर शतैः ।

दृष्टं पूर्तं च यश्चक्रे चक्रवर्तिपुरोहितः ॥ २३ ॥

ऋजुरोहितभृत्पुरोहितत्वस्पृहयेव त्रिदिवं गतस्य तस्य ।

तनुभूर्मनुभूपतिप्रणीतस्मृतिसर्वस्वमयाप सर्वदेवः ॥ २४ ॥

मैध्वरेर्व्यथित साधु सपर्यामध्वरेषु जयति स्व सुरेशम् ।

मानवानविदितापरयाच्चो मानवानकृत चैष कृतार्थान् ॥ २५ ॥

र्धनिपाभयनमीयुपि तत्र क्षत्रसचमनमस्करणीये ।

अध्यगामि विधिरामिगनात्ता वैदिकैस्तदनु तत्तनुजेन ॥ २६ ॥

सत्कर्मनिर्माणरेतरमुप्य व्रीडानिदानं द्वयमेतदासीत् ।

स्ववर्णनाकर्णनमुत्तमेभ्यः संगारकारान्तरवस्थितिश्च ॥ २७ ॥

१. मालवाधिपतियदोपर्मण पुरोहितेन मदेभूर्मि गुर्जरराजधीसिद्ध-
राजाररनामधेयजयसिंहदेवेन व्याजुनीहतां वीक्ष्य तद्रूपार्थमभिकरेण दृष्टो-
त्पादिता. गा च आमदमर्षणः पुरोधस. शान्तिस्त्रे प्रसिद्धा गती ममेव माल-
वाधिपत्तपुरोहित सेहच विरोहितेति ध्रुवने. २. मालवैरिदृष्टुम्. ३. योदक्षगमा.
४. यदोपर्मणाना ५. मानलदेवः ६. धीसिद्धराजारपर्यवत्तयसिंहग-
जाम्—(१०. मं. ११५०—११९०. ७. उत्तम्, दमेध. ८. नृहपतिः. ९. विष्णोः.
१०. अर्धिमर्गं लक्ष्मि ११. अर्धिशोच्यति

ज्येष्ठः श्रेष्ठतमः समस्तविदुषां श्रीसर्वदेवाह्वयः

श्रेयः संपदपास्तदुस्तरतमाः श्रीमान्कुमारोऽनुजः ।

मुञ्जोऽथ द्विजकुञ्जरस्तदनुजो न्यायाजडेनाहड-

श्रत्वारस्तनयास्ततः समभवन्वेदा इव ब्रह्मण ॥ २८ ॥

कुमारपालस्य चुलुभ्यभर्तुरङ्गानि गङ्गासलिले निधाय ।

श्रीसर्वदेवेन गयाप्रयागविप्राः प्रदानेन कृताः कृतार्थाः ॥ २९ ॥

स्थाने स्थाने तडागानि शिवपूजा दिने दिने ।

विप्रे विप्रे च सत्कारः श्लाघा यस्य गृहे गृहे ॥ ३० ॥

राहौ गृहीनोष्णकरे कुमारः कुमारपालस्य सुतेन राज्ञा ।

कृतोपरोधोऽपि परं पुरोधः प्रत्यग्रहीतस्य न रत्नराशिम् ॥ ३१ ॥

यः शौचसंयमपटुः कटुकेश्वराख्य-

मौराध्य भूधरसुताघटितार्धदेहम् ।

तां दारुणामपि रणाङ्गणजातघात-

व्रातव्यथार्मजयपालनृपादपास्थत् ॥ ३२ ॥

विलोक्य दुष्कालवशेन लोकं कङ्कालशेष सविशेषशैकः ।

श्रीमूलराजं दलितारिराजमचीकट्ट(र)त्तर्करमोचनं य ॥ ३३ ॥

दुष्टारिकोटिकदनोत्कटराष्ट्रकूट-

कुल्येन शैल्यितरणाङ्गणकौङ्कणेन ।

१ अस्य सिद्धराजपुरोहितस्य सर्वदेवस्य जीवनसमय सिद्धराजापरनाम जयसिंहराज्यसमय एव २ कुमारपालराज्यम्—वि० स० ११९९-१२३०

३ अस्य कुमारपालपुरोहितस्य कुमारस्य सत्तासमय कुमारपालराज्ये ४ अजयपालेन ५ सामन्तसिंहयुद्धे हि श्रीअजयपालदेवः प्रहारपीडया मृत्युकीटिमायात कुमारनाम्ना पुरोहितेन श्रीकटुकेश्वरनाराध्य पुन स जीवित ६ अजयपालराज्यम्—वि० स० १२३०-१२३३, ७ शक श्रृङ्खणीक्ष्णाम शङ्कु.

८ मूलराजराज्यम्—वि० स० १२३३-१२३५ ९ य निल कुमारः श्रीअजयपालपुत्रश्रीमूलराजसकाशाहुष्कालपीडितानां प्रजाना तदानीं वरमोचन वारिवान्

१० निहितकौङ्कणाधिप्रतिमद्विकार्युनेन

सर्वप्रधानपुरुषाधिपतिः प्रताप-

मल्लेन भूपतिममल्लिकया कृतो यः ॥ ३४ ॥

सेनानीर्विदधे कुमार इति यः शङ्के चुलुक्येन्दुना

जित्वा सोऽथ जवादवार्यतरसः प्रत्यर्धिपृथ्वीपतीन् ।

इष्टां तद्विषयार्धिमाशियमिव प्रादात्पुरोधाः स्वयं

तस्मै याज्यमहीभुजे निजचमूवीरव्रजैरक्षतैः ॥ ३५ ॥

धाराधीशे विन्ध्यवर्मण्यवन्ध्यक्रोधाध्मातेऽप्याजिमुत्सृज्य याते ।

गोगस्थानं पत्तनं तस्य भङ्क्त्वा सौधस्थाने खानितो येन कूपः ॥ ३६ ॥

गृहीतं कुप्यता कुप्यं मालवेश्वरदेशतः ।

दत्तं पुनर्गयाश्राद्धे येनाकुप्यमकुप्यता ॥ ३७ ॥

जित्वा म्लेच्छपतेर्बलं तदतुलं राज्ञी सरःसंनिधौ

स्वःसिन्धोः सलिलैर्विधाय विधिवत्प्रीतिं पितृणामपि ।

दानी मोक्षमनुक्षतक्षिनितले कृत्वान्दमब्दव्रजे

राजार्थं रचयांचकार चतुरः स्वार्थं प्रजार्थं च यः ॥ ३८ ॥

यः कर्माणि च यद्गुणांश्च तनुते तद्भूर्भुवःस्वस्वर्थं

कीर्तिर्यस्य च यश्च निर्मलरुचिर्नो जातुचिन्मुञ्चति ।

शस्त्राविष्कृतिरध्वरे च युधि च श्लाघ्योज्जिहीते यतः

सूत्रं यस्य हृदि स्फुरत्यविरतं ब्राह्मं च राज्यस्य च ॥ ३९ ॥ -

अरुन्धतीव कान्ताम्य पत्युराज्ञामरुन्धती ।

अभूदभिधया लक्ष्मीः साक्षाल्लक्ष्मीरिव क्षिती ॥ ४० ॥

आदिमः प्रशममन्दिरं महादेव इत्यभिधया तदङ्गभूः ।

येन पाणिनिहितेन पङ्कजेनेव तुप्यति परं सरस्वती ॥ ४१ ॥

सोमेश्वरदेव इति क्षितिदेवस्यास्य बन्धुरनुजन्मा ।

अजनि कनिष्ठस्तम्य भ्राता एयातान्वयो विजयः ॥ ४२ ॥

१. विरदिशमगृद्धिम. २. भ्रमणाईस्तगुले, अरागिस्तध. ३. अय विन्ध्यपती यस्मो-
यमंगः पौत्रः.

तैस्त्रिभिः प्रथममध्यमोत्तमैः स्वे पदे च पुरुषैर्व्यवस्थितैः ।

शब्दशास्त्रमिव गोत्रमुच्चकैः सत्क्रियं समजनिष्ट विष्टपे ॥ ४३ ॥

सोमेश्वरदेवकवेरवेत्य लोकेपृष्णं गुणग्रामम् ।

हरिहरसुभटप्रभृतिभिरभिहितमेवं कविप्रवरैः ॥ ४४ ॥

श्रीसोमेश्वरदेवस्य कवितुः सवितुश्च कौ ।

स तृणाभ्यवहारस्य निरासेऽपि रसप्रदा ॥ ४५ ॥

वाग्देवतावसन्तस्य कवेः श्रीसोमशर्मणः ।

धुनोति विबुधान्सूक्तिः साहित्याम्भोनिधेः सुधा ॥ ४६ ॥

तव वक्रं शतपत्रं सद्गुणं सर्वशास्त्रसंपूर्णम् ।

अवतु निजं पुस्तकमिव सोमेश्वरदेववाग्देवी ॥ ४७ ॥

वसिष्ठानिष्ठायाः पद्मिति जगत्पस्ति पटहः

प्रकृष्टास्त्वेपामप्यजनिपत मुञ्जप्रभृतयः ।

कुले जातोऽप्येपां शतपृक्तिदुहित्रा पुनरयं

स्वयं पुत्रीचक्रे नवकविगुणप्रीणितहृदा ॥ ४८ ॥

काव्येन नव्यपदपाकरसास्पदेन

यामार्धमात्रघटितेन च नाटकेन ।

श्रीभीमभूमिपतिसंसदि सन्यलोक-

मस्तोकसंमदवशंवदमादधे यः ॥ ४९ ॥

कवीन्द्रपद्मीस्पृहामहह तेऽपि तन्वन्ति य-

द्वचःककचकर्कशं प्रथयति व्यथां कर्णयोः ।

कविः स विरलः पुनर्भुवि भवाद्दशो दृश्यते

सुधाभिरभिषेचनं रचयतीव यः सूक्तिभिः ॥ ५० ॥

१. अय श्रीहर्षवदयो हरिहरो वीरधवलराजसमीपे नैपद्यपुस्तक प्रथम वस्तु-
पालेऽमाले सलानयत्-इति हरिहरप्रबन्धे प्रयन्धकोशे स्फुटमुपलभ्यते. १.
भीमदेवराज्यम्—वि० स० १२३५-१२९८; एतत्पुनत्रिभुवनपालराज्यम्—वि०
स० १२९८-१३००

धनमनवरतक्षितीन्द्रसेवाश्रमसमवाप्तमयन्नतोऽपि दत्ते ।

अपरमपि परोपकारकं यद्विमृशति वस्तु तदेव वस्तुपालः ॥ १८ ॥

• सत्यं ह्रुवे भवतु मा क्षतिरत्र काचि-

द्भ्रुत्वा खलप्रकृतिनापि मयातिमात्रम् ।

मन्त्री समे च विपमे च परीक्षितोऽसौ

दृष्टं न दुष्टमिह किञ्चन सच्चरित्रे ॥ १९ ॥

अयमनुदिनदानोत्कर्षितप्राणपर्ष-

त्परिचरितचरित्रः स्वस्तिमानस्तु मन्त्री ।

बुद्दिनकरसमानैर्यस्य कीर्तिप्रदानै-

रजनिपत रजन्यः प्रातराकाविषाकाः ॥ २० ॥

लभन्ते लोकतः पापाः शापानन्ये नियोगिनः ।

अधिकारमधिकारममात्यः शास्त्यसौ पुनः ॥ २१ ॥

त एव स्तूयन्ते नृपतिपशुभिर्धीवरतया

प्रजानामानायः सपदि खलु येभ्यः प्रपतति ।

तद्वित्थं सुस्थानां चकितचकितं कापि वसता

सता संप्रत्येकः सचिवशिवतातिर्भुवि भवान् ॥ २२ ॥

अर्थदानदलितार्थिदुःस्थितिं त्वां विना विनयनम्र संप्रति ।

मृज्यते जगति केनचित्सतां वस्तुपाल न कपालदुर्लिपिः ॥ २३ ॥

गोमयरसानुलिप्ते कीर्तिसुधाधवलिते च भवनगृहे ।

श्रीवस्तुपाल भवतश्चकास्ति चित्रं चरित्रमिह ॥ २४ ॥

पीयूषैः प्रणता हिमैः प्रणिहिता ताराभिराराधिता

गङ्गावीचिभिरर्चिता परिचिता दिग्दन्तिदन्तांशुभिः ।

कर्पूरैः परीशीलिता मलयजैरावर्जिता मण्डिता

डिण्डीरस्तवकैर्बकैरनुसृता मन्नीश कीर्तिस्तव ॥ २५ ॥

प्रवर्तमानेऽत्र कवित्वसन्ने सत्कृत्य सत्पात्रममात्यमेवम् ।

कृतार्थमात्मानमसावमंस्त सौवस्तिको गुर्जरनिर्जराणाम् ॥ २६ ॥

कुमारपुत्रेण कुमारमातुः काव्यं तदेतज्जगदेकदेव्याः ।

श्रुतिस्मृतिव्याकृतियज्ञविद्याविशारदेन क्रियते सा तेन ॥ १७ ॥

इति श्रीगुजरेश्वरपुरोहितश्रीगोमेश्वरदेवविरचिते सुरभोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
कविप्रसाद्विचरणो नाम पञ्चदशः सर्गः ।

४१५७

समाप्तं चेत् काव्यम् ।